

T.C.
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSÜTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

MİLLİ MÜCADELEDE OSMANİYE

Yüksek Lisans Tezi

YÖNETEN
Yrd. Doç. Dr. Mehmet KAYA

HAZIRLAYAN
Ali İŞLEK

2006-NİĞDE

ÖNSÖZ

Bu çalışmamda Mondros Mütarekesi ve sonrasında Anadolu’da, “Güney Cephesi’nde Osmaniye ölçeğinde verilen Milli Mücadeleyi ortaya koymaya çalıştım. Konunun tespitindeki amacım Güney Cephesi’nde Osmaniye’nin katkılarını ifade eden eserlerin eksikliğini hissetmemdir.

Düzenli birliklerden yoksun tamamen bölge halkının verdikleri kutsal mücadeleyle işgalden kurtulan bu bölgenin o günlere dair gerçeklerini ortaya çıkarmaktır.

Bölgede verilen mücadeleyle ilgili o döneme ait belgelerin, kaynak teşkil edecek eserlerin azlığı çalışmamı kısıtlasa da Milli Mücadele dönemini yaşamış kişiler ve yakınlarından elde ettiğim hatıralar, amatör tarihçiler tarafından Osmaniye ile ilgili olarak yazılmış olan eserlerden istifade ettim. Ayrıca Ali Neyzen Köken’in lisans tezi olarak hazırladığı Osmaniye’de Milli Mücadele adlı çalışmasının kaynakçasından da istifade ettim.

Çalışmam süresince öneri ve yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Musa ŞAŞMAZ, danışmanım Yrd. Doç. Dr. Mehmet KAYA, mesai arkadaşlarım Öğr. Gör. Ali İlker TEKİNARSLAN, Öğr. Gör. Murat KÂHYA, Öğr. Gör. Baha TÜRKÖZ ve İdari Hâkim Ömer ÇOLAK’a şükranlarımı bildiririm.

Ali İŞLEK

ÖZET

Tez çalışması 5 bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın I. Bölümünde; yörenin coğrafi, tarihi ve siyasi özellikleriyle birlikte bu bölgeye dair Mondros Mütarekesi'ne kadar İngiltere, Fransa ve Ermenistan'ın emellerinden bahsedilmektedir.

II. Bölümde; Mondros Mütarekesi döneminde Adana havalisinin durumu İngiliz ve Fransız işgali ele alınmıştır. Mütareke şartlarına ve işgallere karşı tepkiler değerlendirilmiştir.

III. Bölümde; Fransız ve Ermeniler tarafından Güney Cephesi'nde Osmaniye, Kadirli, Kozan, Haruniye ve Bahçe'nin işgali ve işgallere karşı verilen mücadele değerlendirilmiştir.

IV. Bölümde; Osmaniye'de Fransız işgaline karşı verilen çete harbinde yer alan; Divlimoğlu Hacı Efendi, Çete Onbaşı Rahime Hatun, Gâvur Ali, Çalık Mustafa, Alibekiroğlu Dede Efendi, Çete Reisi Karahasan Paşa'nın mücadeleleri ele alınmıştır.

V. Bölümde; geçici mütareke Fransız ve Türkler arasında imzalanmış, mütareke şartları belirtilmiştir. Kaç-Kaç Olayı ve sonrasında Ankara Anlaşması ve Osmaniye'nin işgalden kurtuluşu değerlendirilmiştir.

ABSTRACT

The thesis study consists of 5 sections. In the first section of the study, the geographic, historical features of the region, and ideals of England, France and Armenia for the region are mentioned.

In the second section, the condition of Adana vicinity during the Mondros armistice period, and English and French occupation are mentioned. The reactions against the stipulations of the armistice and the occupations are assessed.

In the third section, the occupation of Osmaniye, Kadirli, Kozan, Haruniye and Bahçe on the South frontline by French and Armenians and reactions against the occupations are evaluated.

In the fourth section, the fights of Divlimoğlu Hacı Efendi the guerilla corporal Rahime Hatun, Gavur Ali, Çalık Mustafa, Alibekiroğlu Dede Efendi and the guerilla leader Karahasan Pahsa, who played role in the guerilla warfare against French occupation, are mentioned.

In the fifth section, the stipulations of the temporary armistice signed between the french and Turkish are stated. Kaç-Kaç Event, Ankara Armistice and the liberation of Osmaniye from the occupation are mentioned.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

1-MONDROS MÜTAREKESİ' NE KADAR ADANA VE HAVALİSİNİN, TARİHİ, SİYASİ VE COĞRAFİ ÖNEMİ, İTİLAFA DEVLETLERİ'NİN YÖRE İLE İLGİLİ EMELLERİ.....	2
1.1.Çukurova'nın Tarihi, Siyasi ve Coğrafi Durumu.....	2
1.1.1.Yörenin Coğrafi Özellikleri.....	2
1.1.2.Yörenin Tarihi.....	3
1.1.2.1.Osmaniye Köyü, (Haraz Mevkii), (1082).....	6
1.1.2.2.Kınık Nahiyesi (1517-1696).....	7
1.1.2.3.Osmaniye Kazası (1865-1905).....	7
1.1.2.4.Osmaniye Cebelibereket Sancağı (1905-1924).....	9
1.1.3.Yörenin Siyasi Yapılanması.....	9
1.2.Çukurova Bölgesinde İngiltere'nin Düşünce ve Emelleri.....	11
1.2.1.İngiltere'nin Bölge ile İlgili Menfaatleri.....	11
1.2.2.İngiltere'nin Bölgedeki Faaliyetleri.....	12
1.2.3.Osmanlı Döneminde Bölgedeki İngiliz Faaliyetleri.....	12
1.3.Fransa'nın Bölge ile İlgili Düşünceleri ve Faaliyetleri.....	13
1.3.1.Fransa'nın Yöre ile İlgili Düşünceleri.....	13
1.3.2.Fransa'nın Bölgeyi Ele Geçirme Faaliyetleri.....	14

II. BÖLÜM

MONDROS MÜTAREKESİ DÖNEMİ'NDE ADANA VE HAVALİSİ'NİN DURUMU, İNGİLİZ VE FRANSIZ İŞGALİ.....16

2.1.Mondros Mütarekesi'nin Yöre ile İlgili Hükümleri ve Bu Hükümlere Gösterilen Tepkiler.....16

2.2.Bu Hükümlere Gösterilen Tepkiler.....17

2.2.1.Mütarekeye Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Gösterilen Tepkiler.....17

2.2.2.Yöre Halkının Mütarekeye Olan Tepkileri.....18

2.2.3.Mustafa Kemal Paşa'nın Adana'ya Gelmesi.....19

2.2.3.1.Mustafa Kemal Paşa'nın Mütareke Hükümlerine Tepkisi ve Kurtuluşa Yönelik İlk Faaliyetleri.....19

2.2.4.Mondros Mütarekesi Hükümleri'nin Uygulanması.....23

2.2.4.1.Adana ve Havalisi'nin İngiliz ve Fransızlar Tarafından İşgali.....26

2.2.4.2.Suriye İtilafnamesi ve Çukurova'nın Fransızlarca İşgali.....27

2.2.5.Fransızlar'ın İşgali ve Yörede Fransız-Ermeni İşbirliği.....32

2.2.5.1.Ermeniler'e Askeri Harekatta Yer Verilmesi.....33

III. BÖLÜM

GÜNEY CEPHESİNDEKİ İŞGALLER

3.1.Güney Cephesindeki İşgaller.....	34
3.1.1.Milli Mücadelede Osmaniye.....	35
3.1.2.Osmaniye (Cebel-i Bereket), Bahçe ve Haruniye'nin İşgali.....	37
3.1.3.Osmaniye (Cebel-i bereket) Sancağındaki Olaylar.....	38
3.1.3.1.Kovanbaşı Savaşları.....	40
3.1.3.2.Kanlı Geçit Savaşları.....	42
3.1.3.3.Mamure Baskını.....	45
3.1.4.Haruniye (Düziçi), Bahçe Bölgesinde Yapılan Milli Mücadele Harekatı ve Bölgenin Düşmandan Temizlenmesi.....	46
3.1.5.Osmaniye'de Ermeni İhanetleri ve Muşeng.....	51
3.2.Kadirli'de Milli Mücadele.....	53
3.2.1.Mondros Mütarekesi Döneminde Kadirli.....	53
3.2.2.Kadirli'de Fransız ve Ermenilerin Hedef ve Faaliyetleri.....	55
3.2.2.1.Kadirli'de Fransız İşgalinin Hedefi.....	55
3.2.2.2.Kadirli'de Ermenilerin Hedef ve Faaliyetleri.....	56
3.2.2.3.Komisyon Çalışmaları.....	57
3.3.Kadirli'de Müdafaa-i Hukuk Heyeti'nin Kurulması ve Heyetin Listesi.....	58
3.3.1.Kadirli'nin İşgalden Kurtarılması Çalışmaları.....	59
3.3.2.Kadirli'den Fransızlar'ın Tahliyesi ve Kadirli'nin İşgalden Kurtarılması.....	60
3.3.3.Ermenilerin Kadirli'yi Yeniden İşgal Etme Teşebbüsü.....	62
3.4.Kozan ve Çevredeki Türkler'in Kadirli'ye Sığınması ve Fransızlar'ın Hava Taarruzu.....	63
3.4.1.Kozan ve Çevredeki Türkler'in Kadirli'ye Sığınması.....	63

3.4.2.Kadirli'nin Fransızlarca Havadan Bombardımanı.....	64
3.5.Kadirli'de, Kozan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Heyeti ve İaşe Heyeti'nin Kurulması.....	65
3.5.1. Kadirli'de, Kozan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Heyeti'nin Kurulması.....	65
3.5.2.Kadirli'de Kozan İaşe Heyeti'nin Kurulması.....	65
3.6.Temsil Heyeti'nin Güney Cephesi Faaliyetleri.....	66

IV. BÖLÜM
OSMANİYE’DE İŞGALE KARŞI ÇIKANLAR, “ÇETELER”,
ÖRGÜTLENMELERİ VE EYLEMLERİ

4.1.Osmaniye’de İşgale Karşı Çıkanlar “Çeteler”, Örgütlenmeleri ve Eylemleri.....	68
4.2.Divlimoğlu Hacı Efendi.....	69
4.3.Çete Onbaşı Rahime Hatun.....	70
4.4.Gavur Ali.....	71
4.5.Çalık Mustafa.....	73
4.6.Alibekiroğlu Dede Efendi.....	74
4.7.Kara Fatma.....	75
4.8.Pallı Süleyman.....	76

V. BÖLÜM

GEÇİCİ MÜTAREKE, KAÇ-KAÇ OLAYI VE ANKARA MÜTAREKESİ

5.1.Mütareke İsteği, Nedenleri ve Türk-Fransız Görüşmeleri.....	78
5.1.1.Yirmi Günlük Geçici Mütareke’nin İmzalanması ve Mütareke Şartları..	82
5.1.1.1.Geçici Mütareke’nin İmzalanması.....	82
5.1.1.2.Yirmi Günlük Geçici Mütareke’nin Maddeleri.....	82
5.1.1.3.Mütarekeden Sonra.....	84
5.2.Kaç-Kaç Olayı.....	85
5.2.1.Kaç-Kaç Olayını Hazırlayan Nedenler.....	86
5.2.2.Kaç-Kaç Olayının Başlaması.....	87
5.2.3.Kaç-Kaç Olayında Adana’nın Boşaltılması.....	88
5.3.Ankara Antlaşması.....	89
5.3.1.Ankara Antlaşmasının Metni.....	90
5.4.Osmaniye’nin Kurtuluşu.....	92
SONUÇ.....	93
KAYNAKÇA.....	94
EKLER.....	98
ÖZGEÇMİŞ.....	

GİRİŞ

I. Dünya Savaşının bitmesiyle birlikte İngiltere adına Amiral Arthur Calthorpe Osmanlı Devleti adına ise Hüseyin Rauf, Reşat Hikmet ve Sadullah Beylerin katılımıyla 30 Ekim 1918’de Limni Adasının Mondros Limanında, Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanmıştır.

Bu Antlaşma altı asırlık Osmanlı Devletine yaşama şansı vermemektedir. Antlaşmada orduları dağıtılıyor, silah, cephane ve ulaşım yolları ile haberleşme araçlarının, liman ve tersanelerin işgal güçlerine bırakılması öngörülmüştür. Antlaşma metninde belirtilen işgal sahaları dışındaki hedeflerine ise 7. Maddeye dayanarak, Osmanlı Devletinin herhangi bir yerini kendi güvenlikleri için işgal haklarını tanımış ve doğuda bir Ermeni Devleti kurmak için fırsat sağlamışlardır.

Anadolu’nun paylaşım Planları Mondros Ateşkes Antlaşması öncesinde çözümlenmişti. 9 Nisan 1916’da İngiltere’den Mark Sykes ve Fransa’dan Georges Picot Ortadoğu ve Anadolu’daki çıkarlarını korumak için bir araya gelmişlerdi. 16 nisan 1916’da Sykes–Picot Antlaşmasını imzalamışlardı. Bu antlaşmayla taraflar iki nüfus bölgesi oluşturmuşlar, tarafların himayesinde bir Arap Devleti meydana getirilmesi ve Filistin Uluslararası bir idareye bırakma kararını almışlardı. Klıkya ve Harput dahil Anadolu’nun Güneydoğu bölgesi, Suriye Fransız idaresine geçmiştir. Mezopotamya, Akka, Hayfa limanları İngiliz idaresine geçmiştir.

Bu antlaşma doğrultusunda dağılan Osmanlı Orduları İngiliz ve Fransızların haksız işgallerine karşı oluşan tepkiler bölgesel mukavemeti ateşlemiş ve bölge düzenli ordulardan yoksun Çete Harbiyle müdafaa edilmiştir. Bu Çeteler oluşturdukları temsil heyetleriyle eylemlerini teşkilatlandırarak ve özgürlüklerini kazanana kadar savaşacaklardır.

I. BÖLÜM

1-MONDROS MÜTAREKESİ' NE KADAR ADANA VE HAVALİSİNİN, TARİHİ, SİYASİ VE COĞRAFİ ÖNEMİ, İTİLAFA DEVLETLERİ'NİN YÖRE İLE İLGİLİ EMELLERİ

1.1 Çukurova'nın Tarihi, Siyasi ve Coğrafi Durumu

Anadolu coğrafi konumu itibariyle stratejik bir öneme sahiptir. Anadolu Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında köprü vazifesi görmüştür. Tarihi en eski ve en önemli ticaret yolları Anadolu üzerinden geçmektedir. Anadolunun güneyinde bulunan Çukurova bereketli bir ova olup tarihin her devrinde insalığa cazip gelmiştir.¹

1.1.1 Yörenin Coğrafi Özellikleri

Adana ve havalisi, Güney Anadolu'da bu günkü Akdeniz Bölgesi'nin orta Kesiminde yer alır. Bu bölge, Toros Sıradağları'nın da ortasındadır. Toroslar Üç kısma ayrılır. Batı tarafı Göller Bölgesi'dir. Batıdan doğuya doğru Bolkar Dağı (3585 m.), Aladağ (3784 m.), Tahtalı ve Binboğa Dağları uzanır. Binboğa Dağları'ndan kuzey doğuya doğru bir yay çizerek uzanan Orta Toroslar, yörenin yukarı (kuzey) kısmındadır. Çukurova adını taşıyan aşağı(güney) kısmı ise; batıda Taşucu'nda, doğuda Dört Yol civarında Akdeniz'le birleşir.

Çukurova, yörenin önemli akarsuları olan Seyhan, Ceyhan, Tarsus çayı (Berdan) ve Silifke'nin ortasından geçerek Akdeniz'e dökülen Göksu ırmağı'nın taşıdığı alüvyonlarla oluşan bir delta ovasıdır. Dünyanın en verimli ovalarından biri olan Çukurova'nın, büyük bir bölümü Adana il sınırları içindedir. Bu deltanın, bir taraftan deniz, diğer taraftan dağlarla kuşatılmış olması ve Toroslar' ın kara ikliminden

¹ Recep Yıldırım, Eskiçağ'da Anadolu, Meram Yayınları, İzmir 1996, s.13

koruyucu etkileri, yörede, kışları ılık ve yağışlı, yazları sıcak ve kurak tipik Akdeniz ikliminin hüküm sürmesine yol açmıştır. Bu toprak ve iklim özelliği, Çukurova'ya, tarım açısından büyük bir önem kazandırmıştır. Pamuk, şeker kamışı ve zeytin gibi sanayi ürünleri yanında, her çeşit sebze ve meyve bol miktarda yetiştirilmekte ve yılda birden fazla ürün alınabilmektedir.

Yörenin sahip olduğu dağlık ve ovalık bu özel coğrafi yapı, ilk çağdan itibaren, ticari, sosyal, kültürel ve siyasi bakımdan, Anadolu'nun en önemli stratejik noktalarından biri olmasından da anlaşılmaktadır. Yörenin böyle bir stratejik konum kazanmasında Toros geçitleri'nin de büyük rolü vardır.²

Bölgede bulunan ticaret yolları şunlardır;

Tosroslarda ise;

—Kırıkhan-Belen-İskenderun arasında Suriye yolu

—İslahiye-Osmaniye arasında Şark yolu

—Kozan-Maraş arasında ise Kral yolu geçmektedir

Amanoslar' da;

—Pozantı-Tarsus arası Gülek Geçidi

—Ereğli-Mersin arası Dümbelek Boğazı

—Karaman-Mut arası Sertavul Geçidi bulunmaktadır.³

1.1.2 Yöre'nin Tarihi

Yukarıda belirtilen ve yörenin sahip olduğu bütün bu olumlu şartlar, ilk zamanlardan itibaren, çeşitli kavimlerin yöreye hâkim olma ve yerleşme arzularını kamçulamış, kavimler ve devletlerarası anlaşmazlık ve savaşlara yol açmış, yörenin birçok kavim arasında el değiştirmesiyle sonuçlanmıştır.

Anadolu'da tarihi devrin, Asurlu tüccarlardan kalan ve Kültece' de ele geçen ticari belgelerle başladığı bilinmektedir. Bu belgelerin çoğu M.Ö.1950–1850 yılları arasına aittir. Hititler de, M.Ö. II. Bin yılbaşlarında, yazıyı kullanmaya başlamışlardır. Bu

² Kemal Çelik, Milli Mücadele'de Adana ve Havalisi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999, s.1

³ Bekir Uluğ, Tarih Boyunca Çukurova, Toros Matbaası, Mersin 1943, s.6

döneme ait çivi yazılı Hitit tabletlerinde yörenin ve yakın çevresinin adı Luti yurtları anlamında Kizzuvvatna olarak geçmektedir. Ayrıca, coğrafi şartlar bakımından yerleşmeye uygun bir bölgede ve bilhassa Anadolu'nun güney kapısı olan Gülek Boğazına yakın bir yere kurulmuş, çok riskli tarihe sahip bir Adana' ya (Ataniya) şehrinin mevcut olduğu belirtilmektedir.

M.Ö. XIV yy. Mısır'a gönderilmiş olan ve El Amarna kazılarında bulunan çivi yazılı mektuplarda adları ilk kez geçen Danunaların Amanos dağları dolaylarında, doğu Kilikya'da güçlü bir krallık kurdukları ve baş şehrinin muhtemelen Kadirli Karatepe yakınının da bulunan Pakhri (Asitawanda) kent olduğu bilinmektedir.⁴

Romalılar zamanında Antik Kilikya'nın en büyük metropol kenti Anavarza'nın kuzey doğusunda bulunan Flavyapolis kentinin zamanla harap olduğu ve şimdiki Kadirli'nin merkezinde yer altında kaldığı görüşleri açıklandı.⁵

Genç Hitit şehri devletleri zamanında, kısa bir mühlet, Hilakku adını taşıyan yörenin bu döneme ait Asur ve Sikalaları' ndaki adı Kue (Que) ülkesidir. Bir şehir krallıkları konfederasyonu olduğu anlaşılan Kue'nin merkezinin Pakhri olduğu belirtilmektedir. Kadirli Kara Tepede bulunan ve M.Ö. IX. VIII. Yüzyıllara tarihlenen Fenike Alfabesi ve Hitit Hiyeroglifleri ile iki dilde yazılmış hitabelerde Karatepenin Adana kralı Awarikus'a tabi olduğu belirtilmekte, Awarikus'unda Danunalar kralı olduğu bildirilmektedir. Danunalar Kralı Awarikus'un oturduğu Adana şehrinin Kilikyadaki Danuna krallığının I. Bin yıl başlarındaki merkezi olması ihtimalide kuvvet kazanmaktadır.

M.Ö. 333 yılında, Medler'e karşı doğu seferine çıkan Makedonya Kralı Büyük İskender III. Darius ile yaptığı İssos savaşını kazanarak yöreyi hâkimiyeti altına aldı. İskender öldükten sonra, Antigonos' un payına düşen bölge, bir süre sonra Seleüchos'un eline geçti. Bunu takip eden Seleüchos ve Mısır'daki Peteolemaios krallığı arasında birkaç kez el değişti. Bu arada Roma devlet otoritesinin zaafından faydalanan Akdeniz korsanları Kilikya'nın kıyı kesimindeki yerleşim merkezlerini tahkim ederek yöreye

⁴ Çelik , a.g.e. , s. 6.

⁵ Çezmi Yurtseven, Savrun, Çukurovalı Yayınları, Adana, 2004, s.46.

150 yıl kadar hâkim oldular nihayet Kilikya M.Ö. 12 yılında Bompeius tarafından Roma imparatorluğuna bağlandı bu tarihten sonra siyasi bakımdan istikrara kavuşan bölge, Roma İmparatorluğunun ikiye ayrıldığı 395 yılından sonra başta Misis’ te olmak üzere geniş çapta imar faaliyetleri dikkat çekmektedir.

Ortaçağın başlarında yöreyi elinde tutan Bizans, İran’daki Sasani devletinin tehdidi altına girmiştir. Sasaniler 613 yılında Bizansın yöredeki topraklarına taarruz ettiler. Antakya dolayları ve Tarsus’u ele geçirdiler bununla birlikte 622 yılında imparator Peraklius (610–641) Sasani Hükümdarı Hüsrev’i Ayas yakınlarında yenerek İran’daki başkentine kadar ilerledi ve yöre Bizansın elinde kaldı. İslamiyeti kabulden sonra birleşen Araplar VII. Yy ortalarına doğru İslam kaynaklarında Erdene, Ezene, Azana ve Batana olarak adlandırılan Adana’ya ilk akınlarını halife Ömer döneminde düzenlemişlerdir. Bu geçici akınlar Muaviye döneminde de devam etmekle birlikte, beklenen sonuç alınamamış yöre tam olarak Emevi halifesi Abdulmelik zamanında feth edilmiş ve Arap hâkimiyetine girmiştir⁶.

Yörenin Türk İslam topluluklarının iskânına açılması ise Abbasiler zamanında Harun Reşit’in (786–809) Emirliği ve Halifeliği döneminde olmuştur. Harun Reşit 788 de Tarsus’ su onartmıştır. 797 de Anavarza’yı inşa ve tahkim ettirdikten sonra 800 yılında kendi adıyla anılan Haruniye’ yi kurmuştur ilk Türk İslam unsurlarında Harun Reşit’in kölesi Ebu Süleyman-Türkî tarafından Horosandan getirilerek tahkim edilen Adana’ya ve Haruniye ye yerleştirilmişlerdir. Daha sonra Abbasilerin zayıflamasını fırsat bilen Bizans imparatoru Nikephoros Phokas Handani Haneden’ ından Seyfû’d-Devleye, karşı giriştiği mücadelede başarı kazanarak bölgeyi ele geçirdi. O sıralarda doğudan batıya doğru ilerleyen Selçuklu Türkleri İran taraflarını itaat altına aldıktan sonra Mezopotamya ya girdiler ön Asya’ daki Arap hâkimiyetinin kalıntılarını ortadan kaldırarak hilafet merkezi olan Bağdat’ ı ele geçirdiler. Bunu takiben gözlerini Bizans topraklarına çevirdiler. IX. Konstantinos (1042–1055) döneminde doğudaki toprakları ilhak ettikten sonra Bizans’ ın düştüğü iç çalkantılar ve savunma gücünün çökmesi Selçuklulara kısa zamanda Bizans yolunu açtı Selçuklular 1067 de Alparslan komutasında bölgeye girdiler 1071 Malazgirt zaferini takiben Anadolu’ nun bazı

⁶ Çelik, a.g.e sayfa 5

kesimlerinde Bizans' ın hâkimiyeti kırıldı yöreye de Oğuzlar'dan Kayıhan, Bayat, Döwer, Yazır, Dodurga, Avşar, Beydili, Bayındır, Salur, Peçenek, Çebni, Yapar, İğdir, Kınık ve Yüreğir kollarına mensup Türkmen toplulukları ve aşiretlerin yerleştiği kaynaklarda belirtilmektedir.⁷

1078 yılından sonra Kutalmışoğlu Süleyman Şah, Kilikya'dan Marmara'ya kadar bütün Anadolu' ya hâkim olarak Türkiye Selçuklu devletini kurmuştur. Kilikya'ya 1082 de giren Süleyman Şah 1083 de adana, Tarsus, Misis, Anavarza ve yöredeki diğer yerleşim yerlerini feth etmiştir. XI. yy sonlarında haçlılar, XII. yy da ise Konya Selçukluları ve XI. yy da Bizans tarafından bölgeye yerleştirilmiş olan Kilikya Ermenileri arasında el değiştirmiştir. XIII. yy da Kilikya Ermenileri Türkiye Selçukluları aleyhinde faaliyet göstermiş ve Memlükler' e karşı düzenlenmesi planlanan bir deniz harekâtı için limanlarını Moğolların emrine verdikten, 13 Nisan 1375 de Memlükler, Kilikya Ermeni Baronluğunu ortadan kaldırmışlardır. Memlükler daha önce Ermenilerin yöredeki hâkimiyetini kırmak gayesiyle XIV.yy. Ortalarından itibaren Üçoklu Türkmenleri bölgeye yerleştirmişlerdir. Üçok koluna mensup Türkmenlerden Yüreğir Boyunun Beyi olan Ramazan bey 1378 de Memlüklere tabi olarak Ramazanoğlu beyliğini (1378–1562) kurmuştur. Memlüklülerle Osmanlılar arasındaki uzun siyasi mücadeleler sırasında da varlığını korumayı ve sürdürmeyi başaran Ramazan Oğlu Türkmen Beyliği Yavuz Sultan Selim'in 1516 Mısır Seferi sırasında kendi isteğiyle Osmanlı topraklarına katılmıştır bununla birlikte Ramazanoğlu idaresi bir müddet daha devam etmiştir.⁸

1.1.2.1. Osmaniye Köyü, (Haraz Mevkii), (1082)

Türkler 1071 yılında Malazgirt Savaşı ile Anadolu'ya yoğun olarak yerleşmeye başlamışlardır. 1082 yılında Ulaşlılar Aşireti Torosların güneyine inmişler ve Osmaniye' nin Harz Mevkiine yerleşmişlerdir. Bu olay Osmaniye' nin kuruluşunun başlangıcı sayılmaktadır.

⁷ Çelik, a.g.e., s.6

⁸ Çelik.a.g.e., s.6- 9

Bölge 1250-1517 yıllarında Memlûklular yönetiminde kalmış ve 1267-1277 yıllarında Oğuz Boylarından 40000 Halep Türkmeni bölgeye iskan edilmiştir. Bölge 1517 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlılara bağlanmıştır.

1.1.2.2 Kınık Nahiyesi (1517-1696)

Osmaniye, 1860 yıllarında Derviş Paşa komutasındaki Fırka-i ıslahiyye'nin aşiretleri iskan çalışmaları sırasında Hacı Osmanlı Köyü çevresinde kuruldu. Ancak bu daha önce Kınık adıyla kurulan Türk yerleşiminin XVII yüzyılda dağılmasının ardından XIX yüzyılda yeni bir isimle tekrar ortaya çıkmasıdır. Bu sebeple tarihi Osmaniye'nin ilk kuruluşunu 1490-1500 yılları olarak kabul etmek gerekir. Adana Mufasssal Tahrir Defteri'ne göre 1521 yılında Kınık kasabasında ve Selman veled-i Hamace adlarını taşıyan iki mahallede tamamı Türk 144 vergi nüfusu yaşamaktaydı.⁹

Osmaniye köyü olarak anılan bu yerleşim 1517-1696 yıllarında Kınık nahiyesi olarak anılmıştır. Kınık nahiyesi Payas (Üzeyr) sancağına bağlı olarak 1522 yılına kadar idari varlığını sürdürmüştür. 1522 yılında merkezi Maraş' ta olan Zülkadri Eyaleti bağlanmıştır.

Mehmet Ali Paşa (İbrahim P.) 1833 yılında yöreyi işgal etmiş ve 1840 yılında Kütahya Antlaşması ,ile yöreyi tekrar Osmanlılara bırakmıştır.¹⁰

1.1.2.3. Osmaniye Kazası (1865-1905)

Osmaniye, verimli Çukurova bölgesinde, Avrupa'yı Asya ve Afrika'ya bağlayan yolların üzerindedir. Bu nitelikleri sonucu, tarih boyunca bir çok devletin ilgi alanı olmuştur. Türkler Anadolu'ya geldikten sonra bu bölgede ilk kez köy olarak Osmaniye'yi kurmuşlardır.

Osmaniye ilçesi çeşitli tarihlerde idari değişiklikler geçirmiştir. Osmanlı devleti zamanında burada Adana; Hatay,Gaziantep illerinin birer bölümünü içeren Cebeli-Bereket sancağı vardı. 19. yüzyıl sonlarında bu sancak Adana vilayetine bağlı iken,

⁹ Yılmaz Kurt, Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye, Ç.Ü. Basımevi, Adana, 1995, s. 5

¹⁰ Kazım Tülücü, Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye, I. Sempozyum Ç.Ü. Basımevi., Adana , 1995, s. 1-3

sonradan vilayet olmuştur Cumhuriyet döneminde ise Osmaniye kazası Adana vilayetine bağlanmıştır.

Osmaniye ve civarı aynı zamanda huzursuzlukların yaygın olduğu bir bölgedir. 18. ve 19. yüzyıllarda çevre halkı, konulan yeni vergiler yüzünden ayaklanmış ve gelen memurları öldürmüştür. 19. yüzyılın- başında derebeyleri türemiş, 1865'ten sonra bazı göçebe aşiretler Osmaniye'ye yerleştirilmiştir.

19. yüzyılın sonlarında Osmaniye'nin nüfusu 7 bin kişi civarındadır ve ona bağlı 35 köy vardır. Merkez kaza nüfusu 650 kişi olup, çoğunluğu müslümandır. Bu dönemde Reji idare'sinin Osmaniye'den topladığı hasılat 30 bin kuruştur.

Dağların tümsek yamaçlarında iyi korunmuş ormanlar ve kazanın önünde verimli ve geniş bir ova mevcuttur. Zengin tarım ürünleri yetiştirilmekte olup, orman alanı 12 bin hektar civarındadır. Orman ürünleri ticareti önemli bir uğraş alanı olup, yine çevrede zengin su kaynakları ve bataklıklar mevcuttur.¹¹

Yörenin Avrupa-Asya-Afrika yol kavşağında olması ve aynı zamanda önemli bir hac yolu güzergahı olması önemini her zaman korumuştur. Yöredeki aşiretlerin özellikle haca gidenlerin tedirgin etmesi, güvenliği aksatmaya başlaması Osmanlıları rahatsız etmiştir. Bozulan düzeni yeniden kurmak huzuru sağlamak amacıyla yöreye Derviş Paşa komutasında Fırka-i Islahiye birliği adı altında bir birlik gönderilmiş ve beraberinde de idari yapıyı yeniden kurmak için Cevat Paşa görevlendirilmiştir. Fırka-i ıslahiye önce Hatay, Reyhanlı, Hassa, İslahiye yöresini iskan etmiş ve yönetimi kurmuştur. Ertesi yıl ise Osmaniye yöresine gelinmiştir. Derviş Paşa Komutasındaki birlik yöredeki aşiretleri çokta kolay olamayan bir uğraşından sonra Hacıosmanlı Köyü ve civarını iskan etmiştir. “Yeni Vilayetler Nizamnamesi” ne göre yeniden düzenleme yapılmıştır.

¹¹ Nihat Falay, Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye, I. Sempozyum Ç.Ü. Basımevi., Adana 1995, s. 19-20

Bu düzenlemeye göre 1866 yılında bu bölge yerleşim birimi Osmaniye Kazası olarak teşkilatlanmıştır. Bu kazaya Ulaş, Tacirli Cerit, Karayığit ve Ağyazı nahiyeleri bağlanmıştır. Osmaniye kazası bu şekilde 1866 yılında Payas (Üzeyr) Cebelibereket sancağına ve oda Halep Eyaletine bağlanmıştır. Aynı tarihte Adana Sancağı da Halep Eyaletine bağlanmıştır. Adana Sancağı 1867 yılında Adana Mutasarıflığa dönüştürülmüş ve kurulan Adana Valiliğine bağlanmıştır.

Payas Sancağı 1874 yılında taşınmış ve Osmaniye Cebelibereket sancağı adını almıştır. Bu sancağa Osmaniye Payas İslahiye Hassa, Bulanık (Bahçe) ve Yarpuz Kazaları idari olarak bağlanmıştır. Bu tarihte Yumurtalık Nahiye olarak Payasa'a bağlı bulunmaktaydı.¹²

1.1.2.4. Osmaniye Cebelibereket Sancağı (1905-1924)

İkinci Meşrutiyet ile Osmaniye Cebelibereket Sancağı merkezi Yarbuzdan Osmaniye Kaza merkezine taşınmıştır. Yukarıda anılan kazalar ile bu idari yapı 1924 yılına kadar devam etmiştir. Sancak merkezinin Osmaniye' ye taşındığı tarihlerde Osmaniye nüfusunun yaklaşık 7000 dolayında olduğu bildirilmektedir.

Cumhuriyetin ilanı ile yeniden idari düzenleme yapılmış bölgenin etkinlik alanı hareketliliği ve nüfus yoğunluğu dikkate alınarak Osmaniye kazası vilayet yapılmıştır. Yine yukarıda anılan kazalar bu vilayete bağlanmıştır. Bu tarihlerde Osmaniye' nin nüfusunun 10000 dolayında olduğu bildirilmektedir.¹³

1.1.3 Yöre'nin Siyasi Yapılanması

Kilikya'nın iki özelliği, yani bereketli toprakları ve geçit üzerinde bulunması, tarih boyunca bir çok devletlerin iştahını çekmesine ve bu nedenle başının hiçbir zaman dertten kurtulmamasına yol açmıştır. M.Ö.XV. yüzyılda Hititler, sonra Asurlar İranlılar, Selekiler, Mısırlılar ve Romalılar bu bölgeyi egemenlikleri altında

¹² Falay a.g.e s. 20

¹³ Kazım Tülücü, a.g.e. , s. 1-3

tutmuşlardır. Roma egemenliği sırasında gerek ziraat gerek bayındırlık yönünden, bölge büyük bir gelişme göstermiştir. M.S. VII. Yüzyılda Araplar bölgeye göz dikmiştir. Kilikya, Abbasiler'le Haçlı orduları arasında büyük savaflara yol açmıştır. Abbasiler, bölge üzerindeki egemenliklerini sürdürebilmek için çok sayıda Horasan Türkünü buraya yerleştirmişlerdir. Haçlı ordularının himayesinde kurulan Kilikya Ermeni Krallığı, 1198-1375 yılları arasında hukuki varlığını koruyabilmiştir. Bu arada Türkmen Beyleri, bu çok güzel beldeye sahip olmak için akın üzerine akın yapmışlardır. Ramazanoğulları, kendi başına buyruk olan politikalarını bölge 1517 yılında Osmanlı Devletine geçtikten sonra bir süre daha yürütmüşlerdir.¹⁴

1519 yılına ait bir tarih'te yukarıda adları geçen Türkmen kollarının bölgede yaşadıkları kaydedilmiştir. Ayrıca, bu tarihten Adana'nın, Halep Vilayeti'ne bağlı bir sancak olduğu anlaşılmaktadır. 1536–1537 yıllarında Adana sancağı: Adana, Yüreğir, Sarıçam, Dünderlu, Bulgarlı, Hacılı, Ayas, Karaisalı ve Kınık adlı nahiyelerden oluşuyordu. Osmanlı hâkimiyetinde Adana, bazen Halep eyaleti'ne bağlı bir sancak, bazen de müstakil bir eyalet olarak, Osmanlı idari teşkilatında yer almıştır. Nitekim 1608–1833 yılları arasında mütesellimlik şeklinde idare edilen Adana 1867'de vilayet haline getirilmiş, Adana Sancağı (merkez), Kozan Sancağı, Cebel-i Bereket (Osmaniye) sancağı, Mersin sancağı ve İç-il (Silifke) sancağı Adana vilayetine bağlanmıştır. Sonradan, İç-il (Silifke) sancağı bağımsız bir liva haline getirildiğinden, Adana vilayeti, milli mücadeleye Adana (merkez) sancağı ve diğer üç sancaktan ibaret bir vilayet olarak girmiştir.

Bu arada Osmanlı Devleti zamanında yöre ile ilgili en önemli olaylardan biri, Sultan II. Mahmut döneminde 1833–1840 yılları arasında, Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın isyanı neticesinde, Adana ve havalisinin Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın eline geçmesidir. Daha sonra Londra antlaşması gereğince, 1841'de bu bölge yeniden Osmanlı devleti'ne bağlanmıştır.

Osmanlı Devleti, 1865–1866 yıllarında Ahmet Cevdet ve Derviş Paşalar Başkanlığında teşkil ettiği Fırka-i Islahiyye ile birer derebeyi gibi hareket eden yöredeki beyleri ve

¹⁴ Kamil Erdaha, Milli Mücadele ve Valiler, Remzi Kitapevi İSTANBUL 1993 s.299

onlara bağılı aşiretleri itaat altına almış ve devlet otoritesini yeniden kurmuştur. O dönemde Adana vilayeti 24600 km² lik bir sahayı kaplıyordu. 1885 yılı nüfus istatistiğine göre adana vilayetinin toplam nüfusu 392.437 olarak görölmektedir. Bunun 341.376'sı Müslüman, 44799'u Ermeni, 6.262'si Rumlar idi. Adana'da şehir nüfusunun toplamı 69.266 idi. Bu nüfusun 58.049'u Müslüman, 1.605'i Rum, 9.612'si Ermeni idi. 1914 nüfus sayımına göre bu rakamlarda biraz değişiklik görölmektedir. Bu dönemde adana vilayetinin toplam 400.645'e yükselen nüfusunun 341.903'ü Müslüman, 8.537'si Rum, 50.139'u Ermeni, 66'sı Yahudi idi. Yine 1914'de, toplam 89.697 olan adana şehri nüfusunun 71.617'si Müslüman, 3.104'ü Rum, 14956'sı Ermeni, 20'si Yahudiler olduğu belirlenmiştir.¹⁵

1.2 – Çukurova Bölgesinde İngiltere'nin Düşünce ve Emelleri

Yöre, jeo-stratejik, ekonomik ve jeo-politik özel yapısı dolayısıyla, Batılı devletlerin bütün Asya'da öteden beri önem verdikleri ve ele geçirmek istedikleri bir bölge idi. Batılı devletlerden biri olup yöre ile ilgili bir takım beklentilere sahip İngiltere'nin yörenin geleceğine dayalı plan ve projeleri birdenbire ortaya atılmış değildir. Aksine bir hayli eskiye dayanmaktadır.

1.2.1 İngiltere'nin Bölge İle İlgili Menfaatleri

İngiltere daha XVIII. yy ortalarında, Fransa ile yaptığı savaş sonunda Hindistan'ı ele geçirerek büyük bir sömürge imparatorluğu kurmuştu. Bu devlet kendi topraklarına hayli uzak mesafede bulunan Hindistan'a güvenli bir ulaşım sağlamak gayesiyle çeşitli stratejik noktaları daima kontrolü altında bulundurmak istemiştir.¹⁶ Bir İngiliz albayı, bir Fransız gazeteciye bu davranış gerekçesini şu sözlerle açıklamıştır:¹⁷ “Sizin için doğu bir aksesuar, bir fantezidir. Bizim için ise, bize sadık kaldığı sürece hayatımız, bizi istemediği zaman da ölümümüzdür”.

¹⁵ Çelik a.g.e. s.78

¹⁶ Çelik, a.g.e., s.8

¹⁷ Yaşar Akbıyık, Milli Mücadelede Güney Cephesi (Maraş), Ankara 1999, s.10

1.2.2 İngiltere'nin Bölgedeki Faaliyetleri

İşte bu ve benzeri genel düşüncelerden hareketle doğudaki menfaatlerine zarar verebilecek muhtemel gelişmeleri önlemek isteyen İngiltere peşinde olduğu menfaatleri sağlayabilmek yolunda, faaliyetlerini sürdürmüş, 1798 yılında Hollanda' dan Seyhan Adası'na 1810'da Fransa'dan St. Helen Adası'nı, 1815'de Ümit Burnu, 1819'da Singapur, 1842'de ise Hong-Kong'u ele geçirmiş. Hindistan'ın Güneydoğu ve Güneybatı sınırlarını güven altına almıştı. İngiltere'den Hindistan'a ulaşan iki yol vardı. Birincisi, Güney Afrika Ümit Burnu yolu, ikincisi ise Akdeniz'den Süveyş Kanalı ile Kızıldeniz yolu veya Filistin üzerinden Basra Körfezi Yolu idi. İngiltere, 1839'da Aden'i ele geçirmiş, 1875'de tahvillerini satın alarak Süveyş Kanalı'na sahip olmuştur, 1882 yılında da Mısır'ı işgal ederek, Kızıldeniz yolunu kontrolü altına almayı başarmıştı. Şimdi sıra Basra Körfezi üzerinde, İngiltere için çok önemli stratejik bölgelerden biri de Irak idi. Ayrıca Güney Anadolu'nun kontrolünü elde tutmak, İngilizler açısından, hem bölgede Ruslarla muhtemel bir mücadele bakımından hem de Süveyş ve Mısır'ın savunulması yönünden gerekli idi.¹⁸

1.2.3. Osmanlı Döneminde Bölgedeki İngiliz Faaliyetleri

1878'de, Kıbrıs Adası'nı da ele geçiren İngiltere, daha sonra, I.Dünya Savaşı'nın henüz başlarında ABD hariç diğer itilaf devletleri ile imzalamış olduğu gizli antlaşmalara dayanarak bu devletlerle birlikte Osmanlı devleti'nin savaştan önceki ülkelerin en başta gelen mirasçılarından biri olmaya çalışmıştır. Osmanlı devleti savaştan yenik çıkınca İngiltere savaş sırasında imzaladığı Sykes-Picot Antlaşması gereğince, Hindistan yolu üzerindeki bu bölgeyi ele geçirme fırsatını nihayet yakalamıştı. I. Dünya Savaşında Filistin, Suriye ve Irak Cephelerinde bilinçli olarak bütün sorumluluğu üstlenen İngilizler bu cephelerde hemen hemen tek başlarına savaşıyorlardı. Bundan maksatları savaş sırasında sıkı bir pazarlık yapamayarak Sykes-Picot Antlaşması ile Fransızlara

¹⁸ Çelik a.g.e. s.10

bırdıkları Musul'u ve buradaki zengin petrol yataklarını ellerinde tutmaktı. İngilizlerin bir diğey gayesi de Avrupa'da güvenliğı için destek verdikleri Fransa'ya bu desteğinin bedelini Orta Doğuda ödemektir. Bu hedefe ulaşmak için de mütareke şartlarına aykırı olarak 3 Kasım 1918'de Musul'u, 9 Kasım 1918'de de İskenderun'u işgal eden İngilizler, yine mütareke şartlarına aykırı olarak, harekâtı genişletmiş, Antep, Maraş ve Urfa'yı da işgal etmişlerdir. Daha sonra, işgal edilen yerler arasında Adana ve havalisi de katılmıştır. Çünkü İngilizler Mondros mütarekesi'ne Toros Tünelleri'ni işgal şartına da eklemişlerdir. Toros tünelleri'nin işgali ise Adana Vilayeti'nin işgali gerçekleşmeden mümkün olamazdı. Bütün bu gelişmeler göz önüne alınacak olursa: İngiltere'nin, yöreyi işgal etmesinin en önemli nedeni olarak, Musul'u Fransa'ya bırakmak istemediğı ve pazarlık konusu olarak elde tutmak düşüncesini taşıdığı anlaşılmaktadır. Nitekim bu pazarlık gerçekleşmiş ve Musul sonunda İngiltere'nin elinde kalmıştır. Dönemin Fransa başbakanı Clemenceau: "Ben, Kilikya'yı, Suriye'yi, Şam'ı, Halep'i, Beyrut'u ve Musul'dan elde edilecek petrolün akacağı İskenderun limanını alabilmek için, bir yem olarak Musul'u İngilizlere verdim", derken, akacak bu petrolü ve petrolün kaynağı olan Musul'u İngilizlere kaptırdığının farkında değildir. İngiliz işgalinin önemli bir nedeni de İngilizlerin yörenin jeo-stratejik özelliğinden faydalanarak, burada bulunduracak az sayıda kuvvetle Suriye'deki askerlerin güvenliğini sağlamak düşüncesidir. Diğer taraftan İngiltere sömürgesi haline getirmek istediğı Osmanlı devleti'nin, kendisine karşı savaşmış olmasını ve hele Çanakkale ile Kut-El-amara'da Osmanlı kuvvetlerinin İngiliz ordularını yenmiş olmasını hazmedemiyordu. Bu bakımdan, Osmanlı devletini örnek alacak şekilde cezalandırarak mevcut sömürgelerdeki nüfus ve itibarını güçlendirmek kararı da, İngiltere'nin Adana, İskenderun, Musul gibi yöre ve çevre illerini işgal etmesinde etkili olmuştur.¹⁹

1.3 -Fransa'nın Bölge İle İlgili Düşünceleri ve Faaliyetleri

1.3.1 -Fransa'nın Yöre İle İlgili Düşünceleri

Fransa'nın yöreye ve Suriye ye ilgisi de bir hayli eskiye dayanmaktadır. Haçlı seferleri sırasında başlayan bu ilginin temelini Fransa'nın Türkiye'den sağladığı mali-iktisadi,

¹⁹ Çelik, a.g.e., s.10

dini, kültürel ve siyasi menfaatler oluşturmakta idi. Siyasi ve dini bakımdan; Fransa kralı 1250 yılında Haçlı Seferleri sırasındaki hizmetleri karşılığında, Mağruniler'e bir ayrıcalık belgesi (Charte) vermiş ve her türlü yardımda bulunmayı vaat etmiştir. Daha sonra 1535'de Kanuni Sultan Süleyman ile I. François arasında imzalanan Osmanlı-Fransız ticari antlaşması, Fransa lehini büyük mali ve iktisadi menfaatler sağlamıştır. Daha o zamanlar, Osmanlı topraklarında yaşayan Ermenilere tanınan imtiyazlar, başta Fransa olmak üzere, Avrupa devletlerinin dikkatini çekmiş ve bu devletler, kendi menfaatleri doğrultusunda kullanabilmek için, 1630 yılından itibaren, Ermeniler arasında Katolik propagandasına girmişlerdir. Bu propaganda, Osmanlı topraklarında, yeni fesat yuvalarının ortaya çıkmasına yol açacak tamamen siyasi ve ticari hedefi olan bir gelişme idi. Nitekim önce XIV. Lui (1638–1715), Lübnan' da yaşayan Marunilerle ilgilenmiş ve onları himayesine aldığı bildirilmişti. Bunu takiben, kapitülasyonlar adı verilerek, zamanla yenilenen bu ticari imtiyazlarla birlikte, Fransa 1740'da, Osmanlı ülkesindeki Katolikleri himaye hakkını da resmen kabul ettirmişti. Napolyon Bonapart ise, Mısır ve Suriye'yi ele geçirmek gayesiyle düzenlediği seferde başarılı olamamıştı. Buna karşılık, Fransa'nın, yalnız Kavala'lı Mehmet Ali Paşanın Suriye seferlerini desteklemekle yetinmediği ve bölge üzerindeki ilgisinin giderek arttığı gözlenmektedir.²⁰

1.3.2. Fransa'nın Bölgeyi Ele Geçirme Faaliyetleri

Öte yandan, 1914 yılında Osmanlı devleti'nin dış borçları üç buçuk milyar Frank'a ulaşmış ve bu paranın yüzde atmışı Fransa'dan alınmıştı. Fransa, bu alacağını güney vilayetlerinin işgaline bir sebep olarak göstermiştir. Ayrıca Fransa, Kilikya adını verdiği Çukurova'yı Suriye'nin bir parçası olarak görüyordu. İşgali takiben adana işgal komutanlığına atanmış olan Albay Brémond ise; Kilikya'yı "Alp dağlarına sahip bir Mısır" olarak tanımlamaktadır. Bu arada, bazı Fransız yazarları da Kilikya'nın doğal kaynaklarını ve zenginliklerini tanıtıyor, Fransa'nın ihtiyaç duyduğu bu kaynaklardan vazgeçemeyeceğini ileri sürüyorlardı.

²⁰ Çelik a.g.e. s.10.11

Bu kaynak ve zenginliklerin başında tarım ürünlerinde pamuk, buğday, arpa, çavdar, pirinç, tütün, ipek ve orman ürünleriyle çeşitli madenlerin varlığına dikkat çekiliyor, bunların üretim miktarına kadar ayrıntılı bilgiler veriliyordu. Bu ürünlerden elde edeceği gelirle, Fransa'nın, dış ticari bağımlılıktan kurtulabileceği ve ayrıca yöreden toplanacak vergilerin yüz milyonlara ulaşacağı belirtiliyordu.²¹

²¹ Çelik a.g.e. s.12

II. BÖLÜM

MONDROS MÜTAREKESİ DÖNEMİ'NDE ADANA VE HAVALİSİ'NİN DURUMU, İNGİLİZ VE FRANSIZ İŞGALİ

2.1- Mondros Mütarekesi'nin Yöre İle İlgili Hükümleri ve Bu Hükümlere Gösterilen Tepkiler

2-1-1. Mondros Mütarekesi'nin Yöre İle İlgili Hükümleri

Mondros Mütarekesi imzalanmadan hemen önce, Osmanlı Hükümeti Mebusan Meclisi ile Ayan Meclisi'nden onaylamıştı. 30 Ekim 1918'de imzalanmış olan Mondros Mütarekesi, İtilaf devletlerine, "Şark Meselesi'nde belirlemiş oldukları ilke ve istekleri gerçekleştirerek, Osmanlı Devleti'ni ortadan kaldırma fırsatını vermişti. Daha görüşmeler sırasında, Amiral (rope, 16. maddedeki "Kilikya'dan maksadım Adana ve havalisi olduğunu, buradaki Osmanlı memurlarının yerlerinde kalabileceklerini, fakat Osmanlı kuvvetlerinin geri çekilmesini istediklerini" açıklamış. 24. madde gelirken de, altı doğu vilayeti ile Kozan (Sis), Saimbeyli (Haçin), Süleymanlı (Zeytun) ve Ayıntab'ın işgali Osmanlı Devleti'ne kabul ettirilmek istemiş Türk heyeti, 7. maddeyi ve Toroslar'ın işgalini kabul etmekle, Kilikya'yı kurtardığı kanaatinde idi. Gerçekte ise, Kilikya hakkında kabul edilen Müttefikler'in tahliye talebine imkân verecek şekilde, çok esnek bir yazılmıştır.²² Bu mütarekenin, yöreyi doğrudan doğruya veya dolaylı ola ilgilendiren hükümleri 5, 7, 10 ve 16. maddeleridir. Buna göre:

Madde 5 - Hudutların muhafazası ve iç asayişin devam ettirilmesi için lüzum görülecek askeri kuvvetten maadasının derhal terhisi, askeri kuvvetlerin miktar ve vaziyetleri, İtilaf hükümetleri tarafından, Osmanlı Devleti ile müzakere edildikten sonra kararlaştırılacaktır.

²² Çelik a.g.e. s.32

Madde 7 - İtilaf devletleri, emniyetlerini tehdit edecek vaziyet zuhurunda, herhangi bir Sevküleeyş noktasını işgal hakkını haiz olacaklardır.

Madde 10- Toros Tünelleri'nin müttefikler tarafından işgali.

Madde 16 - Hicaz'da, Asir'de, Yemen'de, Suriye'de ve Irak'da bulunan muhafız kıtaat, en yakın İtilaf komutanına teslim olunacaktır. Ve Kilikya 'daki kuvvetlerin intizamı muhafaza için gereken miktarından, 5. maddedeki şartlara uyularak verilecek kararlar veçhile geri çekilecektir.

Osmanlı Heyeti, Mondros Mütarekesi'ni imzalarken, Osmanlı Ülkesi'nden hiçbir yerin işgal edilmeyeceğine inanıyor, mütarekeyi iki ordu arasında savaşa son veren bir antlaşma sayıyordu. Diğer birçok yer gibi, Adana ve havalisinin de işgal edilebileceği düşünülmemişti. Buna karşılık, İtilaf devletleri, uzun zamandanberi ve bilhassa 2. Dünya Savaşı sırasında planladıkları Osmanlı Devleti'ni tasfiye kararına uygun bir şekilde hazırladıkları Mondros Mütarekesi hükümleri ile Osmanlı topraklarını işgal etme ve paylaşma noktasına gelmişlerdi.²³

2.2.Bu Hükümlere Gösterilen Tepkiler

2.2.1.Mütarekeye Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Gösterilen Tepkiler

30 Ekim 1918'de, Osmanlı Mebusan ve Ayan Meclisleri'nin gizli oturumlarında, Sadrazam Ahmet İzzet Paşa tarafından açıklanan mütareke hükümlerinde her iki meclisin üyeleri tarafından da ağır bulunmuş, üzüntü ve endişe ile karşılanmıştı. Mütarekenin imzası hususu bu meclislerce tartışma konusu olmuştur. Hükümet Başkanı'nın, başka çare olmadığı hakkındaki

²³ Çelik a.g.e. s.33

izahından sonra, her iki meclis, mütarekenin imzalanması hakkında, hükümete yetki vermek zorunda kalmış. Mütareke imzalandığı sırada Yıldırım Orduları Grubu Kumandanlığı'na atanmış olan Mustafa Kemal Paşa'ya göre, Osmanlı Devleti, bu mütareke ile kendisini kayıtsız şartsız düşmanlara teslim etmişti. Aslında, herşeye rağmen, Ekim 1918 sonlarındaki durum, Osmanlı Devleti'ni, böyle bir mütarekeyi kayıtsız şartsız kabule zorlayacak kadar kötü değildi. Fakat mütareke imzalandıktan sonra iktidara gelen Tevfik Paşa ve Ferit Paşa kabineleri uygulamada başarı gösterememiş, İtilaf devletleri de sözle durmadıklarından, işgaller istila haline dönüşmüştür.²⁴

2.2.2 Yöre Halkının Mütarekeye Olan Tepkileri

Mondros Mütarekesi, başlangıçta genel bir ferahlık yaratmış. o sıralarda ülkenin ihtiyaç duyduğu tek şey asayiş ve barıştı. Bunun da elbirliği ile gerçekleştirileceği yolunda basında çıkan haberler, kamuoyunda o yankılar uyandırıyor. Yenilgiye rağmen ümitler sönmemişti. Osmanlı Hükümeti'nin, mütareke şartlarının nisbeten hafif olduğu yolundaki telkin ile Wilson Prensipleri'nin inandırıcı etkileri, Türk halkına yeniden toparlanma ve mücadele gücü veriyordu. Fakat çok geçmeden, bütün bu güven yerini ümitsizlik ve kaygıya terketti. Mütarekenin karışık bir ortam yarattığı İstanbul'da, kısa zaman içinde gösterişli adlarla ve çeşitli programlarla ortaya çıkmış olmakla birlikte, ideal ve düşünceden yoksun birçok cemiyet (dernek) ve fırka (parti) ile birkaç gün içinde ad ve sahip değiştiren gazeteler türedi. İtilaf kuvvetlerinin mütareke hükümlerini açıkça ihlali, bunlara güvenen azınlıkların zulüm, işkence ve öldürme ile biten aşırı davranışları ve ayrıca; Wilson Prensipleri'nin yürürlüğe sokulmaması, halkın üzüntüsünü arttırdı. Mütareke sonucu işgal edilen İstanbul'da, bazı aydınlar, işgalin yarattığı güvensizlik ve aşağılık duygusuyla bir iç çöküntüsü ve ruh bunalımına sürüklenmiş, umutsuzluğa kapılmışlardır. Milli irade aşkından yoksun bu yüreksiz aydınlar, büyük devletlerden birinin sığıntısı olmayı ve "Manda Yönetimi" altına girmeyi tek kurtuluş çaresi olarak görmüşlerdir. Türkiye'de, Amerikan ve İngiliz

²⁴ Çelik a.g.e. s.34

mandası taraftarlığı böyle türemiş, Fransız ve İtalyan mandasından söz edilmekle birlikte, bunlar sadece sözde kalmıştır. Bu üzücü durumların ortaya çıkması üzerine, mütareke milli felaketlerin başlangıcı kabul edilmiş ve Türkler'in hatırasında acı ve ıstıraplarla dolu bir dönem olmuştur.²⁵

2.2.3. Mustafa Kemal Paşa'nın Adana'ya Gelmesi

25–26 Ekim 1918'de, Mustafa Kemal Paşa'nın, İngiliz ve Arapları yendiği muharebe, I. Dünya Savaşı'ndaki son zaferimiz olmuştur. Mustafa Kemal, bu zaferi kazanmakla, düşmanın ilerleyişini durdurmuş ve daha o zaman Anadolu'nun güneydoğu sınırını belirlemiş bulunuyordu. Mustafa Kemal'in düşüncesi, güney ve güneydoğu halkını silahlandırarak, Anadolu'yu savunmaktı. 27 Ekim 1918'de, saat 20.00 sıralarında, yaveri Cevat Abbas Bey ile, geldiği Kilis'de, halkın, düşmana karşı koymak üzere, milis kuvvetleri kurduğunu görerek memnun oldu. Konuk edildiği Mevlevi Tekkesi'nde, Kilis ileri gelenlerini ve halkı toplayan Mustafa Kemal: "Savaşın henüz bitmediğini asıl bundan sonra kurtuluş savaşını başlayacağını ve ona göre hazırlanmalarını gerektiğini" söyledi. Toplantıya katılan halkın olumlu yaklaşımından memnun kaldı.

Mustafa Kemal, Kilis'den, Adana'ya gitmek istediği bir sırada, Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'dan aldığı, 30 Ekim 1915 tarihli telgrafta, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nı kabul ettiği takdirde, hemen Adana'ya hareket etmesi ricasiyle karşılaştı.²⁶ Bunun sonucu olarak, Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'ndan Mareşal Liman von Sanders alınarak, yerine 7. Ordu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa atanmıştır. Mustafa Kemal Paşa 7. Ordu kumandan vekilliğini Ali Fuat Paşaya bırakarak 31.Ekim.1918'de Adana'ya gelmiş Yıldırım Grup kumandanlığı'nı devralmıştır. Bu göreve başlar başlamaz, kendisine Mondros Mütarekesi'nin hükümleri bildirilmiştir.

²⁵ Çelik a.g.e. s.34.35

²⁶ Çelik a.g.e. 36-46

İngilizler, her türlü devletler arası hukuku bir yana bırakarak, Antlaşmanın insafsızca ve küstahca uygulanmasına girişmişler ve ilk ağızda İskenderunu işgal etmek istemişlerdir. Bu kötünden de beter uygulama karşısında Mustafa Kemal Paşanın kesin bir tutum alması dolayısıyla İngilizlerin duydukları kızgınlık ve savurdıkları tehditler, Sadrazam Ahmet İzzet Paşayı telaşlandırmış, bu nedenle Mustafa Kemal Paşa ile Ahmet İzzet Paşa ile arasında oldukça sert yazışmalar yapılmasına yol açmıştır. Başına iş açılmaısından korkan Ahmet İzzet Paşa, çareyi Mustafa Kemal' in yetkilerini kaldırmakta bulmuş, lağvedilen yıldırım grubuna bağlı birlikler 2. ordu komutanı Nihat Paşanın emrine verilmiştir. (10 Kasım 1918) 9 Kasım da ise İngilizler İskenderunu işgal etmişlerdir.²⁷

2.2.3.1. Mustafa Kemal Paşa'nın Mütareke Hükümlerine Tepkisi ve Yörede Kurtuluşa Yönelik İlk Faaliyetleri

Mütarekeyi takiben, geldiği Adana'da, İngilizler'in baskısı sonucunda, bir bakıma ordusuz bir kumandan vaziyetine düşürülmüş olan Mustafa Kemal Paşa, Adana'dan sık sık çıkarak, Yüreğir Ovası ile Tarsus'un kuzeyinde incelemeler yapmış, Toroslar'da Gülek Boğazı yolu üzerindeki Kürtmusa Köyü sırtlarında siperler kazdırmaya başlamıştı. Elindeki kuvvetlerin azlığına rağmen, milletine duyduğu sonsuz güvenle, düşmanı Adana Bölgesi'nde durduracağına inanıyordu. Bu inançla ordusuna mensup subayları toplayarak: "Arkadaşlar, artık büyük harp bitmiştir. Bundan sonra küçük harp başlayacaktır" demişti. Fakat O'nun bu savunma tertipleri yarıda kalmıştır. Mustafa Kemal, Katma'daki VII. Ordu Karargâhı'nda bulunan, XX. Kolordu Komutanı ve İskenderun'da mütarekenin uygulanmasıyla ilgili olarak bulunan heyetin başkanı Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'yı da Adana'ya çağırarak, burada, ikisi arasındaki görüşmeler sonrasında: "Artık milletin, bundan sonra kendi haklarını kendisinin araması ve müdafaa etmesi, bizlerin de mümkün olduğu kadar bu yolu göstermemiz ve bütün ordu ile beraber yardım etmemiz lazımdır" diyerek,

²⁷ Ertaha a.g.e. s.301-302

yeni bir mukavemetin halk tarafından başlatılması gerektiğini belirtmişti. Nitekim Mustafa Kemal, Adana'ya geldiği ilk günden itibaren, halkla ilgilenmiş, yörenin, aydın ve ileri gelen şahıslarını makamına davet ederek, onlarla yaptığı toplantıdaki konuşmasında: "Durumu iyi görmediğini, İtilaf devletlerinin, mütareke hükümlerine uymayarak, milleti ezeceklerini, fazla gecikilmeden bunu önleyecek tedbirlerin alınması gerektiğini, memleketin kurtuluşu ile ilgili ümitlerin henüz sönmediğini, yerlere siperler kazılmasını, halkın silahlanmasını ve bunun için gerekli silahlarla malzemenin de ordu tarafından karşılanacağını" bildirmişti.

Bu toplantı ve görüşmelere 23. Tümen Komutanı Albay Bahaeddin Bey, Ali Fuat Paşa ve Nihat Paşa da katılmışlardır. Mersin Sancağı'nın, dönemin Adana Lisesi Müdürü Niyazi Ramazanoğlu tarafından temsil edilen toplantılarda, Mustafa Kemal Paşa'nın fikir ve tasarıları, toplantıya temsilciler tarafından bağlı bulundukları şehir ve kasabalar halkına iletilmiştir. Yine böyle bir toplantıda temsilcilerden biri: "Almanya ve Avusturya gibi güçlü iki müttefikimizle yenemediğimiz düşmana, bu eski ve işe yaramaz silahlarla nasıl karşı koyabiliriz? Bundan sonra silahımız kalem olacak, "savaşacağız" diyerek, silahla karşı koymanın imkânsızlığına değinmişti. Mustafa Kemal Paşa'nın, bu sözlere cevabı: "Türk Milleti esir yaşayamaz, mutlaka silaha sarılacaktır" şeklinde olmuştur.²⁸

Mustafa Kemal Paşa, Adana'da kısa bir süre kalmış olmasına rağmen, Milli Mücadele'ye temel teşkil eden önemli adımlar atmış, emrinde ve yakınında bulunan komutanlarla ve kurmaylarla birlikte, bu konuda başarılı bir işbirliği gerçekleştirmiştir. Ali Fuat Paşa ile yaptığı görüşmede de: "İngilizler'in baskısı sonucu, Yıldırım Ordular Grubu ile VII. Ordunun muhtemelen lağvedileceğini, bu ihtimalin gerçekleşmesi halinde, en önemli görevin XX. Kolordunun Komutanı olarak Ali Fuat Paşa'ya düşeceğini, böyle bir durumda ilk müdafaa tedbirlerini alması gerektiğini", Ali Fuat Paşa'ya hatırlatmış ve ikisi birlikte ilk mukavemet merkezini Kilikya'da kurmayı kararlaştırmışlardır. Bu karara dayanarak,

²⁸ Çelik a.g.e. s.41.42

Yıldırım Ordular Grubu Komutan olduğu ilk günlerden itibaren, Mustafa Kemal, Erkan-ı Harbiye Riyaseti ve ordusuna bağı komutanlardan, çok önemli isteklerde bulunmuştur. Milli cadele'ye hazırlık mahiyetindeki bu istekleri şöyle özetleyebiliriz :

1-Askeri birlikler, Ordu, Kolordu l'e Tümenler dağıtılabılır. Ancak darma, iç asayışı sağlamakla görevli olduğundan, kuvvetlendirilmesi zaruridir. Bu bakımdan, genç muv'azzaf subay ve astsubaylar ile küçük yaştaki erler jandarmaya kaydırılmalıdır.

2- Terhis edilecek (salıverilecek) yedeksubaylardan gönüllü olanlar, bilhassa güneyde Emniyet Komiserliği, Emniyet Komiser Yardımcılığı ve Bucak Müdürlükleri'ne atanmalıdır.

3- Menzil, depo ve askeri birliklerde fazla olan ağır ve hafif silahlı cephe ve malzeme acele Anadolu'ya ve Afyon Bölgesi'ne taşınmalı, yiyecekler de birliklere jandarma kuruluşlarına dağıtılmalıdır.

4- Askerlerin terhisinde, küçük doğumlular geciktirilmelidir.

5- Güney bölgesi halkına, bilhassa dağ köylerine bol silah ve cephe dağıtılmalı, dağlık bölgedeki uygun yerlerde ve güvenilir kimselerde silah ve cephe saklanmalıdır.

6- Bezgin ve bitkin durumda olan halk, gelecek için uyarılmalıdır.

Bu kararlar gereğince, Ali Fuat Paşa, Kilikya'da, jandarma kadrosunu düzenlemeye, zabıt, efrat, silah ve teçizat ikmaline çalışmış, bir işgal ihtimaline karşılık, Kilikya'nın önemli mevkilerinde mukavemet yuvaları hazırlanmıştır. Daha sonra, rahatsızlığı dolayısıyla, Adana'dan ayrılmıştır.²⁹

²⁹ Çelik a.g.e. s.43.44

2.2.4. Mondros Mütarekesi Hükümleri'nin Uygulanması

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasını takiben, İtilaf devletleri, önce aralarında yapmış oldukları gizli antlaşmalar gereğince, Osmanlı ahalisini işgal ve istilaya başladılar. Mütareke yürürlüğe girer girmez, 1 Kasım 1918'de, İngiliz askeri kuvvetleri, mütarekenin başında bulundukları sınırı geçerek, Türk Kuvvetleri'nin olan Musul'un yirmi kilometre güneyindeki Hamamalık'ı işgal ettiler. Bunu takiben, İngiliz Komutanı General Marshall, VI. Ordu Komutanı Ali İhsan(Sabis) Paşa'ya, Musul'un da İngiliz kuvvetleri tarafından işgal edileceğini bildirdi.İngiltere ve Osmanlı Devleti arasındaki çeşitli yazışmalardan sonra Musul'daki Türk Ordusu'da geri çekilmeye başlamıştı. Osmanlı Hükûmeti, 9 Kasım 1918'de, tahliye kararını VI. Orduya tebliğ etmek mecburiyetinde kaldı. Bu emri takiben, 10 Kasım'da ordumuz Musul'u terk etti. Fakat İngiliz İşgal Kumandanı yalnız Musul şehri ile yetinmeyip, Musul Vilâyeti'nin tamamını tahliye ettirdiğinde, VI. Ordu Diyarbakır hududuna kadar çekilmek zorunda kaldı.

Öte yandan, Fransızlar'ın “Arbalet” savaş gemisi, 3 Kasım 1918'de İskenderun limanına girdi. Gemideki İngiliz Binbaşısı, limandaki mayınları toplamak istediklerini ve ayrıca, İskenderun'un işgal edileceğini bildirdi. 4 Kasımda, İskenderun limanına gelen İtilâf gemileri mayınları temizlediler. Bununla yetinmeyen İngilizler, İskenderun-Halep şosesini onarmak için karaya asker çıkaracaklarını ve İskenderun'a erzak depolayacaklarını bildirmişlerdi. Mustafa Kemal Paşa, bu isteği reddetmiş ve 5 Kasım 1918'de İstanbul'a verdiği bilgide, İskenderun'a çıkacak İtilâf askerlerine ateş açılması emrini verdiğini yazmıştı. Sadrazam İzzet Paşa, bununla ilgili olarak Mustafa Kemal Paşa'ya verdiği cevapta: “ Hakları olmamakla birlikte, İngilizler'in İskenderun'dan faydalanabileceğini, mütareke bu yüzden bozulamayacağına göre, İskenderun'un bırakılmasının zorunlu olduğunu” bildirmişti. Sonunda, 9 Kasım 1918'de, İskenderun'un 10-15 kişilik bir İngiliz müfrezesi tarafından işgalini takiben, 11 Kasım'da, halkın, erzak deposu önünde birikmesini bahane eden Fransızlar'ın, Coutelas Torpidosu Komutanı David Beauregard, Türk memur, polis ve jandarmalarının İskenderun'dan hemen ayrılmasını istedi.

Çok geçmeden, İngilizler, Osmanlı Hükûmeti'nden yörenin işgaline zemin hazırlayacak yeni taleplerde bulundular. Buna göre:

“1- Kilis-İslâhiye hattının güneyinde ve Misis tren yolu boyunda bulunan Türk askerleri, 1 Aralık 1918'e kadar Ceyhan Nehri'nin batısına, Adana-Tarsus demir yolunun kuzeyine, 15 Aralık 1918'de ise, Pozantı'nın kuzeyine çekilmiş olacaktı.

2- Çekilmesi istenen bu kuvvetler her çeşit silâhlarını teslim edeceklerdi.

3- Bu kuvvetler terhis edilecekti.

4- Osmanlılar'ın elindeki esirlerden, Halep'in batısındaki yerlerde olanlar teslim edilmek üzere İzmir'e, Halep doğusundakiler ise, Müslimiye'ye gönderileceklerdi.

5- Osmanlı erzak depoları ve çeşitli müesseseler tahrip edilmeyecek ve koruma altında bulundurulacaktı.

6- Bütün Türk birlikleri Halep-Katma-İskenderun yolunun kuzeyine çekilecek, bu yol ile Halep-Toprakkale demiryolundan İngilizler serbestçe faydalanacaktı.”³⁰

Bu istekler Mondros Mütakeresi hükümlerine aykırı idi. Mütarekede: “Kilikya'daki Türk kuvvetlerinin güvenliği koruyacak olanlar dışındaki bölümünün, Osmanlı Devleti ile İtilâf devletleri tarafından kararlaştırılacak şekilde geri çekileceği” kabul olunmuştu. Buna karşılık, İngilizler, tek taraflı bir kararla, Osmanlı Devleti'nin Pozantı'ya kadarki topraklarını boşaltmasını istediler. Kilikya'nın, tahliye edilecek yerler dışında kalması ve silahların teslim edilmemesi yolundaki Osmanlı girişimleri de sonuçsuz kalmış, İngilizler 22 Kasım 1918'de verdikleri notada: “İsteklerinin yerine

³⁰ Çelik a.g.e s.49

getirilmesini, gerekirse savaşı yeniden başlatabileceklerini ve bu takdirde Osmanlı Devleti'nin daha zararlı çıkacağını" bildirmişlerdi. Bunun üzerine, Osmanlı Hükûmeti, "Adana ve havalisinin, Pozantı'ya kadar tahliyesini" kabul etti.

Harbiye Nezareti de, II. Ordu Komutanlığı'na: "Kilikya'nın boşaltılması müzakereleri sırasında, hiç değilse eldeki silâh ve malzemenin hemen nakledilme ve düşman eline geçmekten kurtarılması" emrini verdi. Bu emri yerine getirebilmek için zaman gerekliydi.

Nihat Paşa, gerekli tedbirleri de alarak, birliklerinin en az kayıpla geri çekilmesini sağlamaya çalıştı. Yabancı işgali altında da olsa, Türk sivil idaresini devam ettirmek, Türk halkının can, mal ve haklarını korumak görevi de II. Ordu Komutanı Nihat Paşa'ya düşüyordu. O da, mümkün olduğu kadar mülkî yönetimi devam ettirmeye ve jandarmanın kuvvetini artırmaya çalıştı. Çekilmeden önce, XII. Kolordu ile 24.Tümenin süvari erlerini asayiş sağlamaya görevi ile Adana Vilâyeti emrine verdi. Yaya jandarmanın kuvvetlendirilmesi gayesi ile, vilâyet emrine binikiyüz kadar piyade eri de vermişti.

Aralık 1918'in ilk haftasında, havanın bozulması ve devamlı yağışlar, II. Ordu'nun çekilmesini güçleştirmiş, karayolu ve demiryolunun bazı kısımları sel suları tarafından bozulduğundan, erlerin bir kısmı ile kolordu ve tümenlerin depolarındaki silâh, cephane, erzak ve donatım malzemesinin çoğu Konya'ya nakledilememişti. Ordu Komutanı tarafından, geri çekilme süresinin on gün daha uzatılması hakkındaki teklif de İngilizler tarafından kabul edilmemişti.

Böylece, İngilizler'in verdiği süre içinde, bütün güçlülere karşılık, 26 Aralık 1918'de II. Ordu birlikleri, Pozantı'ya kadar Adana Vilâyeti'ni tamamen boşaltmış oldular.³¹

³¹ Çelik,a.g.e., s.53

2.2.4.1. Adana ve Havalisi'nin İngiliz ve Fransızlar Tarafından İşgali

30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi imzalanmış Osmanlı Devleti “**Savaş mağlubu**” olduğunu resmen kabul etmişti. “**Mütareke, ateşkes manasına geldiği gibi “silahlardan arındırma”** olarak da kabul edilebiliyor. Anlaşmanın imzalanmasından birkaç saat sonra Fransız zırhlı gemisi Cautilos, İskenderun limanı açıklarına geldi İskenderun limanında koruma görevlisi Türk subayları Fransız zırhlısına çağrıldı., Anadolu ile Osmanlı'nın Ortadoğudaki Arap toprakları arasında bir “**Köprü başı**” tutmuş oluyorlardı.

Köprübaşı' nın iki ayağı vardı. Kuzey Irak'taki Musul-Kerkük yöresi ve İskenderun körfezi, işgalci devletler öncelikle bu iki köprübaşını tutarak Ortadoğu politikasını işgal ortamında uygulayacaklardı.

Abdülhamit idaresinin son zamanlarında Osmanlı Ermeni' si ve aynı zamanda Petrol Mühendisi olan Gülbenkyan başkanlığında bir araya gelen Batılı petrol şirketleri temsilcileri önlerinde duran Osmanlı Devleti sınırları ile ilgili Ortadoğu haritası üzerinde kırmızı bir kalem çizmişlerdir. Musul-Kerkük ile İskenderun körfezini birleştiren bir hat çizmişler Irak ve Suriye' den Arabistan çöllerine kadar uzanan Arap memleketlerini hep bu “**kırmızı hat**” içinde göstermişlerdi. Gülbenkyan ve yandaşlarının düşündüğü şey Arap memleketlerinin Osmanlı' dan ayrılması, Petrol rezervlerinin bulunduğu Irak Körfez bölgesi ile Suriye ve ona bitişik “**pamuk üretimi için elverişli**” Kilikya' nın kendi kontrollerine alınması idi 1916 yılında Beyrut' ta bir araya gelen Mark Sykes isimli Fransız subay ile George Picot isminde ki İngiliz subayı devletleri adına ortadoğuyu paylaşacak gizli anlaşma metnine imzalarını atmışlardı. Irak petrollerinde İngiltere ve Fransa kendi çıkarlarını korurken Suriye ve ona bitişik Kuzey' deki Kilikya yöresi Fransız “**imtiyaz bölgesi**” içinde yer alıyordu yani Adana' nın Fransız birliklerince işgal tarihi olan 17 Aralık çok önceleri Osmanlı topraklarının nasıl paylaşılacağı gizli anlaşmalarla kararlaştırılmıştı. Mondros mütarekesinden sonra ise işgalci askeri gönderip bayrağı dikmek kalmıştı.³²

³² Cezmi Yurtseven, Çukurova Tarihi, Ekrem Matbaası, Adana, 2006, s.197

Mütareke gereğince, asayişin korunması için yeterli ordu birlikleri bırakılması yerine, Adana Vilâyeti'nin, İngiliz Yüksek Komiserliği'nin baskısı ile boşaltılmak istenmesi, bu vilâyetin İtilâf kuvvetlerince askerî işgale uğrayacağı ihtimalini güçlendirmişti. II. Ordu Komutanı Nihat Paşa, bu ihtimali sezmiş ve 7 Aralık 1918'de, Harbiye Nezareti'ne çektiği şifreli telgrafta: "İngilizler'in, ordumuzun boşaltmasını istedikleri bölgeleri işgal etmeyi kararlaştırdıklarını, jandarmamızın kalmasına bile muvafakat etmeyeceklerini... İngiliz subaylarının, memurlarımıza şimdiden çekilmelerini söyledikleri... Asayiş ve inzibatın devletçe sağlanması için teşebbüste bulunulması lüzumunu" belirtmişti. Osmanlı Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşa da İtilâf devletlerinin Adana Vilâyet'ni işgal etme hazırlığı içinde olduğunu kabul etmiş ve 8 Aralık 1918'de: "Adana'ya ehliyetli memurların gönderilmesi ve İngiliz işgalinin önlenmesi için Sadarete yazıldığını, Ordu er ve subaylarından lüzumu kadarıyla Adana jandarma kadrosunun herhalde ikmalî ve neticenin bildirilmesi", cevabını vermişti. İskenderun'u işgal eden İngilizler, Amanos Geçitleri'nden Payas'a doğru ilerlerken, bir taraftan da verdikleri notalarla, Akdeniz kıyıları, Fırat Nehri ve Toroslar arasındaki Osmanlı kuvvetlerinin çekilmesini istemiş, henüz Türk Kuvvetleri tamamen çekilmeye fırsat bulamadan da yöreyi işgal etmeye başlamışlardı. 10 Kasım 1918 günü, "Coutelas" adlı Fransız savaş gemisinden karaya çıkan ilk Fransız askerî birliği İskenderun'a girdi. 14 Kasım'da, İskenderun asıl Fransız kuvvetleri tarafından işgal edildi. İskenderun limanından sürekli şekilde asker çıkaran Fransızlar, bu kuvvetleri Adana ve Halep taraflarına sevk etmeye başladılar. Bu Fransız kuvvetlerinin arasında gönüllü Ermeni birlikleri de bulunuyordu.³³

2.2.4.2.Suriye İltifatnamesi ve Çukurova'nın Fransızlarca İşgali

Birinci Dünya Savaşı esnasında imzalanan Sykes_Picot gizli andlaşmasına göre, Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında bulunan, Basra Körfezinden Musul'a kadar olan bölge İngiliz nüfuz sahası olarak tanınmıştı. Adana, Mersin, Antep, Urfa, Maraş ve Musul vilayetleri ile Suriye bölgesi de Fransız nüfus sahası olarak tanınmıştı. İngiltere

³³ Çelik,a.g.e.,s. 60

kendi nüfus sahası ile Rusya arasında tampon bir bölge oluşturmak gayesi ile bu bölgenin Fransa'ya verilmesi kabul etmişti.

Bu vilayetlerden Musul vilayeti petrol zenginliği sebebi ile göz diken bir bölge idi. Ancak Birinci Dünya Savaşının şartları, İngiltere'yi, Musul Bölgesinin Fransa'ya istemeye istemeye vermeye mecbur etmişti. İngiltere'nin gözü öteden beri Irakta ve bu arada Musul petrollerinde idi. İngiltere kendine göre Güney Cephesinde savaşın yükünü çekmişti. Bu sebeple Mondros Mütarekesi görüşmelerinde, İngiltere Fransa'yı taraf bile yapmadı. Niyeti gizli andlaşmalarda Fransa'ya kaptırdığı Musul'u geri elde etmekte. Ayrıca bu bölgede uydu bir kürt devleti kurmayı planlayarak Kürtcülük faaliyetlerinde bulunmuşlardır.³⁴

Bunun yanında, İngiltere Güney vilayetlerini geçici de olsa işgal ederek, Musul'u almak için Fransızlara bir koz olarak kullanmak istemektedir. Ancak, Fransa bu işgallere karşı sert bir çıkış yaparak, bölgede karşı çıkılmayacak menfaatleri olduğunu açıkladı. İngiltere, Fransa'nın bu çıkışına pek ses çıkarmadı. Bölgeden çekileceğini bildirdi. Ancak bazı şartları vardı. O da Musul bölgesinin kendisine verilmesi ve Filistin'de nüfuzunun tanınması idi. İngiltere bu şartları ileri sürerken özellikle Musul konusunu pek önemsemiyor görünümü veriyordu. Zaten İngiltere geçen müddet içinde Filistin'de tampon bir saha oluşturmak üzere idi. İngiltere, Musul ve Filistin'i istemenin yanı sıra kendisi bölgeden çekildikten sonra menfaatlerinin zarar görmemesini istiyordu.

İngiliz finans çevreleri Sykes-Picot Andlaşmasında alınan kararları daha baştan olumlu karşılamamıştı. Clemenceau'nun Fransız Başbakanı olması İngiltere'yi memnun etti. İngilizlere göre Clemenceau ikna edilebilir ve yumuşak huylu bir insandı. Aralık 1918'de Lloyd George, Clemenceau ile görüştü. Bu karşılaşma tarihi bir safha olmuştur.³⁵

Lloyd George ise, Clemenceau ile görüşmeler çerçevesinde Fransız ve Araplara sunulmak üzere bir memorandum hazırlamıştı. Buna göre: İngiliz ordusu, Suriye ve

³⁴ Akbıyık a.g.e. s.48

³⁵ Akbıyık, a.g.e., s. 49

Kilikya'yı boşaltmak için derhal harekete geçecekti. İngilizler bu bölgedeki sorumluluklarını Fransız ve Arap kuvvetlerine devredeceklerdi. Filistin, İngiltere'nin elinde kalacaktı. Musul dahil, Mezopotamya da İngiltere'ye tabi olacaktır. İngiltere aynı zamanda Ermenileri himaye sorumlulugunu üstlenen Fransız birliklerini Kilikya'ya gönderilmesini kabul ediyordu. Bunu takiben, Fransızlar, mayıs ve haziran 1919'da gönderdikleri kuvvetlere ek olarak, karargahı Beyrut'da bulunan Genarel Gouraud kuvvetlerinden Yarbay Thibault 'nun emrindeki 412. Piyade Alayının 2 Taburunu, 12. Temmuz. 1919'da, Mersin'de karaya çıkararak Adana'ya sevk ettiler. Çok geçmeden, İskenderun'da karaya çıkarılan aynı alayın 3. Taburu, Osmaniye istikametinde, Dörtüyla kadar ilerledi. Böylece Kilikya Fransız kuvvetleri, nihayet teşekkül etmiş bulunuyordu. 13. Eylül. 1919'da Paris'de Clemenceau'ya, 15 Eylül de Dörtler Konseyine resmen sunulan bu memorandum üzerindeki görüşmeler neticesinde: 1 Kasım 1919 tarihinden itibaren İngiliz kuvvetlerinin Kilikya ve Suriye'den çekilmesi ve yerlerini Fransızlara terk etmesi hakkındaki “ Suriye İtilafnamesi “ olarak tanınan, İngiliz-Fransız Antlaşması imzalandı. Antlaşma şartı gereği sivil yönetim Osmanlılar'da kalacak askeri otorite Fransızlar'ın elinde olacaktı.³⁶

Böylece Suriye ve Kilikya işgal kuvvetlerinin karşılıklı değişimi hakkında İngiliz-Fransız mukavelesi imzalandı. Bu andlaşma tarihe “Suriye Antlaşması” diye geçmiştir. İngilizler bu antlaşma ile emellerine ulaşmışlardır. Musul'u elde eden İngiltere Filistin'inde kendi nüfuz sahası olarak tanınmasını sağlamıştır.

İngiltere'nin bu andlaşma ile elde ettiği Musul önemli bir stratejik ve coğrafi konuma sahipti. Musul vilayeti, Türkiye, İran ve Kafkasya arasındaki büyük ulaşım yollarının merkezi idi. Ayrıca Türkiye'yi İran'dan ayıran bir bölge idi. İngiltere böylece doğuda Hindistan ve Afganistan, batıda ise Musul ile İran'ı kuşatmış oluyordu. Batum ve Bakü şehirleri zaten İngilizlerin elinde idi. Ayrıca 9 ağustos 1919 tarihinde İran ile yapılan bir andlaşmaya göre, İngiltere bu ülkenin iç işlerine de karışabilecekti. İngiltere bunun yanında Musul vilayetinde büyük bir askeri hareket üssüne sahip oluyordu. Oradan gerek Türkiye'ye gerekse İran'a etki edebilirdi. Hazar Gölü'ne doğru ilerleyebilir, Orta Asya'yı kontrol edebilir, dünyanın çok yerini hakimiyeti altında bulundurabilirdi.

³⁶ Çelik, a.g.e., s. 110

Böylece Fransa'yı bir tarafa bırakan İngiltere, Ankara Hükümetine karşı her çeşit faaliyetini yapabilecekti. Böylece Akdeniz ve Kızıldeniz'den Hindistan kapıları dahil bu alandaki bütün topraklar İngiliz hakimiyetine geçecekti. Suriye Antlaşması üzerine Fransa, Suriye ve Adana bölgesi yüksek komiseri olarak General Gouro'yu atadı. Maraş, Antep ve Urfa'daki İngiliz birlikleri ile Fransız birliklerinin yer değiştirme görevi Konolel De Piapape'ye tevdi edildi.

Andlaşma hakkında, İstanbul Hükümeti adına Harbiye Nazırı Cemal Paşa Kolordu Kumandanlıklarına bir telgraf çekmiştir. Cemal Paşa telgrafında, 1916 senesinde Edvard Grey ile Cambon arasında yapılan andlaşma esas alınarak İngilizlerle Fransızların 1919 yılının 17 Eylül'ünde "Suriye Antlaşması" adı altında bir andlaşma yaptıklarını belirtmiş ve andlaşmanın maddelerini şöyle açıklamıştır.³⁷

a) Doğuda Fransız nüfuzuna dâhil olacak olan saha iki mıntıkaya ayrılmıştır. Bunlardan biri şimdiye kadar mevcut bulunan İngiliz kıtaları yerine Fransız kuvvetlerinin geçeceği mıntika, diğeri de Fransa tarafından işgal edilmemek şartı ile İngilizler tarafından tahliye olunacak mıntikadır. İtilafname bu mıntikalardan birincisini, mavi mıntika, ikincisini ise A mıntikası adı ile isimlendirmiştir.

b) Bu mıntikalardan birincisi Kilikya'yı Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun bir kısmını ve Suriye'nin sahil mıntikasını ihtiva etmektedir ve sınırı Beyrut'un güneyinden başlar. Bu alanın hudutları, Beyrut'un güneyinden başlayarak doğuya ve sonra kuzeye doğru yönelir. Şam, Hama, Humus, Halep şehirlerini hariçte bırakır. Halep'ten, Urfa, Malatya, Harput şehirlerini içine alarak Sivas'a gider. Bu şehri de içine alarak doğru hat olarak güneye yönelir ve Mersin'in biraz batısında denize kavuşur.

c) İkincisi ise, Halep, Hama, Humus ve Şam şehirlerini ihtiva eden mıntikadır. Birinci mavi mıntıkada, Fransız memurları kurulacak bir mahalli hükümetle arzu ettikleri gibi kontrol hakkına, direkt veya indirekt bir idare kurulmasında yetkili olacaklardır.

³⁷ Çelik a.g.e. s.111

d) İkinci A mıntıkasında Fransızlar müstakil bir Arap hükümetinin tanımağa mecbur olacaklardır. A mıntıkasında Fransa'nın mali ve iktisadi menfaatleri gizli tutulacak, Arap hükümeti yabancı müşavir veya öğretmen çağırmaya lüzum görürse bunları Fransa'dan getirecektir.

e) Musul ve havalisi şimdilik yine İngiliz'lerin işgali altında kalacaktır.

f) Bütün bu havalideki Fransız kıtaları, Beyrut'ta bulunacak olan Fransız Generali Gouraud'un emrinde olacaktır.

g) Mavi mıntıkada Fransızların Senegalli ve Cezayirlilerden mürekkep olmak üzere otuzbin kadar askeri bulunacağı ve bunun savaşçı kabilelerle meskun olan geniş mıntıkanın işgali için kafi olduğu, Maten gazetesi yazmaktadır.

h) General Allenby, Türklerin, Araplarla bir ittifak yapabileceğini, bu sebeble, mıntıkayı işgal esnasında çetin çarpışmalar yapmaya mecbur kalmamaları için, Araplarla uzlaşmalarını Fransızlara tavsiye etmektedir.

ı) Bu antlaşma Emir Faysal'ın son defa Suriye'den Marsilya'ya gitmesinden bir gün önce kaleme alınmış, Faysal bunu tadil ettirememiştir. Bu antlaşmadan Türkler kadar, belki Türk'lerden daha ziyade Araplarında nefret ettikleri açıktır. Emir Faysal'ın Paris gazetelerine çıkan bir beyanatına göre, o taraflarda başka hiçbir ümitleri kalmaz ise haklarını müdafaaya başlayacakları anlaşılmaktadır. Lloyd George'nin son konuşması ve Arapların İngilizler tarafından mütemadiyen silahlandırıldıkları ve savaşa hazırlanmakta oldukları dikkate şayan bir husustur.

Görüldüğü gibi, İngiltere bölgeyi bir taraftan Fransızlara devrederken, diğer taraftan Suriye'deki Arapları da onların aleyhine olarak silahlandırmaktadır. Anadolu'da Türklerin Fransız işgalini kabul edemeyeceğini ve karşı koyacağını da İngilizler gayet iyi bilmektedirler. Bütün bu olumsuz şartlara rağmen Fransa “doğudaki ölümüne” imza atmıştır.³⁸

2.2.5.Fransızlar'ın İşgali ve Yörede Fransız-Ermeni İşbirliği

Kasım 1919'da, İngilizler'in çekilmesinden sonra, mülkî idare yanında, askerî yetkilere de sahip olan Fransızlar, General Gouraud'nun Aralık 1920'de yaptığı bir açıklamada da anlaşılabacağı üzere, Kilikya'da, “Ermeni Politikası” takibetmişti. Fransa'nın Ermeni propagandasına âlet olarak da kullandığı Kilikya politikasını iki ayrı noktadan değerlendirmek mümkündür:Kilikya'nın idarî yönden Ermenileştirilmesi. Ermeniler'e askerî harekâta yer verilmesi.

Adana ve havalisindeki Türk halkı, bir taraftan en feci zulüm ve hakaretlere uğratılır, işlenen çok sayıdaki cinayetlerle Türkler'in yok edilmesi hedef tutulurken, öte yandan, Adana, Fransız işgal ve kontrol idaresi altında soyulmuş, yağmalanmış, keyfî para cezaları, vergilerin arttırılması, haksız tutuklamalar ve Türkler'i öldüren katillerin himaye edilmesi gibi olaylar giderek artmış, esareti kabul etmeyecekleri bilinen Türkler'in göçe zorlanması veya tamamen yok edilmesi politikası güdülmüştür. Osmanlı Hariciye Nezâreti: “Mütarekeye aykırı bu çeşit hareketlerin durdurulması için İtilâf devletleri yetkililerine yaptığı müracaatlar sonuçsuz kaldığı, benzeri olaylar Adana Vilâyeti dışında da cereyan ettiği ve politik bakımdan bir sonuç almanın mümkün olmadığı bilindiği halde”, Osmanlı Hükûmeti'nin, Hariciye Nezâreti'nde görüş istemesinin gereksiz olduğunu açıklamıştı. Bu durum, Türk Milleti için kurtuluşun ancak kendi çabasına kaldığını gösteren açık bir delildir.³⁹

³⁸ Çelik a.g.e. s.113

³⁹ Çelik a.g.e. s.70.71

2.2.5.1.Ermeniler’e Askerî Harekâtta Yer Verilmesi

Adana ve havalisinde, mütarekeyi takiben ve işgalin başlaması ile birlikte, Ermeni fedâilerinin (kamavurlar) ve Ermeni göçmenlerinin büyük topluluklar halinde yöreye geldiklerini belirtmiştik. Çünkü, o sıralarda, bölgede yeni bir Ermeni devletinin kurulması için, kendilerine göre çok uygun şartlar mevcuttu. Ayrıca, Ermeniler, işgal kuvvetlerinden de destek alıyor, hattâ çoğu kez eylemlerine onları da ortak ediyor, oldukça pervasız ve katı davranıyorlardı. Yöreyi işgal eden ve General Gouraud’nun emrinde bulunan altı Fransız Taburu’ndan üçü Ermeniler’den meydana gelmişti. Bu taburların oluşturulmasına Başbakan Briand tarafından başlanmış ve bir “Ermeni Alayı” kurulmuştu. Dünyanın her tarafından toplanan 5-6 bin Ermeni gönüllüden oluşan bu taburu, Türkler, “Ermeni İntikamı Alayı” adını vermişlerdi. Fransızlar, yörenin işgalini bu üç Ermeni Taburundan oluşan kuvvetle gerçekleştirmişlerdi. Bunlardan yukarıda sözünü ettiğimiz Legion Armenian “ Ermeni Alayı”, bin Ermeniden oluşmuş ve doğrudan doğruya General Dufieux’nun emrinde olan bağımsız bir taburdu. Bütün Ermeniler’in intikam duyguları ile dolu bir tabur, o dönemin en modern silâhları ile donatılmıştı. Genel Merkezleri Paris’de bulunan ve Ermeni Hınçak ve Taşnak komiteleri tarafından Türk düşmanlığı ile doldurulmuş, hain, canavar ruhlu kimselerdi. Hepsi özel şekilde “Komiteci” yetiştirilmişlerdi. İşte bu komiteciler, Fransızların, işgalle birlikte yöre topraklarına yerleşmesini fırsat bilerek ve yerli Ermenilerle de el ele vererek, Türklerin köylerini ve evlerini basmaya, can, mal ve ırza tecavüze başladılar. Bu hareketleri sırasında, yörenin büyük toprak sahipleri ve tüccarlarından köklü ve geniş ailelere dayanan eşrâfın, can, mal ve kazancına göz diktiler. Eşrâftan birçok kimse dövüldü ve öldürüldü. Malları yağmalandı ve kendileri haraca bağlandı. Yörede, eşrâfa iyi kazanç sağlayan ticaret ve müteahhitlik işlerini, Ermeniler, kendileri dışındakilerin yürütmesini önlemeye çalıştılar.⁴⁰

⁴⁰ Çelik,a.g.e.,s.72

III.BÖLÜM

GÜNEY CEPHESİNDEKİ İŞGALLER

3.1.Güney Cephesindeki İşgaller

Mondros mütakeresi üzerine Adana bölgesindeki II. Türk Ordusunun Toros geçitlerine kadar uzanan kesimi boşaltması İtilaf devletleri tarafından ısrarla istenmiş ve bu bölgedeki Türk kuvvetleri Torosların kuzeyine alınmıştı.⁴¹

Mütakere gereğince İtilaf devletleri Anadoluyu işgale başlamışlar ve mütarekenin 10. maddesi gereğince Toros Tünellerinin işgali kararlaştırılmıştı.⁴² Hükümet haberleşmeleri dışındaki, telsiz ve telgraf istasyonlarını, yer üstü ve yer altı kablolarını denetim altında bulundurma haklarını ise 12. maddede İtilaf devletlerine tanımıştı.⁴³ 15. maddede ise demiryollarının denetimi işgal güçlerine bırakılmıştı.⁴⁴

Mütakere'nin imzalanmasından hemen sonra Adana bölgesi Fransızlar tarafından işgal edilmeye başlamıştı: Meydanı boş bulan Fransızlar Suriye ve Mısır da silahlandırdıkları Ermenilerle birlikte Adana, Kozan, Osmaniye, Tarsus, Mersin ve Pozantıyı, İngilizler de Antep, Maraş ve Urfa'yı işgali altına almışlardı.⁴⁵

İşgal güçleri İngiltere ve Fransa 9 Kasım 1918'de İskenderun'a çıkarma yapmışlardır, Samandağ, Reyhanlı, Altunözü, Yayladağı, Kırıkhan ve Antakya'yı işgal etmişlerdir.⁴⁶ Asıl amaçları İskenderun Limanı ile İskenderun-Halep yolunda orduların beslenmesi değildi. Doğrudan doğruya İskenderun'un işgali ile Kilikya'nın işgaline hazırlanmaktı.⁴⁷ Nitekim öylede olmuştur. 11 Aralık 1918'de Dörtöyl, 17 Aralık

⁴¹ Türk İstiklal Harbi, 7. cilt Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Ankara 1975, s.76

⁴² Afer İnan, Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi, TTK Basımevi, Ankara 1991 s.20

⁴³ Ergün Aybars, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, Ercan Yayınları, İzmir 2000, s.81

⁴⁴ Zeki Saruhan, Kurtuluş Savaşı Günlüğü Cilt 1, TTK Yay, Ankara 1995 s.3

⁴⁵ Türk İstiklal Harbi s.76

⁴⁶ Saruhan a.g.e. s. 18

⁴⁷ Çelik, a.g.e., s. 27

1918’de Ceyhan, Toprakkale, Misis ve Karataş, 19 Aralık 1918’de Mamure, Islahiye, Bahçe ve Hassa, 25 Aralık 1918’de ise Cebel-i Bereket (Osmaniye) işgal edilmiştir.⁴⁸

21 Aralık 1918’de Adana’yı işgal eden Fransızlar 9 Ocak 1919’da Albay Bremond’u genel valiliğe getirmişlerdir. Sancak ve ilçelerde “Gouvarnour” adı verilen askeri valileri atamışlar. Osmanlı İdari Şebekesi üzerinde bir Fransız kontrol idaresi kurmuşlardır.⁴⁹

Güney’ de Fransızlar Ermenilerin de desteğiyle Adana, Kozan Osmaniye, Tarsus, Mersin ve Pozantı’ yı işgal etmişti. İngilizler ise Antep, Maraş ve Urfa’ daydı. Fakat aralarındaki bir antlaşmayla İngilizler bu üç ili Fransızlara devretti. Böylece Fransızlar Toroslardan Fırat’ ın doğusuna kadar olan bölgeyi işgal etmiş oluyordu. Bu işgallere ve yapılan zulumlere dayanamayan halk Kuvayı Milliye adı verilen gönüllü kuvvetlerle Fransızlara ve Ermenilere karşı savaşa başladı. Bu cephede deyim yerindeyse ‘sivil’ bir cephe vardır. Doğu’ da Kazım Karabekir komutasındaki ordu, Batı’ da TBMM’ nin oluşturduğu yeni ordu vardır. Güneyde 1919’ dan 1921’ e kadar süren direniş savaşlarında büyük büyük başarılar elde edildi.⁵⁰

3.1.1. Milli Mücadele’ de Osmaniye

Birinci Dünya Savaşının sonunda mağlup olan Osmanlı imparatorluğu'nun neticede 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi'ni imzalama durumuna gelmesi ile, itilaf devletleri'ne bu büyük imparatorluğu ortadan kaldırma, yani "Şark Meselesi"ni tamamen kendi istedikleri şekilde halletme fırsatını vermiştir.

Diğer taraftan Yıldırım Orduları Grubu Komutanı Mustafa Kemal'in bütün çabalarına rağmen, Çukurova'da İngiliz-Fransız ortak harekatı 1918 yılının Aralık ayında başlayarak, 27 Aralık 1918 günü Pozantı'nın işgal edilmesiyle tamamlanmıştı. Bir müddet sonra, yani 15 Eylül 1919 tarihinde gerçekleşen "Suriye itilafnamesi" ile bölge tam bir Fransız işgaline dönüşmüştü. Bölge halkının bu işgale başından beri

⁴⁸ Sarıhan a.g.e. s. 64-67-72.

⁴⁹ Selehattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s.216

⁵⁰ Kemal Kahraman , Milli Mücadele, Ağaç Yay. İstanbul, 1992, s., 55

karşı koyması, bu yöredeki "Milli Mukavemetin temelini oluşturmuştur. Ayrıca bölge halkını harekete geçirecek başka sebepler de mevcuttu. Bunlardan birisi de, Fransızların silahlandırıp himaye ettiği Ermeniler yüzünden; Türklerde can, mal ve namus emniyeti diye bir şey kalmamıştı.

İşte bu durum karşısında halk, devletten beklediğini bulamamış ve nefsi müdafaa durumuna geçerek bölgede "Çete Harbi"ni başlatmıştı. Önce ferdi, sonra kitle hareketine dönüşen bu mücadele, güneyde "Milli Mukavemet"i ortaya çıkarmıştı. Nihayet 1921 yılına girildiği günlerde, Kuva-yı Milliye'nin Çukurova'daki kahramanca direnişleri Fransa'nın burada bütün ümitlerini bitirmişti. Bunun sebeplerini şöyle özetleyebiliriz:⁵¹

Fransızlar, verimli Çukurova topraklarından faydalanmak ve Güney Anadolu'da madeni eri işletmek imkanını bulamamışlardı. Ayrıca Türkler, Fransız yönetimini istemediklerini belli etmişler ve yaptıkları "Çete Savaşları"yla da Fransızları zor durumda bırakmışlardı. Bir başka husus ise, Çukurova'daki Fransız askerlerini beslemek, Fransa bütçesine ağır yükler getirmişti. Böylece Fransızların Çukurova'da kalması, kendilerine pahalıya mal oluyordu.

Bütün bunları göz önünde bulunduran Fransa, 20 Ekim 1921'de Türkiye ile "Ankara Antlaşması"nı imzalayarak bölgeyi terk etmiştir. Bu antlaşmaya göre; 5 Ocak 1922'de Adana'dan ve 7 Ocak 1922'de Osmaniye'den çekilerek, geldikleri gibi gitmişlerdi

1918 yılının Aralık ayında başlayan ve 1922 yılının Ocak ayına kadar süren; özellikle Osmaniye'de meydana gelen Türk Fransız mücadelesi, ayrıca burada olayların gelişmesi ile cereyan eden "Kovanbaşı" ve "Kanlı Geçit Savaşları" oluşturulacaktır.⁵²

⁵¹ Süleyman Hatipoğlu, Trih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye I.Sempozyum, .Ç.Ü. , Osmaniye 1993, s.11

⁵² Hatipoğlu, a.g.e s.11

3.1.2. Osmaniye (Cebel-i Bereket), Bahçe ve Haruniye'nin İşgali

Daha önce belirtildiği üzere, o dönemde Osmaniye (Cebel-i Bereket), Adana Vilâyeti'ne bağlı dört sancaktan biri idi. Osmaniye 1881 senesinde ilçe 1925'de il merkezi ve 1933'de tekrar ilçe merkezi olmuş ve Adana iline bağlanmıştı.⁵³ Osmaniye,dağ ile ovanın bitişiğinde bol suları, bahçeleri, geniş ormanları, gl bahçeleri, meyveli, meyvesiz ağaçları ile ve bilhassa çok miktarda yer fıstığı da yetiştiren şirin .bir şehirdir. Vaktiyle Osmanlı devleti tarafından derebeylikle idare edilen bu havali, derebeyliğin ortadan kaldırılması üzerine "teşkilatı mülkiyenin ilk kuruluşunda Adana'ya bağlı bir sancak olmuş, Cumhuriyetin kuruluşundan sonra vilayet merkezi olarak birkaç vali değiştirmiş, Bahriye Vekili Topçu İhsan, Levazım Binbaşısı Ali Rıza, Adana Jandarma Alay Kumandanlığını yapan Avni Paşa, Dahiliye Vekilliği yapan Faik ztrak ve Rasim Beyler gibi Kuva-yı Milliye devrinde çok kıymetli mebuslar seçmişlerdir. Bu sancağın, Dört Yol, Bahçe, Islahiye, Hassa adlı 4 mühim kazası vardı.⁵⁴

Küçük bir kasaba olan Osmaniye'de, Dört Yol, Saimbeyli (Hain) ve Kozan (Sis)'daki kadar fazla Ermeni nüfus yoktu. Ayrıca, Osmaniye'deki Ermeniler'in büyük kısmı da, Türkiye'de yaşayan diğer Ermeniler gibi, I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'ne karşı hareketinden dolayı, Suriye ve Lübnan'a tehcire tbi tutulmuşlardı.

Mondros Mütarekesi'ni takiben, Osmaniye ve çevresinden g getmiş olan Ermeniler, Osmaniye'ye geri döndüler. Ge tbi tutularak uzaklaştırılmış olmanın intikamını almak gayesiyle, Fransız işgal kuvvetlerinin desteğinde silhlanarak , Türkler'e zulüm ve işkence etmeye başladılar. Hatt bu Ermeniler'den, bir kısmı Fransız üniforması giymiş be Fransız askerî teşkiltına katılmışlardı. Böylece, Fransız kisvesi altındaki, bu Ermeniler'den bin kişilik bir kuvvet, yine Fransızlar tarafından Osmaniye, Bahçe Haruniye'ye yerleştirilmışti. Bir Fransız birliği Haruniye'ye girdi buradaki garnizona

⁵³ Nihat Akıcı, Bütün Yönleriyle Osmaniye, Hasret Matbaası, Osmaniye 1995, s.5

⁵⁴ Ahmet Cevdet amurdan, Kurtuluş Savaşında Doğu Kilikya Olayları, Adana, 1969, s. 93.

erzak ve mühimmat dağıtıldı. Yetimhanedeki 300 çocuk Amerikalı doktor ve sütineleri refakatinde deve ve atlarla Adana'ya götürüldü.⁵⁵

1919 yılı olayları Adana ve havalisinde işgalci devletlerin sert tutumlarıyla bir müddet daha devam etmiş ve bu arada, İngilizler, yöreyi Fransızlar'a terke karar vermişlerdi. Bunu takiben, iki ülke arasında Suriye İtilâfnâmesi imzalanmıştır.⁵⁶

3.1.3. Osmaniye (Cebel-i bereket) Sancağındaki olaylar

Osmaniye'ye kaymakam olarak atanan Yüzbaşı Andre aynı zamanda garnizon ve telgraf işlerini düzenleme gayesiyle gönderilmişti. Andre, Osmaniye'ye çok sayıda Ermeni getirmiş ve bunları silahlandırmıştı. Haruniye (Düziçi) de ise, birçok köyün yakılmasına ve çeşitli zulümlere göz yumdu. Bu havalideki olaylardan biri de, Telgraf müdürü Bekir Bey'in İğnebahçe yakınlarında, Ermenilerin taarruzuna uğraması ve parçalanarak şehit edilmesidir.⁵⁷ İşgalin ilerlemesi sonucu, Fransızların yönetimi ele alarak Ermenilerle birlikte zulüm ve işkenceyi arttırmaları üzerine, bu şehrimizde de, Milli Kuvvetler' in bir araya getirilmesi ve zulme karşı konulmaları kararı alınmıştı Bu kötü ve tahammül edilmeyecek hali protesto etmek amacı ile Osmaniye'den büyük cami meydanında toplanan halka Fransızlar, 28 Mayıs 1919 tarihinde, haksız ve sebepsiz olarak ateş açtılar. Neye uğradıklarını anlayamayan halk, telaş ve heyecan içinde şuraya buraya dağılmaya başlamışdı. Kadınlar, çocuklar, ihtiyarlar kaçamayarak, perişan bir hale düşmüşlerdi. Bu insanlık dışı davranış karşısında. cami avlusundaki duvarı slper yapan Hacı Ali oğlu Gavur ali, Hoca Mehmet Efendi ve diğer arkadaşları Fransızlar ateşle karşı koydu. Bu Mukabeleden sonra Fransızların tecavüzleri hafifledi. Kadınlar ve çocuklar kurtuldular.

⁵⁵ Sarıhan,a.g.e. c.2 s.344

⁵⁶ Akbıyık , a.g.e. s., 49

⁵⁷ Çelik a.g.e. s.82

Bu sırada Osmaniye'nin güneyinde Akyar'da bulunan Kara Hasan Paşa müfrezesi de Osmaniye'nin yakınına gelmişti. Fransızların tecavüzlerini duyar duymaz onlarda taarruza başladı. Bu durum karşısında Fransızlar geri çekilmek ve birkaç Ermenilerin evine sığınmak mecburiyetinde kaldılar. Fakat bir tarafa da, Yordanfil ateşi ile Osmaniye camiinin minaresini tahrip ettiler.

Her yerde olduğu gibi Osmaniye, Haruniye, Bahçe Yarpuz ve İslahiye bölgelerinde de memleketinin maruz kaldığı bu haksız işgalden ve devam etmekte olan mezalimden kurtulmak için kuva-yı milli teşkilatı kurulmaya başladı.

Osmaniye sancağında ve bir çok yerlerde kuva-yı Milliye kuruldu kasaba merkezinde halk tarafından 25-50 mevcutlu beş kuva-yı milliye müfrezesi teşkil edilmişti ilerde de teturaflı anlatılacak olan kuva-yı milli müfrezeleri;

- 1- Karayığlı
- 2- Nuri Efe
- 3- Yeşiloğlu ,
- 4- Taşcı Bekir
- 5- Süleyman ağa çeteleri idi

Kasaba dışında ve sancak bölgesinde İslahiye bahçe haruniye yarpuz Yanıkışla Çardak Tiyek, kasaba ve köylerinde Milli teşkilat başlamıştı. Mahallin münevver ve cesur insanları, bu müfrezelere kumandanlık ediyorlardı. Osmaniye Kuva-yı Milliyesine kadınlarda katılmıştı.⁵⁸

⁵⁸ Ahmet Cevdet Çamurdan, Kurtuluş Savaşında Doğu Kikya Olayları, Adana 1969 s.94.95

3.1.3.1. Kovanbaşı Savaşları

Fransızlar, 5 ekim 1920'den itibaren,İskenderun ve Dört Yol üzerinden sevk ettikleri yeni kuvvetler ile Erzindeki kuvvetlerini takviye ederek, Toprakkale ile hemen kuzeyinde bulunan Bahadır Tepesi'ne yerleştirmeye başlamışlardı. Bu sıralarda, Milli Kuvvetlerden muhtemel bir Fransız taarruzuna karşı Osmaniye bölgesinde mevzilenmeye başlamışlardı. 9 Ekim 1920'de mevzilerine yerleşen milli kuvvetler ile bulundukları yerler:

“ Haruniye grubu adı verilen 26. alayın 2. taburu ağır makineli tüfek bölüğü ile bir kudretli dağ takımı Kovanbaşı sırtlarında ve Beştepelerde.

Osmaniye grubu içinde yer alan Çardak, Kıyak ve Yarpuz Milli Kuvvetleri, Osmaniye'nin kuzey doğusundaki ova kesiminde görevlendirildi.

İslahiye grubu, Domuz gediğini kontrol altına aldı. Hassa Milli Kuvvetleri ise o bölgede katmadan gelebilecek kuvvetlere karşı hazır bir halde idi. Ceyhan grubu,gerektiğinde kullanılmak üzere yine eski yerinde ve Mercin Suyu'nun kuzey kıyısında emir bekleyecekti. Ayrıca, Tatarlı (Isırganlı)'da , Ceyhan grubu ile bağlantıyı sağlamak gayesiyle bir irtibat birliği bulunduruldu.Süvari bölüğü ise Dikili'de toplandı”.⁵⁹ Türk kıtaları, Osmaniye bölgesinde tertiplenmeye başladılar, Ekim 1920 de bu tümeni tamamladılar. Haruniye bölükleri 26 ıncı alayın ikinci taburu ve ağır makine ii tüfek bölüğü, bir kudretli dağ takımı, Kovanbaşı sırtlarında ve Beş cephe, Osmaniye grubu, Çardak, Kaypak, Yarpuz Kuvayı Milliyesi Osmaniye'nin kuzeydoğusundaki ova kesiminde görevlendirilmişti. İslahiye grubu Domuz gediğini kapadı. Hassa milli kuvvetleri de o kesimde, Katma'dan gelecek kuvvetlere karşı hazır bulunacaktı. Ceyhan grubu da gerektiğinde kullanılmak üzere eski yerinde, Mercin kıyısında emre amade olacaktı.

Fransızlar'ın, 5 Ekim 1920 den itibaren İskenderun'dan karaya çıkardığı kuvvetlerle takviye edilen Erzindeki alayı, Toprakkale ve bunun kuzeyindeki Karabahadır. tepesinde mevzilendirilmişlerdi. Bu kesimde bir tümene yakın kuvvet toplandıktan

⁵⁹ Çelik, a.g.e. s., 211-215

sonra 10 Ekim 1920 sabahı şu düzende taarruza başladılar: Topları genel olarak Karabahadır cephesinin doğu güneyi ve güney kesimine mevzilendirilmişlerdir. Bu topçu kuvveti, altı bataryadan az değildi. Topçular, Kovanbaşı ve Araplı'daki Türk kuvvetlerine hep birden ateşe başladılar. Bu ateşin desteği altında piyadelerini ileri sürdüler. İlk önce Araplı köyüne doğru ilerleyen bir kol, Beştepe'deki Türk piyadelerinin şiddetli ateşiyle karşılaştılar. Fransızlar şiddetli ateş karşısında dayanamayarak geri çekildiler. Diğer taraftan Osmaniye kuzeyindeki ova kesimine taarruz eden Fransızlar, Türk piyadelerinin şiddetli ateşi karşısında ilerleyemediler. Fransızlar, büyük bir kısım kuvvetleri de Haruniye bölüklerinin bulunduğu Kovanbaşı sırtına yön alarak 300-400 metreye kadar yaklaşmışlardı. Bu etkili mesafe içerisine giren düşman Piyadeleri üzerine kuvvetlerimiz tarafından şiddetli ateş açıldı. Taarruzlarına büyük bir hız veren Fransızlar, bu hücumlarından da bir sonuç alamamışlardır. Bu suretle 26. alayın ikinci taburunun cephesi kısmen serbest kaldı. Sıkışan Haruniye bölükleri, bu. taburun iki bölüğü ile takviye edildi. öğleden sonra cepheye 20 - 30 metre kadar yanaşan Fransız piyadelerine karşın kuvvetlerimiz tarafından hücumla geçilerek, düşman geri atıldı. Türk kuvvetlerinin elindeki, mekanizmaları değiştirilmiş martin tüfeklerinin iğneleri kırılmaya başladığından, ateş kuvveti gittikçe azalıyordu. Fransızlar bundan faydalanarak bir defa daha şanslarını denemek istedilerse de, az sayıda Türk ağır makineli tüfeklerinin kuvvetli ateşi karşısında, hücumları kırıldı. Daha geride bulunan toplar da kuvvetli ateş açarak, Fransızların kayıplarını arttırıyorlardı. Akşama kadar yapılan hücumlar, ağır kayıplarla tamamen durduruldu. Bu muharebede başarı gösteremeyen Fransız kuvvetlerinin gerisine. etki yapmak için, Ceyhan Kuvayı Milliyesinin Tatarlı üzerinde, Toprakkale istikametinde taarruza geçmesi emredilmiş ise de, Fransızların Tatarlı'ya doğru ilerleyen diğer bir kolu karşısında, Endel ve Hemite'deki geçitlerden geçerek, Ceyhan kuzeyine çekilmek mecburiyetinde kaldılar. Muharebe sekiz saat kadar sürdü. Ortalığın, kararması ile her iki. tarafın ateşi kesildi. Türk kıtaları taarruzun tekrar başlamasını düşünerek, çekildikleri' eski mevzilerinde gerekli tertibatı aldılar. Fransızlar, bu muharebede büyük kayıplar verdiklerinden tekrar taarruza lüzum görmeyerek topçu ateşi altında kuvvetlerini ilk önce Yeniköy istikametine ve sonra da batıya doğru çektiler.⁶⁰

⁶⁰ Çamurdan a.g.e. s.111

Kovanbaşı adıyla anılan bu savaş, Türk kuvvetlerinin kahramanca savunmaları ve karşı taarruzları ile başarıya ulaşmıştır. Ağır kayıplar veren Fransızlar ölü ve yaralılarını beraber götürüyorlardı. Dört Yol kaymakamlığından alınan bilgiye göre, Fransızların bu çarpışmadaki kayıpları 1000 kişiye yakındı. Kayıpların bu kadar ağır olmasında pek az sayıdaki makineli tüfeklerimizin rolü büyüktü. Araziden ustaca faydalanmak ve etkili ateşler açmak, Fransızları yakın mesafelere kadar sokmadan ateş açmak ve Fransız topçu su na hedef göstermemek, bu muharebenin başlıca niteliklerini teşkil ediyordu. Türk milli kuvvetleri bu bölgedeki muharebelerde ve bundan önceki savaşlarda büyük yararlık ve kahramanlık göstermişlerdi. 26. Alayın ikinci tabur subayları ve erleri, çok iyi savaştılar. Kuvayı Milliye'den de Haruniye Milli bölük komutanı. Yeşiloğullarından Mehmet ve İbrahim Hakkı, Düziçi bölük kumandanı Kötüoğlu Mustafa. ve Bahçe bölük komutanı Hacı Bey, kıtaları sevk ve idarede gösterdikleri maharet ve hayatlarını esirgememekte gösterdikleri fedakarlıkları takdire değer bir durumda idi.

Bu muharebelerden sonra, Ceyhan'ın ikmaline önem verildi. Maraş'tan gönderilen iki şınavyer dağ topu da, Osmaniye bölge komutanlığı emrine verildi.⁶¹

3.1.3.2. Kanlı Geçit Savaşları

Alınan haberler. Fransızların Osmaniye ve Kadirli'ye taarruza geçeceklerini gösteriyordu. Bu bölgeler üzerinde Fransızların hava faaliyetleri başlamıştı. Böyle bir taarruzu önlemek amacı ile Osmaniye bölge kumandanlığı tarafından hazırlık emri verildi. Emirde, bir süvari alayı ve birkaç batarya ile takviyeli Fransız alayının, Ceyhan. Mercimek, Anavarza Kalesinden, Kadirli üzerine hareket edeceği ve bir tümen kadar kuvvetin de Toprakkale bölgesinde toplandığı bildiriliyordu.⁶²

Tahmin edildiği şekilde Fransızlar 1 Kasım 1920'de Toprakkaleye getirmiş oldukları kuvvetler ile iki koldan Osmaniye cephesine taarruza geçtiler. Sağ kol, Osmaniye – Çardak – Çona yönünden Kanlı Geçit'e doğru büyük kısmı teşkil eden sol kolda

⁶¹ Çamurdan, a.g.e. s., 111-112

⁶² Çamurdan, a.g.e. s. 120

Osmaniye istasyonundan Dervişîye ve Mamure istasyonu'na doğru ilerlemeye başladı Anavarza Kalesinden doğuya doğru, Ceyhan nehri kuzeyinden ilerleyerek, Milli kuvvetleri çevirmekle görevli takviyeli bir piyade alayı, Ceyhan Nehrinden önemli geçiş yeri olan Sarp geçidine ulaşmış ve Fransızların bir gün sonra top yekün kuvvetleriyle girişeceği taaruza katılmak üzere bir yandan geçidi aşmaya çalışırken bir taraftan'da daha önce Ceyhan nehrinin batısında mevziye soktukları topçularıyla geçidi savunmaya çalışan milli kuvvetleri şiddetli ateş altında tutmuşlardı. Topçu desteğinde geçidin doğu yönünde ilerleyen Fransızlar sabah vakti bir bölük kadar kuvveti oldukça kolay bir şekilde karşıya geçirmelerine rağmen, milli kuvvetlerin açtığı ateş nedeniyle hayli kayıp vermişlerdi. Nehir yatağının genişletildiği bu kesimde ateş altında kalan Fransız piyadeleri, panik içinde kaçmış, bazıları suda boğulmuştu bu kesimdeki Fransız taarruzu böylece püskürtüldü milli kuvvetlerin kuzeyden kuşatma altına alınma tehlikesi önlendi bu hareket takiben, milli hareketler, daha çok önem kazanan Kanlı Geçit bölgesindeki Kara Tepeye kaydırıldı Kara Tepede milli kuvvetlerin eline geçti.

Bu savaşı takiben, Fransa, kuvvetlerini ellerinde tuttukları Kanlı Geçit Mamure hattında toplarken, Osmaniye Batı Komutanlığına yakındaki milli kuvvetleri savaş bölgesine sevk etmeye başladı. Osmaniye – İslahiye yolu açık olduğundan, bu cepheyi kapatmak üzere Cebr-i yürüyüşle Kızıldere köyüne getirilen ve İslahiye grubuna verilen Kıyak Tepeyi işgal emri yerine getirildi.ve bu grup Kıyak Tepeye mevzilendi. Yarpız ve Karayiğit Müfrezeleri'de geldikleri Kanlı Geçitte almış oldukları Fransızın sağ yanına taarruz emrini zamanında ve başarıyla yerine getirerek düşman ileri hareketını önlediler.Kozan ve Kadirli kuvvetine Adana cephesi kumandanlığı tarafından Haruniye üzerinden Yarbaşına hareket emri verilmişti fakat, Sadece Aydın Oğlu Tufan Bey 500 kişilik Kadirli Müfrezesi Haruniye'ye geldi. 4 Kasım 1920'de 2 tarafın keşif kolları arasında çarpışmalar cereyan etti. 6 Kasım da Fransız kuvvetlerinin büyük bir kısmı Kanlı Geçitte toplandı Mamure'de ise, iki Fransız alayı bulunmaktaydı milli kuvvetler ve bulundukları yerler şöyleydi: Sol kanatta yüzbaşı Bedri komutasında 350 mevcutlu ve 150 eri silahlı olan 26. alayın 2. taburu bulunmaktaydı bu abur bir adet mantelli top, iki makineli tüfek ve 30 – 40 erden ibaret bir süvari takımı ile takviye edildi.büyük bir kısmı Kızıldere'nin batısında olan bu kuvvetin ileri kolları, Kanlı Geçit'e kadar gönderildi. Kanlıgeçit'in kuzeyindeki tepelerde 120 mevcutlu Karayiğit ve Yarpuz müfrezeleri bulunmaktaydı 28, mevcutlu herbiye bölüklerinin 2 bölümü Karatepe 1 bölümü' de Yarbaşında bulunuyordu. Haruniye'de noksanlarını gidermeye çalışan

Aydınoğlu Tufan kuvvetlerinden 100 erlik bir kuvvet Şeker Deresine gönderildi.⁶³ Burçaklı'da ise 26. Alayın 1. Taburu, ağır makineli tüfek bölüğü, kudretli dağ ve Şnyder topçu takımları ile Kanlı Geçit'e ilerleyecek oldukları takdirde, Fransız kuvvetlerini ateş altına almak üzere, beklemekteydi fakat milli taburu' da Fransızların geri çevireceği herhangi bir harekati takip ve kontrol etmek gayesiyle, Bahçe – Haçbeli yolunu kapatma görevi ile Bahçeye gönderildi. 8 Kasım 1920 günü saat 08,00'de Kanlı Geçit – Hasanbeyli Şose'si üzerine mevzilenmiş Fransız topçu bataryası, Türk piyadelerine ateş açarken, Fransız uçakları' da milli kuvvetlere ait mevziler üzerinde uçmaya başladılar topçuların ateş desteğinde taaruza geçen Fransız piyadesi, muhabere ileri karakollarımızın bulundu mevzileri işgal ettiyse de akşama doğru milli kuvvetler bu mevzileri geri aldılar.günün sonunda Fransızlar ancak bir tepede tutunabildiler ve geceyi orada geçirirken, aynı akşam, büyük bir Fransız kuvvetini İskenderun üzerinden İslahiye grubu komutanı yüzbaşı Bedri, emrindeki subaylar ile birlikte İslahiye ye hareket emri aldı binbaşı Hasan Basri'de, İslahiye grup komutanı olarak atandı ve bölgede bulunan kuvvetleri komuta etti bu sırada, bir Fransız taarruzu karşısında tutunamayan İslahiye grubu, Hasanbeyli'ye doğru çekilmek zorunda kaldı bunu takiben, 9 Kasım 1920 günü saat 08,00'de 4 piyade alayı, uzun menzilli 4 topun bulunduğu bütün tümen topçusu ve bir süvari alayından oluşan Fransız kuvvetleri karatedeki milli kuvvetlere karşı taaruza geçtiler.Kuvvetlerimiz vadiye inen sırtlarda kademeli şekilde mevzilenmişlerdi.Fransızlar ise sol kanadı emniyette tutmak gayesiyle önce Şeker Deresi'nde ki milli kuvvet mevzilerindeki bir sahte tarih düzenlediler. Daha sonra asıl kuvvetleriyle ve 12 adet top ile ağır makineli tüfeklerin desteğinde iki taburu yakın Fransız piyadesi Kalecik Deresinin içinden geçerek Karatepeyi güneyden çevirmek üzere ilerledi buna karşılık, Burçaklı'nın batı sırtlarında mevzilenmiş olan milli kuvvetlerin Snyder topçu bataryası, saat 09,00'da Kara Tepeye doğru ilerleyen Fransız kuvvetlerine ateş açtı fakat, bir topun piston başlığı kırıldığı, diğerde arızalandığı için ateş kesildi ve toplar onarım için geriye çekildi.⁶⁴

⁶³ Çelik a.g.e. s.216-217

⁶⁴ Çelik a.g.e. s.216-217

Bu defa, cephane azlığı nedeniyle mevzilenmemiş olan kudretli dağ topu bataryası mevzilenendirildi ve yeniden ateş açıldı. Bu ateş çok etkili oldu hatta mermilerden biri Fransızların cephane arabasına isabet edip, arabadaki top mermilerinin de patlamasına yol açtığından Fransızlar büyük kayıba uğradılar fakat mevcut 30 mermi tükendiği ve başka mermi bulanamadığından ateş tekrar kesildi. Milli kuvvetler topçu desteğinden yoksun kaldı kara tepeye yönelen Fransız taaruzu ve top mermileri karşısında milli kuvvetler geri çekilmeye mecbur kaldılar. Düşmanı yandan ateş altına alan Karayeğin müfrezesi de sol kanattaki milli kuvvetlerin geriye çekilmesi üzerine, fazla tutunamayarak çekildi. Bahçe milli kuvvetlerinde bahçe tarafına çekilmek zorunda kaldılar yalnız 26. alayın 1. Taburu ile ağır makineli tüfek bölümü Burkaçlıda kalarak Bahçe yolunu kapamaya çalıştı. Fransızlar ise öyleye doğru Karatepeyi işgal ederek, ilerlemeye devam ettiler akşama doğru Fransız keşif kolları Hasanbeyli' ye girdi. Fransızlar 9 – 10 Kasım 1920 gecesi, hasanbeyli batısındaki düzlükte geçirdiler. Gerideki alayları ise, geceyi Kızıldere köyünün kuzeyindeki şose üzerinde geçirdiler. Bununla birlikte, Fransızlar bu savaşlarda da oldukça çok kayıp vermişlerdi 10 Kasım 1920 sabahı Saat 09,00'da Hasanbeyli batısında kurdukları ordugah'tan harekete geçerek akşa İslahiye gelen ve 10 – 12 Kasım gecesini bu ilçede geçiren Fransız kuvvetleri, 11 kasım'da islahiye'den yola çıkarak 12 kasım'da meydan-ı ekbeze, 13 Kasım'da Katmaya ulaştılar. Katma'dan Antep'e geçtiler Antep'deki mücahitlerimize karşı savaşan ve General Goubeau komutasındaki 4. Fransız tümenine bağlı bu takviye Fransız birlikleri 8 şubat 1921 'de Antep'lileri teslim olmaya mecbur ettiler. Dönemin en modern silahlarıyla donatılmış ve tam mevcutlu bir Fransız tümenine sayıca az, silah ve cephaneleri yetersiz bu kuvvetlerimizi Kanlı Geçit ve Karatepe'de verdiği mücadele, ikinci kolordu kumandanlığınca takdir edilmiştir.⁶⁵

3.1.3.3 Mamure Baskını

Saimbeyli-Haçın Türkler tarafından geri alındığından, bu bölgede büyük hizmetleri bulunan yedek üstegmen Saim Bey kumandasında kuvvetlerde Mamure kesimine alınmıştı. Saim Bey yaptığı keşiflerde Mamure İstasyonunda 50-60 kadar Fransız Piyade erinin bulunduğunu anlayınca, 15 Kasım 1920'de bir baskın tertipledi. Fransızlar

⁶⁵ Çelik, a.g.e. s.218

burada arap askerleri bulundurduğundan Türk kuvvetlerine teslim olacağı hakkında bir hile kullanmışlardı. Araplar , Müslüman olduklarından , imanı çok kuvvetli, beş vakit namazını kılan şecetli bir kahraman olan Saim Bu Arapların ellerini kollarını sallayarak teslim olacaklarını ifade eden işaretlerine inanmış, ezan okuyarak , tekbir getirerek , bunların üzerine Türkleri emniyetle istasyona yaklaştırmıştı. Yaklaştırır yaklaştırmaz Fransızlar derhal ateş acararak kuvvetlerimize , büyük kayıplar verdirdikleri gibi, bu muharebede çok büyük kahraman olan grup kumandanı Üsttegmen Saimle 15 erimizle birlikte şehit etmişlerdir.Kumandanlarının rütbei şehadete ugradığını gören müfreze kısmen dağılarak, Ceyhan Nehrini kuzeyine çekildi.⁶⁶

3.1.4. Haruniye (Düziçi), Bahçe Bölgesinde Yapılan Milli Mücadele Harekatı Ve Bu Bölgenin Düşmandan Temizlenmesi

Cebeli Bereket sancağına bağlı Bahçe kazasında ve bu kazaya bağlı olup kaza merkezinden büyük olan Haruniye Bucağında milli hareketler başlamış, büyük başarılar sağlanılmıştır.⁶⁷ Haruniye teşkil olunan milli kuvvetleri 4 mart 1920’ de Haruniye’ nin kuzeyindeki Sabun Çayının güney kıyısında toplanmış savunma sırasında Sabun Çayından faydalanmayı düşünmüşlerdi. Buradaki milli kuvvetlerin sayısı 300 civarında idi. ⁶⁸ Bahçe ve Haruniye Maraş’ ın Andırın ilçesi ile hem huduttur. Kilikya, Şark mıntıkası Kuva-yı milliye teşkilatını yapmak üzere Aydınlioğlu Tufan değişik adıyla Yüzbaşı Osman, Sivastan Heyeti temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşanın emriyle Andırına gelmiş ve Hafız takma adı ile, Yaycıoğlu ağanın evine misafir olmuştu. Tufan Paşa merhum Teşkilatı Milliye husunda bu havalide büyük rehberlikte bulunmuş, Yaycıoğlu İbrahim Ağa kumandasında 500-600 kişilik bir kuvvet hazırlamıştı. Bu kuvvet, Fransızların işgali altında bulunan yerlerin kurtarılması için harekete hazırlanmıştı. İlk Hareket Planı, Fransızların işgali altında büyük zulüm ve işkencelere uğrayan Kozan livasına yürümek ve orayı kurtarmaktı. Fakat, Güneyde Osmaniye'ye bağlı Bahçe ve Haruniye'de büyük Fransız Kuvvetleri mevcut olduğundan, şayet

⁶⁶ Çamurdan, a.g.e. s.,122-123;Kılıç,a.g.e.,s., 87-104

⁶⁷ Çamurdan , a.g.e., s., 95

⁶⁸ Çelik, a.g.e., s., 208

Andırın kuvvetlerini alarak Kozana hareket ederse Andırın boş kalacaktı. Oranın da, Fransızlar-tarafından işgal edileceği endişesi karşısında Tufan Bey, evvela bu endişeyi gidermek için Haruniye'yi ele geçirmeyi ve orda da Kuva-yı Milliyeyi teşkil etmeyi düşünmüştü, Ve böylece Hareket etti.⁶⁹

Bu konu Osman Tufan Paşa'nın hatıralarında şu şekilde anlatılmaktadır:

«Kemal Doğandan aldığım talimatta; Andırında hazırlandıktan sonra kendisinin Develi'den Haçın üzerine yürüyeceği sırada, bizim de Andırın'dan Kozan'a yürümemiz emredilmişti. Develi istikameti henüz kardan yol vermediği için, bizim hareketimizin tehiri emrediliyordu. Fakat bizim işimiz meydana vurmuştu. Ok yaydan çıkmış, daha fazla beklemek sabırsızlığı mucip oluyordu. Develi'den hareket haberini beklerken, fikrimizi daha uzaklara yaymağa uğraşıyorduk. Burada da karşımıza yine bizden bir mani çıktı: Osmaniye Jandarma Kumandanı Sıtkı bey, Bu zat, Maraş kalesine bayrak dikmek için Fransızlarla beraber gitmiş, Milli hareketlere karşı düşmanlık hissi ile mütehasis olduğundan Fransızlar da buna vasi selahiyetler vermişler. Kürtlerden milis çeteler! toplamış, Ceyhan suyu üzerinde geçit yerlerine, Andırın'a karşı bunları yerleştirmişti. Bu zatı elde etmek için muhabereye başladım. Sıtkı bey, Türk idi. Bartın'lı olduğunu ve iyi bir aile evladı olup benim, ordudan tanıdığım Sıtkı bey olduğunu öğrendim. Kendimi tanıtmadım. Sıtkı bey, Ali Saip ve İbrahim bey gibi nüfuzlu değildi. Fransızlara çok olduğundan, bize muzır oluyordu. Bu da başka türlü roller oynayarak, bizi iğfale kalkıştı. Fransız kumandanı ile söz birliği ederek, güya bize mahrem malumat veriyordu. Kendisini sureti haktan göstererek, bizi avlamak hevesine düşmüştü. Bazan tehdit bazan ricalı mektuplarını alıyordum. Ceyhan suyu üzerindeki kayık başında bulundurduğu Kürt milis müfrezesini, bir baskın la esir ettik Andırın'a getirdik. Sıtkı bey hiddetlendi. Derhal serbest bırakılmalarını istedi. Bırakmadık. Sonra yumuşak bir lisanla, henüz Fransızların vakayı duymadıklarını, duyarlarsa fena olacağını, Mersin'e iki fırka asker'in, İskenderun'a tayyare ve tankların çıktığını, mahrem havadis - olarak ilaveyle unutmamıştı. Bizim elde ettiğimiz hamiyetlilere mani oluyordu. Osmaniye'de daha bidayette hamiyetli olarak tanıdığımız ve Osmaniye mintakasında milli mefkureyi teşkil eden, Osmaniye' li Durmuş efendi isminde bir zat idi. Bu arkadaş fedakarlığı

⁶⁹ Çamurdan, a.g.e., s., 95-96

ile yüksek milli düşüncesiyle, milli hareketin sonuna kadar, yılmadan çalışmıştı. O havalide her müsademeye bilfiil müfrezesi ile iştirak etmişti. Bu sırada Maraş'tan Fransız', ların yaralı, hasta ve sair sebeplerle, askerlerinin bir kısmı Haruniye'ye gelmişler ve bunları makinalı tüfeklerle takviye etmişlerdi. Haruniye nahiyesinde muhteşem bir Amerikan Kolleji vardı. Kasabanın bir yamacı Türk, bir yamacı Ermeni idi. Ermeniler, gördükleri yardımla çok azgındılar. Haruniye halkının muallimleri ve ileri gelenleriyle gizli temaslar yaptık.⁷⁰ Gizli tutulmak üzere teşkilat kuruldu. Teşkilat ve maksadının çok gizli tutulması matlup idi, çünkü planımız Kozan'a yürümek idi. Andırın kuvvetleriyle Kozan'a' hareket ettiğimiz zaman, boş kalan Andırın köylerinde cenuptan, Haruniye'den bir düşman hücumu olursa, o zaman Haruniye teşkilatının yardımını istemiştım.

Haruniyeliler sabredemediler. Teşkilatlarını hissettirdiler. Hatta biraz daha kendileri mütecaviz oldular. Çok faik olan düşmanları tarafından Türk mahallesi yakıldı. Fransızlar, Andırın üzerinden teyyare uçurarak tehdit ve keşifler yaptılar. Haruniyeler kamilen Dumanlı dağlarına tırmanarak, canlarını kurtarmağa çalıştılar. Andırın'dan feryatlarla İmdat ,istediler. Biz, Kozan Istikametine hareket emrini almıştık. Kuvveti parçalamak doğru değildi. Çaresiz bir kısım Andırın kuvvetini, Hacı Zülfikaroğlu Bey kumandasında, Haruniye'ye gönderdim. Bu kuvvetle Haruniyeli'ler biraz canlandılar. Haruniye'yi muhasara edecek kadar celadat gösterdiler. Osmaniyeden gelen Fransız Kıtaaatı karşısında, tekrar muhasara bozuldu. iş ciddileşti. Artık Fransızların Andırın'a yürümeleri düşünülebilirdi. Bütün Andırın kuvvetiyle Haruniye işini. halletmek üzere, Ceyhan 'suyunu kayıkla geçtik. Tekrar muhasaraya muvaffak olduysak da, Adana'dan bir alay kadar piyade, birkaç bölük süvari ve birkaç batarya top ile büyücek bir Fransız kuvvetinin yanaştığını ve top ateşi açtığını görünce, muhasaranın garp tarafını açarak, Sabun Suyu kenarında, Andırın Istikametini kapamak üzere mevzi aldık. Bu müsademeler uzamıştı. Geçit başında esir ettiğimiz kürt çetesi ağırlık olmuştu. Bunları beslemek lazımdı Muhafaza için bina muhafız bulmak müşküldü. Serbest bırakırsak intikam hissiyle hareket edecekleri anlaşılıyordu. Kendilerini esir eden Andırılılara dış biliyorlar. Eğer gafil bulunmasak esir etmek Andırılıların işi değilmiş diye mırıldanıyorlardı. Haruniye' ye bütün kuvvetle giderken bunlar bize tamamen ayak

⁷⁰ Osman Tufan Paşa Kurtuluş Savaşı Hatıraları Arma Yayınları, İstanbul 1998, s.61

bağı oldular Andırılıları yakalayacaklarını yazıyorlardı bu Kürtler, aleyhime mükemmel haber vereceklerdi. Bunları serbest bırakmaya niyet ettim. Kendileriyle ahabap olduk Çoğunun Caf ve Hamavent aşiretindendi. Vaktiyle sürgün gittiklerini anlattılar. Büyük harpte bu aşiret hududunda Ruslara karşı muharebe etmiştim.

Haruniye Türk köylüleri, meçhul yerlere kaçmışlar ve toplanıp bir kuvvet olamamışlardı. . Salih ağa sığırları sürerken uzaktan heyecanla seyrettiğimizde, ora eşrafından ökkeş efendi isminde biri, bizden kuvvet istiyor. Kendi kuvvetini toplamayı düşünmüyordu. Fransız ordugahlarından sebebi meçhul bir ateş başladı. Silah sesleri gittikçe arttı. Herhalde bir baskından korkarak birbirine yanlış ateş ediyorlardı. Ökkeş efendiyi teşçil ettik. Salih ağa; Bizim kuvvetlerimiz düşmana saldırdılar, koşunuz, köylünüz nerede ise sizde saldırınız telkini ile ve o emniyetle hareket ettiler. Onlar da düşmanı açıktan ve cenuptan iz'aç etmeye başladılar. Bizde top bulunmadığından Haruniye'yi zaptedemiyorduk. O sırada Kemal Doğandan gelen emirde, Develi kuvvetlerinin Haçın üzerine yürüyecekleri bildiriliyor, bizim de, Kozan'a hareketimiz emrediliyordu. Haruniye cephesini, Haruniye müdürünün emrine bırakarak Andırın'na döndük.⁷¹

Yukarıda Tufan Paşa'nın hatıralarından aynen nakdettiğimiz yazısına nazaran Haruniye nahiyesinde milli hareketlerin başlaması Tufan Bey tarafından yapılmıştır.Bu hareketler 4 Mart 1920'de tamamlanmıştır.İşte bu suretle Haruniye buçağımızda da Kuva-yı Milliye kurulmuştur. Yine, Genel Kurmayın güney bölgesi hakkındaki beşinci cildin 73. cü sahifesindeki , Haruniye bölgesinde yapılan milli mücadele hareketleri Haruniye ve Bahçe bölgesinden Fransızların temizlenmesi» bahsine dönüyoruz.Haruniye'de Kuva-yı Milliye, 4 Mart 1920 de kuruldu. Burası Fransızların elinde bulunuyordu. Fransızların iki batarya ile takviyeli iki tabur kuvveti vardı. 300 kadar mevcudu olan Haruniye Kuvayi Milliyesi, kasabanın dışında bulunarak Fransızlara zaman zaman. baskınlar yapıyordu. Bundan. ötürü güç durumlara düşen ve kayıplar veren Fransız kuvvetleri, Haruniye'nin güneyine. demiryolu boyuna çekilmek zorunda kaldılar.

⁷¹ Osman Tufan Paşa a.g.e. s.61-62

7 mart 1920 de, 150 kişilik bir Ermeni kuvveti, Haruniye' nin 4 km. kuzeyin de Gökçayır. bölgesine gelerek, Sabunsuyu kuzeyindeki Kuva-yı Milliye'yi yok etmek; istedi. Onların bu gelişini daha evvelden haber alan, Kuva-yı Milliye taarruzu geçti. iki saat süren bir çarpışmadan sonra, Ermeniler 15 ölü bırakarak kaçtılar",.. Bahçe'den gönderilen 25 kişilik ermeni takviye kuvveti de, yolda pusuya düşülerek yok edildi. 15 Martta Fransız yiyecek koluna, Haruniye güneyinde yapılan baskında kayıplar verdirilerek, dağınık bir halde kaçmak zorunda bırakıldı.⁷²

27 Mart 1920 de Yörük Selim Bey, Maraş Kuvayi Milliyesine ait birkaç yüz kişiyi bulan kuvveti ve iki ağır makineli tüfek ile, Haruniye bölgesine gelerek emir ve komutayı eline aldı. Bu suretle Haruniye Kuvayi Milliyesi oldukça kuwetlenmiş oluyordu. Yörük Selim Bey, buradaki Fransızlara baskınlar yaptı. Bu çarpışmada da, Fransızlara çok kayıplar verdirildi. Yörük Selim beyle beraber gelen Yıldırım bölüğünün komutanı Yüzbaşı Abdullah, çarpışmada en önde hücum ederken şehit oldu; Fransızlar'dan alınan silah, malzeme ve cephane ile Kuvayi Milliye gittikçe kuvvetleniyordu. Kuvayi Milliye müfrezeleri devamlı olarak demiryolunu ve özellikle köprüleri tahrip ederek, Antep ve Adana bölgeleri arasındaki bağlantıyı kesiyorlardı. 15 mayıs 1920 de, Yarbaşı ile Bahçe arasında ve Yarbaşı'na üç km. Mesafede Kokarpınar köyünün güneyinde 6. ve 9. tümenler arasındaki köprü tahrip edildi. Demiryolunu korumakla görevli ve içinde 150 kadar er olan bir Fransız zırhlı trenide, sökülen vidalar dolayısıyla yıkılan köprüde devrildi. Aynı anda, civarda bulunan milli kuvvetlerin baskın tarzındaki ateşleriyle, Fransızlar yok edildi. Ancak, 8 er kurtulmuş ve esir alınmıştı. Bu çarpışmayı haber alan Fransızlar,, - Mamure'den 300 kişilik bir kuvvetle akşama doğru çarpışma bölgesine yetişti. Ertesi günü yapılan çarpışmalarda, Fransızlar bir topçu bataryasının desteğine rağmen, çok kayıp vererek Yarbaşı'na çekilmek zorunda kaldılar ve trenle Mamure'ye döndüler. Bu çatışmada da 25 Fransız eri esir alındı, çok sayıda ağır makineli tüfek, silah ve cephane elde edildi. Fransız ölüleri arasında bir de binbaşının cesedine rastlandı. Muharebelerde Mamure ile Bahçe arasında hiç bir lokomotif kalmadığından, Fransızların bu bölgede gidiş - gelişleri bir süre için durakladı.

⁷² Çamurdan a.g.e. s.98

Adana cephesinde yapılan 20 günlük mütarekeden sonra, Fransızların Kayabaşı'ndaki kuvvetleri tekrar sarıldı. Bu durum karşısında Fransızlar, yeniden takviye kıtaları gönderdiler. Bunlarla yapılan çarpışmalarda çok kayıplar verdirildi, birçok gereç ele geçirildi. bu suretle 500 mevcutlu bir kuvvetle Yarbaşı'na gelen Yörük Selim bey, Önceden kurulmuş olan çemberi kuvvetlendirmiş olmasına rağmen, Fransızlar, bir çıkış hareketi yaparak önce Mamure'ye, burada da tutunamayacaklarını anlayınca, Osmaniye'ye kadar çekildiler. Bu suretle Bahçe ile Osmaniye arasında Fransız askeri kalmadı. çarpışmalar üç gün sürmüş, Fransızlar, çok sayıda ölü ve yaralı vermişlerdi' muharebelerde geri çekilebilen Fransız kuvvetleri, demiryolunun iki tarafında' yeni yetişmiş ve henüz biçilmemiş buğday ve arpa ürünlerini tamamen yaktılar, Haruniye bölgesinde bütün Kuvayi Milliye'yi emrine alan Yörük Selim Bey, Osmaniye'ye gelerek yedi gün süren çarpışmalar yapmasına rağmen, Fransızlar, Osmaniye'den tamamen atılamadı. Birkaç gün sonra da Yörük Selim Bey İslahiye cephesine gönderildi. Haruniye'de yalnız yerli milli kuvvetler kaldı.⁷³

3.1.5. Osmaniye'de Ermeni İhanetleri ve Muşeng

Osmaniye 1891 yılında kurulmuştu. Osmaniye'yi kuran ailelerin hepsi Türk ve Müslüman'dı. Osmaniye halkı 1891 yılında Ermeni komşuları ile tanıştı. Bu yeni komşular çoğunlukla Ermenilerdi. Zeytun'dan göçüp gelmişlerdi. Ermeniler iyi komşulardı. Ticaret yapıyor, zanaatkarlıkla uğraşıyorlardı. Dilleri ve dinleri Avrupalılara benzediği için ithalat ve ihracaatta yapıyorlardı. Bu yüzden çok zengin olmuşlardı. Her yerde saygı görüyorlardı. Dikran 7 Ocak İlköğretim Okulunun karşısındaki Küçük Hamamı işletiyordu. Hırlakyan Merkez İlköğretim Okulunun yerindeki hanı çalıştırıyordu. Mamalının şimdiki Belediyenin yerindeki evi Ermeni Koleji idi. Bir kolej de Ziraat Bankasının yerinde idi. Ali-İlmi Cebelibereket Mutasarrıflığının Yazı İşleri Müdürü idi. Zafer Camiinin yerinde de kilise vardı. Hatta meşhur Papaz Muşeng'te bazan pazar ayinlerini yönetiyordu. Ermeniler şehrin merkezini tutmuş varlık içinde sefa sürerken Türk gençleri "Hasta adam" Osmanlı Devletinin sınırlarını korumak için savaşıyorlardı. 1908 yılında İttihat ve Terakki Partisi Meşrutiyeti ilan edince bütün Osmanlı topraklarında olduğu gibi Osmaniye'deki

⁷³ Çamurdan, a.g.e., s., 98-99

Ermenilerde bayram ettiler.Hatta Babyan Artin kürsüye çıkarak;

"Arkadaşlar Bir elin beş parmağı gibiyiz. Artık birbirimizden kız alıp vereceğiz' dediği zaman Darendeli Mehmet kamasını çekti; Üzerine yürüdü. Çünkü, Ermeniler Osmaniye'de o yıllara dek su yüzüne çıkmayan hain, planlar yapıyorlardı. Dost Ermeniler birden düşman oldular. Ermeni gençlerin hepsi eğitildi ve silahlandırıldı. Ve 14 Nisan 1909 günü Osmaniye'de evlere girip çoluk çocuk genç ihtiyar demeden saldırdılar. Osmaniye' liler 13 gün evlerini terk ettiler. Tarihte bu olaya "Kaç-Kaç" denir. Ermenilerin kışkırtmasıyla Osmanlı tarihinde ilk kez Osmaniye'de bir müftü idam edildi. Bu Bahçe Müftüsü Yusuf Efendi idi. Fransızların Osmaniye'yi işgalinde de komşumuz ve dostumuz olan Ermeniler düşmanlıklarını sürdürdüler.1000 kadar Ermeni, Fransız üniforması giyerek Türk Çetelerle savaştı.Çavuş olarak görev yapan Toprakkaleli Ermeni Parsık, Hacı Kahyanın konağını yakmak için tankla geldi. Ancak eylemlerini yapamadan eski komşusu Türk çetenin kurşunu ile vuruldu. Cesedi ibredi alem için çarşıda dolaştırıldı. Sonra da Karaçay deresine atıldı.⁷⁴

Muşeg Cebelibereket Mutasarrıflığı'nda delege olarak görev yapan papazdır. Cebelibereket Mutasarrıflığı'nın Yazı İşleri Müdürü Ali İlmi ve İç İşleri Bakanı (Dahiliye Nazırı Hüseyin İlmi) Muşeg'in en yakın dostu ve destekcisidir.Muşeg Cebelibereket'teki Ermenileri Önce örgütlemiş, silahlandırmış sonrada ayaklandırmıştır. Muşeg emrine aldığı 300 Ermeni militanla silahlı terör örgütü kurmuştur. Bu militanlara Karabağ Ermenileri'ndeki gibi üç köşeli ve işaretli kalpak, dizlikli pantolon ve uzun konçlu postallar giydirmiş, Gavur dağlarında eğitim kampları kurdurmuştur. Militanlara talim. yaptırması için ABD ve Rusya'dan subaylar getirmiştir.

Muşeng, Ermenileri eğitmeleri ve bilinçlendirmeleri için tiyatrolar oynatmış ve "Yaşasın Ermenistan" diyerek slogan attırmış, eylem yaptırmıştır. Ermenileri bir yandan eğitirken diğer yandan da isyana hazırlamıştır. Portakal deposu adı altında 500 kişilik kışlalar inşa ettirmiş, hudut işareti adı altında bahçelere mevziler kazdırmıştır. Gerektiğinde kaçış için uzun tüneller de açtırılmıştır. Böylece bütün Ermeniler, hem Türk düşmanı yapmış, hem de "Kilikya Ermeni Devleti" kurmak için

⁷⁴ İsmet İpek, Osmaniye Diye Diye, Kınık Yayınları, Osmaniye 2002, s.59-62

bilinçlendirmiştir. Bir gün Mutasarrıf Mehmet Asafın da bulunduğu bir toplantıda "Fecir göründü.Ama güneş daha doğmadı" diyerek konuşması üzerine toplantıdan kovulmuş, Mutasarrıflık dışına çıkarılmıştır. O zaman belki 5 000 kişinin yaşadığı Dört Yol'a 50 000 militan daha getirterek isyan hazırlığı tamamlamıştır. 14 Nisan 1909 tarihinde başlattığı isyanda saldırıya geçmiş, pek çok Türk'ü şehit etmiştir. Osmaniye tarihinde adına "Kaç Kaç" denen bu olayda halk 13 gün şehir ve köylerini terk edip dağlara kaçmıştır.

Muşeng 1909'da Mısır'a kaçmış, ihanetlerini orada da sürdürmüştür. İki kitap yayınlamıştır. Bir kitabının adını Hristiyan aleminde "Masum Hristiyanların Duası" diye bilinen ve 1282'de Sicilyalıların okuduğu "Les Yepres Cisilliennes=Sicilyalıların İkinci Duası" deyimini "Les Vepres' Ciliciennes=Kilikyalıların (Çukurovalıların) İkinci Duası" diye adapte ederek yayınlamıştır. İkinci kitabına da "Adana Katliamları" adını vermiştir.⁷⁵

3.2. Kadirli de Milli Mücadele

3.2.1. Mondros Mütarekesi Döneminde Kadirli

I. Dünya savaşı kaybedilmiş türk halkı savaşta büyük kayıplar vermişti. Ülkenin her tarafında olduğu gibi Kadirli haklıda üzgün ve geleceği açısından karamsardı. Savaş bitmekle birlikte yokluk ve yoksulluk devam etmekteydi. Öte yandan savaş sırasında Osmanlıya ihanet ederek düşmanla iş birliği yaptıkları için tehciye tabi tutulan Ermeniler işgal kuvvetleriyle birlikte geri dönmüşlerdi. Kadirli'de de sayıları çoğaldıkça cüret ve azgınlıkları artan Ermeniler çok geçmeden intikam hislerini tamamen açığa vurdular. Kadirli kasabasında ve köylerinde olaylar çıkarmaya başladılar. Türklere küfürler ve hakaretler savuruyor sık sık Türklük ölmüştür burası Kilikya olacaktır diyerek Türkleri tam bir perişanlık ve ümitsizliğe sevk ediyorlardı. Daha kötüsü Ermeni gönüllülerinden (Kamavurlar) oluşan bir kuvvetin Kadirli'yi işgal edeceği söylentileriydi. Gerçekleştiği takdirde çok feci sonuçlar doğurabilecek olan bu haber Türkler arasında bir bomba etkisi yapmıştı.

⁷⁵ İpek, a.g.e, s., 59-62

Bu gelişmeler üzerine Kadirli ileri gelenleri ve gençler toparlanarak yaklaşan tehlikeye karşı bazı çareler düşünmüş ve bir telgraf çekerek ortaya çıkabilecek istenmeyen gelişmeler konusunda Fransız işgal komutanını dikkatini çekmeyi kararlaştırmışlardı. Bu telgrafta Ermeni kamavurların Kadirli ye gelmeleri halinde meydana gelebilecek olaylara yer verilmişti. Fakat kasabanın yaşlıları telgrafın çekilip çekilmemesi konusunda kararsızlığa kapıldılar. Her nasılsa Ermeni gönüllüleri' de Kadirli'ye gelmediler. Buna karşılık Adana valiliğinden ilçe kaymakamlığına gelen bir telgraf emrinde :” birkaç gün sonra galip devlet generallerinden başızılarını ilçeye geleceğini bunların örgencilerinde katılacağı bir törenle karşılanmaları” bildiriliyordu. Bu emir gereğince Cemal Paşa köprüsünden itibaren çarşı içi ve hükümet konağına kadarki sahaya 4 tane zafer takı kurulmuş ve üzerleri İtilaf devletleri ve Yunan bayrakları ile süslenmişti. Gelenleri köprü üzerinde karşılayan Fransız süvari birliği çarşayı baştan sona kadar trampet çalarak bir zafer gururu ile geçmiş bu şekilde kadirli Fransız işgali ve hakimiyeti altına girmiştir. Fransız işgal komutanı orta okul binasını karargah edindi. Ermenilerden 200 kişilik bir kuvvet kuran Fransızlar Osmanlı hükümeti yetkililerinin daha önce kurmuş olduğu jandarma teşkilatını ve bu teşkilatta görevli türk jandarmaların büyük kısmını dağıttılar. Yeni kurdukları jandarma teşkilatına Türklerden aldıkları bazı çavuş ve başçavuşlar daha çok kendi emirlerine ve baskılarına uyabilecek yaratılıştaki kimselerdi. Bunu takiben Ermeniler gün geçtikçe zulümlerini arttırdılar bil hassa Türklerin silahları toplandıktan sonra ve kendileri Fransızlar tarafından silahlandırıldıktan sonra coşkun gösteriler ve zafer şenlikleri düzenlediler. İlçenin dışında çok sayıda ermeni gelmiş ve Ermenilerin ilçedeki sayısı Türklere göre artmıştı. Tepeden tırnağa silahlanmış olan Ermeniler artık Türklere hayat hakkı kalmadığını ilan ediyorlar bu ortamda Türklere her gün başlarına gelecek bir katliamın korkusu ile yaşıyorlardı.⁷⁶

⁷⁶ Osman Tufan Paşa, a.g.e. , s.69

3.2.2. Kadirli’de Fransız ve Ermenilerin Hedef ve Faaliyetleri:

3.2.2.1. Kadirli’de Fransız İşgalinin Hedefi:

Fransızların Kilikya’yı işgali, dünyanın en verimli topraklarına sahip yörenin sömürülmesi gayesini taşıyordu. Fransızlar, Kadirli ve çevresinde bu hedefe ulaşabilmek için Türkler dışındaki unsurlara yakınlık ve sempati göstermiş, silahlandıkları Ermenileri kendi askeri birlikleri arasında kullanırken, Kadirli ve çevresindeki Çerkezleri de kendi taraflarına alarak, kullanmaya çalışmışlardı. Bu gaye ile, Aziziye (Pınarbaşı)’ye kadarki sahada yerleşmiş olan Çerkezlerin lideri veya temsilcisi olarak kabul ettikleri Çerkez Nuri Çavuş’a büyük itibar göstermiş, isteklerini daha kolay kabul ettirebilmek için, oğlu Çaka’yı jandarma subayı yapmışlardı. Buna karşılık, Nuri Çavuş, “Fransızların adamı görüntüsünde” uzun bir süre itibarını sürdürmekle birlikte, bu nüfuzunu çok sayıda masum Türk’ü ve Kozanlıları haksız işlemlerden kurtarmakta kullanmış, vatana ihanet yoluna sapmamıştı. Nuri Çavuş, Kadirli’nin kurtuluşundan sonra, Milli Kuvvetler’in Ceyhan Grup Komutanı olarak görev yaptı. Yöredeki çerkezlerde, bazıları dışında, genel olarak Milli Kuvvetlere katıldılar ve kurtuluş mücadelemizin başarıya ulaşması yolunda gayret gösterdiler.⁷⁷

Fransız Tegmen Subi ve yanında bulunan Ermeniler, kabile halinde at oynatarak Kadirliye geldi. Kadirli askeri kontrole alındı.⁷⁸

Kadirlideki Fransız işgal komutanlığının yaptığı işlerden biri de, ilçe merkezinde bir polis teşkilatı kurması ve bu teşkilata alınan bazı Ermeniler vasıtasıyla, kasabayı büyük bir baskı altında tutmasıdır. Bilhassa, gençler, öğretmen ve memur bazı Türkler kontrol altında tutuluyor. Daha sonra bu yeterli görülmedi. Kasabadan bazı kimseler toplanarak, gözaltına alındılar. Bir gün sonrada Kozana gönderildiler. Bu olay Kadirli’de korku ve heyecan yarattı. Kozan’da zindana atılan bu masumlar, daha sonra

⁷⁷ Çamurdan, a.g.e., s.293

⁷⁸ Cezmi Yurtseven, Kadirli Tarihi, Kadirli Hizmet Birliği Kültür Yay. Ekrem Matbaası, Adana , 1999, s., 223

beş yüzer lira karşılığında serbest bırakılmakla birlikte, kendileri ve yakınları günlerce perişanlık ve endişe içinde kaldılar.⁷⁹

3.2.2.2. Kadirli’ de Ermenilerin Hedef ve Faaliyetleri:

Ermenilerin çok sayıdaki istek ve hedefleri arasında en önemlileri;

- 1- Türk’lerin mal ve mülklerini ellerinden almak
- 2- Türk’leri çoğunluktan azınlığa düşürmek
- 3- Yörede, Kilikya Ermeni Cumhuriyetini kurmaktı.

Ermeniler, birinci sırada belirtilen Türk’lerin mal ve mülklerini ele geçirmek hedefine ulaşmak üzere işgale uğrayan yerlerin çoğunda olduğu gibi Kadirli’de de “Tesviye-i Mesalih Komisyonu” kurmuşlardı. Dünyada bir benzerine rastlanmayan ve mahkeme üstü yetkiler taşıyan bu komisyon, kaymakam başkanlığında iki Müslüman ile iki Ermeniden oluşmaktaydı. O sırada Kadirli Kaymakamı genç bir Türk idi. İyi bir kimse olmakla birlikte, baskı altında tutuluyordu. Komisyonun Türk üyeleri de iyi insanlar olmakla birlikte, bu davalarda ortaya çıkabilecek haksızlıkları kavrayabilecek ve bunlara engel olabilecek bilgi ve yeteneğe sahip değillerdi. Türk tarafı bu komisyonun çalışmalarını engellemek gayesiyle, bir toplantı yaptı. Bu toplantıda kararlaştırıldığı üzere, Kaymakam işlerinin çokluğunu ileri sürerek, istifa etti. Fransız işgal yönetimi, komisyon başkanlığını, verdiği kararların hak ve adalete uygunluğunu kimsenin tartışamayacağını ve kendilerinden çekinerek, istekleri doğrultusunda kararlar vereceğini tahmin ettikleri Müftü Osman Nuri Efendi’ye teklif etmişti. Bunun üzerine yeniden toplanan Türk tarafı, Müftü Efendi’nin, Kozan’daki Fransız işgal komutanlığına “İstediklerimi komisyon üyesi yapmak şartıyla başkanlığı kabul ediyorum” şeklinde cevap vermesini sağladılar. Müftü Efendi’nin bu karşı teklifi Fransızlar tarafından kabul edildi. Komisyon, yaşlı iki Ermeni, Tevfik Coşkun ve Tapu Memuru Kozanlı İsmail Efendi’nin üyeliğe getirilmesiyle, Müftü Osman Nuri Efendi başkanlığında oluştu.⁸⁰ Bunu takiben, Türk tarafı, Müftü Efendi’nin muvafakatını alarak, işgal komutanına “Mecelleye göre, hakimlik görevi yapan komisyonun davalılar tarafından reddedilmesi halinde” yapılması gerekli işlemi sordu. Gelen cevap şaşırtıcı

⁷⁹ Çamurdan,a.g.e. , s. 294

⁸⁰ Çamurdan,a.g.e.,s.295

olmakla birlikte, tahmin edildiği şekilde, böyle bir durumda komisyonun davaya bakamayacağı bildirilmişti. Türk tarafı, bu konudaki son görevini de yerine getirdi. Davalı Türk'lere konuyla ilgili bilgi verilerek, komisyon başkanı olan Müftü Efendi'ye "güçte olsa", "kararınıza razı değilim" şeklinde cevap⁸¹ verilmesi ve davaların düşmesi sağlandı. Böylece, Tesviye-i Mesallih Komisyonu'nun mahkeme üstü yetkisi uygulama alanı bulamadı ve Ermenilerin açtığı haksız olacak davaları da sonuçsuz kalmış oldu.⁸²

3.2.2.3. Komisyon Çalışmaları

Fransız işgal yönetiminin emperyalist uygulamaya geçişinin en önemli icraatı mal ve mülklerin el değiştirmesi için Komisyon kurulmasıdır. Asıl ismi Tesviye-i Mesalih-i Sulh Hukuk Komisyonu olan Komisyonunun asıl amaçları "sorunları barışçı yollardan çözümleme" idi. Subi'nin gözetimi altında Kaymakam'ın başkanlığında Türklerden iki ve Ermeniler'den de iki temsilcinin yer aldığı Komisyon, çalışmalarına başladığı bir sırada yalancı ve uydurma şahitler iddialarla Ermeniler hasım olarak gördükleri veya malı mülkü fazla olan Türkler aleyhine davalar açmaya başladılar. Mahkemeler üstü yetkilere sahip olan Komisyonun Türk Üyeleri Jandarma kumandanı ile Mehmet Coşkun idi. Kaymakam'ın çekingen durumu gereğince daha sonra. Başkanlığa Müftü Osman Nuri Efendi getirildi. Türk Üyeler de değişti. Tapu memuru İsmail Efendi ile Tevfik Coşkun üye oldular. Coşkun Komisyona gelen dosyaları incelediğinde işgal yönetiminin amaçlarını görmüş ve dehşetle irkilmiştir. O'na göre Ermeniler "Türklerin malını mülkünü ellerinden alacak... Türkler azınlığa düşürülecek Kilikya-Ermeni Hükümeti kurulacaktır". Dosyalar incelemek üzere yanına alan Coşkun'un görüşleri: "Gördüm ki vaziyet duyduklarımızdan çok çetin ve tehlikeli idi. Artık işi hukuki yönden bir çıkmaza sokmaktan başka çare yoktu." ⁸³

⁸¹ Yurtseven, a.g.e., s., 205

⁸² Çamurdan,a.g.e.,s.295

⁸³ Cezmi Yurtseven, Kadirli Tarihi, Kadirli Hizmet Birliği Kültür Yayınları,Ekrem Matbaası, Adana 1999, s., 191

Komisyon alışmaları, Kadirli yöresinde mal varlığı fazla olan Türklerin ileri gelenlerini doğrudan etkiliyordu. Kısa zamanda mal ve mülkleri elinden alacak olan Türk eşrafın ileri gelenlerin de İşgal yönetimine karşı tepkiler fazlalaştı. İşte kuvayı milliye ruhunun canlanmasının da belki de en önde gelen sebebi bu Komisyona duyulan tepkilerin yoğunlaşmasıdır. Coşkun'un oyunları ile Ermenilerin dava ettiği Türkler Komisyon üyelerini tanımamağa başladılar, davalara itirazlar çoğaldı. Ermeni fesatılar Türklerden ileri gelenleri yıpratmak için akla hayale gelmedik davalar açıyorlar, suçlamalarda bulunuyorlardı.

Dava edilenlerden birisi de Kadı Efendi idi. Masum bir insan olan Kadı, KOMİSYON huzuru un da "şahitlerin kendisinde olduğunu iddia ettikleri bakır kabın bütün özelliklerini bilmeler gerekir" diyordu. Bu olayda kadı Efendi. Ermenilerden bakır kap almakla suçlanmıştı. Nitekim diğer davalar gibi Komisyon alışmaları aksayınca, hukuki meseleler de çıkmaza girdi.⁸⁴

3.3. Kadirli'de Müdafaa-i Hukuk Heyeti'nin Kurulması ve Heyetin Listesi:

Ulusal Kongre den sonra, Malatya Darende'den Kadirli' ye gelen kişiler, Sivas Kongresi ile Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Heyeti'nin kuruluşu hakkında halka bilgi vermişlerdi. İşgal bölgesine, dışarıdan basılan gazete ve diğer yayın organlarının girmesi yasaklanmış olduğundan, haberler ancak kulaktan kulağa yayılıyordu. Kuruluş gayesi adından anlaşılmakla birlikte, halkın büyük kısmı Müdafaa-i Hukuk Heyeti hakkında bilgi sahibi değildi. Böyle olmakla birlikte, Kadirli'de Kuva-yı Milliye taraftarı ileri gelen şahıslar ve gençlerde, bir Müdafaa-i Hukuk Heyeti kurmak gerektiğine inanmışlardı. Kuruluş hazırlıklarını takiben, Tevfik Coşkun tarafından hazırlanan 10 maddelik nizamname, toplantıya katılanlar tarafından onaylandı.. Zaten, bu cemiyette kendisini Sivas'daki cemiyetin bir şubesi sayıyordu. Hedefi, kendi çapında haklarını ve bütünlüğünü korumaktı. Bu toplantıya katılan yirmiiki kişi, okunan nizamnameyi onayladıktan sonra, idare heyeti seçildi.Seçim sonunda işgal içinde kurulan Kadirli Müdafaa-i Hukuk Heyeti şu isimlerden oluşmaktaydı.

⁸⁴ Yurtseven, a.g.e. s.191

Başkan: Tevfik Coşkun

Muhasip: Bekir Onat

Veznedar: Toklar'dan Hacı Muharrem

Katip: Remzi Özdemir

Üyeler: Hacı İdem, Hasan Tahsin (Vayısıoğlu) ⁸⁵

3.3.1.Kadirli'nin İşgalden Kurtarılması Çalışmaları:

Adana Doğu cephesi Kuva-yı Milliye Komutanı Aydınöğlü Tufan Bey, Andırın'da işgal bölgesine girmek için hazırlıklarını sürdürürken, bir taraftan da düşman hakkında bilgiler topluyordu. Hazırlıklar son safhaya yaklaştığı sıralarda, Fransızların teğmen subay komutasında aldıkları savunma tedbirlerini de öğrenmişti. Fransızların bu savunma hazırlıklarına karşılık, Aydınöğlü Tufan Bey, Kadirli'nin coğrafi açıdan, doğu kesiminden savunmaya elverişli olduğunu, bu durumda, milli kuvvetleri kuzet ve güney kesimlerin-deki Çokak nahiyesi ve Bahçecik yönlerinden sevk ederek, ilçeyi kuşatmayı ve Fransız müdafaa hattını geriden tehdit etmeyi planlamıştı. Hazırlanan plana göre, Aydınöğlü Tufan Bey, Andırın kuvvetleri ile merkezden Kadirli'ye yüklenerek, Fransız savunma hattını zorlayacak, Şakir Bozdoğan Komutası'ndaki kuzey Andırın kuvvetleri de sınırdaki karakollar bölgesini aşarak, Çokak nahiyesi üzerinden, kuzeyden güneye doğru bir kuşatma hareketiyle ilerleyecekti. Bozdoğan ve Aydınli aşiretleri ise, Mamuk Ağa ile diğer aşiret reislerinin komutasında, Kadirli mevzilerini arkadan kuşatacak bir düzende açıktan geniş bir yay çizerek ilerleyeceklerdi. Aradaki mesafeye göre, her kolun harekete geçeceği zamanda tesbit edilmişti. Bu şekilde, Andırın'daki hazırlıklarını tamamlayan ve Kadirli'nin kuşatılması için hareket planını ve zamanını tesbit etmiş olan Aydınöğlü Tufan Bey, nihayet, Milli kuvvetlere, Kadirli üzerine hareket emrini verdi. Bu plan başarıyla uygulanmıştır. ⁸⁶

⁸⁵ Tevfik Coşkun, Kadirli Milli Mücadelesi Hatıraları, Adana, 1967,s.26-27

⁸⁶ O.Tufan,a.g.e.,s.80

3.3.2.Kadirli den Fransızların Tahliyesi ve Kadirli'nin İşgalden Kurtarılması:

Fransızlar, Andırın Milli Kuvvetleri'nin cepheden ilerlediğini görünce, hemen savunma mevzilerine koştular. Fakat, henüz etkili bir karşı koyma fırsatı bulamadan, Milli kuvvetlerin kuzey ve güneyden büyük kollar halinde ilerlediğini görünce, kuşatma altına girecekleri korkusu içinde, panik halinde bulundukları mevzileri ve Kadirli'yi terk ederek, Kozan'a kaçtılar. Milli kuvvetlerin yürüyüş yolu ve yakınındaki köyler halkı da eline geçirdiği her çeşit aletle milli kuvvetlere katıldığından, bir hareket büyük bir akına dönüşmüştü.⁸⁷

7 Mart 1920 Fransız ve Ermenilerin, Kadirli'yi tamamen tahliye ederek kaçmaları sadece Kadirli'nin kurtuluş günü olmakla kalmamış, bütün Adana havalisinin kurtuluş ümidi olmuştur.⁸⁸ Fransızların Kadirli'yi terketmesini takiben, Kadirli Müdafaa-i Hukuk Heyeti faaliyetini açığa vurdu. Hemen telgraf hattını kestirerek, Kozan ile haberleşme yasağı koydu. Milli Hükümet'in kurulduğu ilan edildi. Kadirli'de daha önce bahsi geçen genç ve değerli kaymakamın yerine, okuma yazma bilmeyen Arap bir kaymakam getirilmiş, kısa bir müddet sonra, onun yerine de Nazım Bey adında İslahiyeli eski bir kaymakam atanmıştı. Milli mücadelenin başarılı olacağı inancını taşımayan ve korkak biri olan Nazım Bey, bir süre sonra, haber vermeden görevini terketti ve işgal bölgesine geçerek canını kurtarmaya çalıştı. Aydınoglu Tufan Bey, Fransızların tahliyesinden epeyce sonra, 27 Mart 1920'de mahiyetinde bulunan Andırın milli kuvvetlerinden 400 kişiyle Kadirli'ye geldi. İlçe halkı tarafından sevinç gözyaşları, dualar, heyecanlı söylevler ve davul zurna ile karşılandılar. Nuri Çavuş karşılayanlar arasında yoktu. Aydınoglu Tufan Bey'e karargah olarak ortaokul binası ayrıldı. Milli kuvvetler hanlara ve otellere yerleştirildi. Karakollar kuruldu ve kasabanın güvenlik ve huzuru sağlandı. Fransızların bulundurulması yolunda koydukları şiddetli yasak nedeniyle, milli kuvvetlerin Kadirli'ye girişi sırasında, bir Türk bayrağı bulunamamış bayrak töreni yapılamamıştı. Aydınoglu Tufan Bey, Kadirli'ye geldikten sonra, herhangi bir taarruz ihtimaline karşı tertibata girişmiş ve iâşe temini için bazı

⁸⁷ O.Tufan,a.g.e.,s.79-80

⁸⁸ T.Coşkun,a.g.e.,s.290,A.C.Çamurdan,a.g.e.,s.298-307

tedbirler almıştı. Bu arada karargaha gelen Nuri Çavuş, mazereti dolayısıyla karşılamaya gelemediğini bildirmişti. Daha sonra, telgrafhanenin işgali ve yönetimi ile görevli şahsa “Kozan’dan gerektiğinde Fransızlarla haberleşme yoluna gidilerek, düşmanın aldatılmasını ve Kadirli’nin milli kuvvetler tarafından işgalinin Fransızları güçlendirmemesi için haberleşmenin kesilmemesi arzusunda olduğunu” bildirmişti. Aydınöğlu Tufan Bey, Nuri Çavuşu’u gücendirmek istemediğinden, bu isteğini kabul etmiş görünmekle birlikte dediğı gizli bir emirle telgraf hattını şehir dışından kestirmişti. Milli kuvvetlerin Kadirli’yi kurtarması sırasında Osmanlı hükümetine bağlı memurlar ve jandarma subayları kaçamamışlardı. Bunların arasında az sayıda iyiler bulunmakla birlikte, çoğı hain kimselerdi. Bu hainlerin hemen mahkeme karşısına çıkarılması, hissi nedenlerle iyi sonuç vermeyebilirdi. Ayrıca yerlerine yeni memurlar bir süre için görevlerinde bırakıldılar. Tevfik Coşkun ise, Aydınöğlu Tufan Bey’in kaymakamlık yapması yolundaki teklifini bazı nedenlerle kabul etmemişti.

Bu arada, Nuri Çavuş aracılığıyla gerçekleşen Aydınöğlu Tufan Bey ve Ceyhan kaymakamı ve Çerkez İbrahim Bey buluşması üzerinden kısaca durmak gerekir. Fransızlar, nüfuzlu ve cesur bir kimse olan İbrahim Bey’den faydalanmayı fırsat bilmişler, nüfuzunu daha da arttırarak o havalide mutlak bir otorite sağlanmasına yardımcı olmuşlardı. Bazı mazlumları korumakla birlikte, Fransızlara hizmet ediyor, kendi mevkiini ve hakimiyetini milli değerlerin üstünde tutuyordu. Nuri Çavuş’un ısrarıyla, Savrun Suyu kıyısındaki Amberargı köyünde buluşan taraflar arasındaki görüşme bir fayda sağlamadı. İbrahim Bey, büyük bir ihtimalle, Kuva-yı Milliye tarafına geçtiğı takdirde hali hazırdaki nüfuz ve mevkiini kaybedeceğini düşünüyordu. Aydınöğlu Tufan Bey, İbrahim Bey’i Fransızlar hakkında bilgi alması ve onları atlatması için görevlendirmeye çalışırken, Fransızlarda İbrahim Bey’i sahte bilgilerle Türk tarafını aldatmak üzere kullanmışlardır.⁸⁹

Kadirli’ nin kurtuluşu ile ilgili **Faik Üstün VAYISOĞLU’** nun gördükleri ise Vayisoğlarından Faik Üstün Fransız’ ların Çukurova’ yı işgallerinde Kadirli ve Kozan yöresinde geçen önemli olayların içinde yer almıştı. O Ermeni ve Fransızların

⁸⁹ Ali Neyzen Köken, Osmaniye de Milli Mücadele Dönemi, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Niğde 2003 s.16

Kadirli'den ayrılmaları hakkında şu bilgileri veriyor. “Tufan kumandasında Andırın-Çokak-Geben havalisinde 500’ ü aşkın Çete teşkilatı kurulması üzerine “Bu teşkilattan kuşkulanan Kadirli Ermenileri’ nin büyüklerinden bir heyet (topluluk) müftü Osman Nuri Efendi’ nin yine gelerek iltica ettiklerini ve mukadderatlarının tayini ricada bulunmuş. Müftü Efendi arkadaşları ile görüşükten sonra cevap vereceğini bildirmiş. Akşam Müftü Osman Nuri Efendi’ nin evinde toplandı Ermeni meselesi görüşüldü Teslim ve ilticada bulunan gayri Müslimlerin (Hristiyanların) hukuki ve siyasi keyfiyetten bulunduğunu vaaz ve nasihatle izah etti. Şu halde Ermenilerin burada kaldıklarında hariçten gelecek çetelerden muhafaza edilip edilmeyeceği müzakeresine varıldı. Aksi takdirde maddi ve manevi mesuliyetten kurtulmak için şimdilik istedikleri yerlere ve manevi mesuliyetten kurtulmak için şimdilik istedikleri yerlere götürülmesi ve komşuluk hakkı ifa etmek üzere nakliyattan ücret alınmaması da kararlaştırıldı. Ermenilerin arzularıyla Kozan, Adana, Ceyhan taraflarına sevkıyat başladı 7 mart 1920 (1336) gününe kadar 200 hane Ermeniyi sevkıyatı hitam buldu (tamamlandı) ve Fransızlar’ da Kadirli’ den çekildiler. Kadirli serbest bir saha oldu.”⁹⁰

3.3.3.Ermenilerin Kadirli’yi Yeniden İşgal Etme Teşebbüsü

Kadirli işgalden kurtulmuştu. Milli kuvvetlerde ilçeye girmişlerdi. Halk büyük bir heyecan ve sevinç içindeydi. Aradan bir iki gün geçmiş ve henüz halkın sevinç ve heyecanı dinmemişti ki, Gökdereliyan adında yaşlı ve eski bir Ermeni komitecisinin, Adana’da silahlandığı Ermenilerin başında, Kadirli’yi yeniden ele geçirmek üzere harekete geçtiği haberi alındı. Bu haber kesin olmamakla birlikte, düşmanı karşılamak ve tedbir almak gerekiyordu. O sırada, Kozan’da önemli sayıda düşman kuvveti mevcuttu. Ceyhan, Adana, Osmaniye, Haçin, Şar ve çevredeki Ermeni köylerinde Fransız ve Ermeni kuvvetleri hatta kendi içimizden hainler bulunmaktaydı. Bunlara ve kısa sürede beklenmedik şekilde gelişerek, Adana’dan harekete geçen bu intikam kuvvetine karşı koymak ve başarılı olmak gerekliydi. Aksi takdirde, ilk ciddi hareketlerinden biri olan bu harekette, milli kuvvetlerin başarısızlığı halinde, Türk halkının başarı ümidi kırılacak, Ermenilerin cüret ve cesareti artacaktı. Aydınoglu Tufan Bey, bu düşüncelerle hemen keşif yapmak ve düşmanı karşılamak gayesiyle,

⁹⁰ Yurtseven a.g.e., s., 215.

Çokak nahiye müdürü ve Zeki bey ile Mahmut Ağa komutasındaki bir süvari müfrezesini Adana yönündeki Tumlukale'ye doğru harekete geçirdi. Hafif yağışlı ve sisli bir hava vardı. Yerler tamamen çamur haline gelmişti. Kadirli alınacak haberlere göre savunulacaktı. Fakat buna gerek kalmadı. Keşfe çıkarılmış olan bu otuz kişilik süvari müfrezesi karanlık ve çamurda ilerlerken, Tumlukale civarında etrafta Ermenice konuşan yorgun ve çamura saplanmış vaziyetteki Gökdereliyan kuvvetlerine saldırarak, perişan etmiş, esir ve ganimet almıştı. Başlangıçtaki bu önemli başarı halkı sevindirdi ve milli kuvvetlerin moralini iyice yükseltti. Buna rağmen olay kurtuluşu nisbeten kolay olan Kadirli'yi elde tutmanın pek kolay olmadığını göstermişti. Ayrıca, Kadirli halkı düşman istemiyordu ama buna karşılık sıkıntılardan kurtulmayı adalet ve refaha kavuşmayı istiyordu.⁹¹

3.4.Kozan ve Çevredeki Türkler'in Kadirli'ye Sığınması ve Fransızların Hava Taarruzu

3.4.1.Kozan ve Çevredeki Türkler'in Kadirli'ye Sığınması

İtilaf devletlerinin ve özellikle Fransa'nın güç ve desteğine sığınarak, Türk'leri yok etmeye çalışan, işgal altında her yerde olduğu gibi, Kadirli'de de taşkınlıklar ve olaylar çıkaran Ermeniler, milli kuvvetlerin Kadirli üzerine harekete geçtiğini duyunca, perişan bir vaziyette Kadirli'den Kozan'a kaçmışlardı. Fakat böyle kaçmış olmaktan dolayı büyük üzüntü duyuyor bu kaçıış gururlarına yediremiyorlardı. Bu bakımdan çektikleri acıyı ve intikam hislerini gittikleri yerlerdeki Türk'lerden çıkarmaya çalıştılar. Kendilerinin Kadirli'ye geri döneceklerine, buna karşılık Türk'lerin bu mücadelede başarıya ulaşamayacağına ve kötü kaderlerini değiştiremeyeceğine, kurayı elde tutamayacağına inanıyorlardı. Diğer taraftan Kadirli'den gelen Ermenilerin geldikleri yerlerde Türk'lere karşı zulüm ve işkenceleri arttıkça bu kez canlarını ve mallarını kurtarmak isteyen çevredeki Türkler, kurtuluşu Kadirli'ye sığınmakta buldular. Bununla birlikte Ermenilerin düşündüğünün aksine karşı karşıya kaldıkları bu zulüm ve vahşet Türkler'i gerçeğine daha iyi kavramaya ve milletçe top yekün mücadele etmenin gereğine daha çok inandırmaya yaradı. Bu duygular içinde, Kadirli'ye sığınan

⁹¹ Köken a.g.e. s.18

Türkler'in sayısı gün geçtikçe arttı. Bilhassa Kozanlıların büyük kısmı ile Osmaniye ve Cayhan'dan bazı gelenler oldu. Bu sığınmalar sebebiyle Kadirli kasabasının nüfusu birkaç kat arttı. Sığınanların barındırılması en önemli sorunlardan biri olacak gibiydi. Ancak, Kadirli halkı gelenlere, evlerini açarak, bu büyük sorunu kendiliğinden çözmüş oldu. Bazı sığınmacılar ise, akrabalarının evlerine yerleştirilmişti. Zahire bol olduğundan, açlık tehlikesi yoktu. Şeker ihtiyacı Maraş'tan bol miktarda getirilen üzüm ve pekmezle karşılanıyordu. En önemli sıkıntı doktor, ilaç ve hatta sargı bezi yokluğu ve bu nedenle sağlık hizmetlerinin aksaması idi.⁹²

3.4.2.Kadirli'nin Fransızlarca Havadan Bombardımanı

1920 yılı Nisan ayı içinde bir gün Kadirli düşman uçakların saldırısına uğradı. Uçağın geldiği an, Kadirlililer fazla bir şey bilmiyorlardı ve şaşkındılar. Evlerde damlarda. yollarda uçakları seyreliyorlardı. Hükümet konağının orada Tapu memuru İsmail Efendi. Coşunların evindeki bir kadın, hapishane gardiyanı Gavuroğlu Ahmet ve mahkumlar uçağı seyredelerken atılan bombalar ve çiviler sonucu Kadirli'de 13 Şehidin olduğu bildiriliyor. Bombardımanın amacı Tufan'ın Kadirli'ye gelişi esnasında onu öldürmek veya kuvvetlerini dağıtmak idi.

Bir başka düşman uçağı saldırısı Kadirli müftüsünün evine ve Cemalpaşa köprüsüne karşı yapıldı. Köprünün ayağı yakın bir yere yıkıldı. Ayrıca Alacami'nin de bombardımana uğradığı ancak isabet kaydedilmediği belirtiliyor. Düşman uçakları gelmeye başladığından bütün Kadirli insanı sığınacak bir yer arıyordu.Ormanlar, orda bulunan mağaralar, taş araları sığınak olarak kullanılmış, halk heyecanlı saatler geçirmiştir.⁹³

⁹² Köken a.q.e. s.22-23

⁹³ Yurtseven , a.g.e., s., 237

Kadirli halkı sabah erkenden mezarlığa sığınıyor, akşam evlerine dönüyordu. Sülemiş Tepesine mevzilenmiş olan milli kuvvetlerin taciz ateşi de düşman uçaklarının yüksekten uçmasını sağlayarak bombardımanın etkisini azaltmak yönünden faydalı olmuştur.⁹⁴

3.5.Kadirli’de, Kozan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Heyeti ve İaşe Heyeti’nin Kurulması

3.5.1.Kadirli’de, Kozan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Heyeti’nin Kurulması

27 Mart 1920’de Kadirli’ye gelen, Aydınolu Tufan Bey’in bu ilçede Kozan’daki Ermenilerin zulmünden kaçarak Kadirli’ye sığınan vatandaşlarla görüşmüştür. Aydınolu Tufan Bey, Kozan Sancağı Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve buna bağlı bir iaşe heyetinin hemen kurulmasını emretti. Kozandan Fransız ve Ermeni zulmünden kaçarak göçenlerin büyük kısmı, Kozan’ın kuzeybatısındaki Ceritler, Tost ve Bağtepe köylerine yerleşmişlerdi. Tufan Bey’in emriyle Karatepede toplanan Kozanlılar, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi’ni kurdular. Fransız zulmüne uğrayanlardan Ali Kahyazade Ökkeş Efendi başkanlığa getirildi.⁹⁵ Şehit düştükten sonra ikinci başkan Mehmet Zahit (Çamurdan) cemiyet başkanı olmuştur.⁹⁶

3.5.2.Kadirli’de Kozan İaşe Heyetinin Kurulması

Milli teşkilatın en önemli görevlerinden biri de milli kuvvetlerin yiyecek ihtiyacını karşılamak üzere iaşe teşkilatının kurulması idi. Her ne kadar cephelerde koşan milli kuvvetlere mensup mücahitlerin bir kısmı başlangıçta yiyeceklerini birlikte getirmişlerse de bu yeterli olmamıştı. Andırın, Kadirli ve komşu yerlerden milli

⁹⁴ T.Coşkun,a.g.e.,s.32

⁹⁵ Ali Kahyazade Ökkeş Efendi, “İlbeyi takma adını kullandı. Kozan’ın Karabucak köyündendir. Karga Pazarı Savaşı’nda büyük yararlılık gösteren Deli Hacı Ağa kardeşi idi. Haçin cephesinde şehit olmuştur.....” A.C.Çamurdan,a.g.e.,s.313

⁹⁶ T.Coşkun,a.g.e.,s.36;A.C.Çamurdan,a.g.e.,s.312,313

kuvvetlerin yiyeceği ise, ancak halktan yardım olarak sağlanabiliyordu. Halktan sağlanan hayvanlarla, hububat, yağ paranın idaresi ve dağıtım organizasyonu için bir iâşe heyeti kurulması gerekiyordu. Kozan'ı kuşatan milli kuvvetlerin iâşesi o günkü şartlarda Kadirli'den sağlanacaktı. Bunun için Aydınöğlu Tufan Bey'in emriyle Kadirli'deki Kozan'lılardan oluşturulan Kozan iâşe heyetinin ilk başkanı "Molla Fenari" takma adını kullanan Mehmet Nuri Efendi (Çamurdan) oldu. Üyeler; Ahmet Hafi (Çelik) ile adı bilinmeyen bir başka üyedir.

Koyunevi ve Ceritler köylerinde kurularak, bu köyler ile civardaki halktan toplanan yardımları milli kuvvetlere ulaştıran ilk iâşe heyetinin başkanı Maşuk Partal Efendi idi. Üyeler: Kırmıt köyünden Eyip Ağa, Danacılı'dan Mustan Kahya, Camili köyünden Kara Hoca ve Koyunevi köyünden adı bilinmeyen biridir. Ambar memuru, Kozan tapu memuru Ahmet Efendi'dir. Koyunevi camii de ambar olarak kullanılmıştır. Kozan'ın kurtuluşundan sonra halktan toplanan bu ambarda bulunan yiyecek, yağ, tuz ve koyunlar Kozan iâşe heyetine teslim edilmiştir. Mehmet Nuri Efendi (Çamurdan) de kurtuluşu takiben başkanlığı ulemadan Sehlikzade Mustafa Efendi'ye bırakmış, görevi üye olarak sürdürmüştür. İâşe heyeti halktan aldığı yardımları, aşağıdaki esaslara göre toplamakta idi.

- a) Koyun, keçi gibi hayvanlardan, halkın elindekilerin %3'ü
- b) Zenginler başta olmak üzere, halktan makbuz karşılığı toplanan para
- c) Hasat mevsiminde, hükümetin aldığı aşar vergisi yerine, üretimin %12,5'i

Teşkilat kurulduğu sıralarda, henüz Nisan ayı başları idi ve hasat mevsimi değildi.”⁹⁷

3.6.Temsil Heyeti'nin Güney Cephesi Faaliyetleri

Heyet-i Temsiliye Erzurum Kongresinde 23 Temmuz – 10 Ağustos 1919'da oluşturulmuştur. Amaç Anadolu daki işgallere karşı çıkan hareketleri örgütlemek Anadolu'dan düşmanı atmak ve Bağımsızlığı kazanmak olmuştur.

⁹⁷ Köken a.g.e. s.25-26, Çamurdan a.g.e. s.314-348

15 Eylül 1919 Suriye İtilafnamesi sonrasında Güney Cephesi, Fransızların işgal alanı olmuştur. Ermenilerden oluşan birlikleriyle Fransızlar Çukurova’da tam bir terör estirmişlerdir.⁹⁸

23 Temmuz-10 Ağustos 1919’da toplanan Erzurum Kongresinde Heyet-i Temsiliye oluşturulmuştur. Bu heyetin amacı Anadolu’daki işgallere karşı çıkan hareketleri örgütlemek, düşmanı Anadolu’dan atmak ve Anadolu’nun bağımsızlığını kazanmak olmuştur.

Sivas Kongresi’nin 11 Eylül’de yayımlanmış olduğu bildirinin birinci maddesinde “... yabancıların elinde bulunan Kilikya’yı Arabistan ile Türkiye arasında bir tampon devlet meydana getirmek için Anayurt’tan ayrılmak istendiği....” söz konusu edildi. Anadolu’nun en koyu Türk ortamı en verimli ve en zengin bölgesi olan bu toprakların hiçbir yolla ayrılmasının kabul edilemeyeceği ilkesi genel olarak kabul edilmiştir.⁹⁹

⁹⁸ Sebahattin Selek, Anadolu İhtilali, 8. Baskı, İstanbul 1987 s.277

⁹⁹ Şerife Yorulmaz, Atatürk’ün Ulusal Kurtuluş Savaşı Düşüncesi ve Nutukda Çukurova, Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi 75. Yıl Özel Sayısı, İzmir 1999 s.181-184

IV. BÖLÜM

OSMANİYE’DE İŞGALE KARŞI ÇIKANLAR, “ÇETELER”, ÖRGÜTLENMELERİ VE EYLEMLERİ

4.1. Osmaniye’de İşgale Karşı Çıkanlar “Çeteler”, Örgütlenmeleri Ve Eylemleri

Osmanlı Orduları Mondros Ateşkes Anlaşmasının 5. maddesi gereğince terhis edilmiştir.¹⁰⁰ Anadolu’yu işgal eden İtilaf devletlerine karşı milli mücadeleyi bu yüzden halk vermiştir. 30 Ekim 1918’de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandıktan sonra tepkiler oluşmaya başlamıştır.¹⁰¹ Oluşan tepkiler yerel ölçekli oldukları için çözümlerde yerel coğrafyayı kapsar nitelikte olmuştur. Heyet-i Temsiliye grubu ise bu yerel örgütlenmeleri Ulusal bağımsızlık hedefi etrafında bütünleştirip, Milli mücadele hareketine kanalize etmiştir.

Osmaniye’de ise halk çete örgütlenmesine gitmiş, kadınıyla, erkeğiyle, çocuğuyla, yaşlısıyla düşmana karşı kendisini ve memleketini savunmuştur. Çete; “Sırtta Maraş obası, cepicen, başta beyaz börk, pozu ile sarılı belde kuşak, ayakta şalvar ve yün dinleme çorap ve ham deriden çarık veya yemeni. Belde kama ve tabanca, göğüs kısmında fişeklik ve omuzda tüfek...”¹⁰²

Osmaniye’de milli mücadelede düşmana karşı savaşan çeteler denildiğinde şu kişilerden söz edilmektedir. Divlimoğlu Hacı Efendi, Alibekiroğlu Dede Efendi, Gavur Ali Hacelağa, Rahime Hatun ve Palalı Süleyman.¹⁰³

Adı geçen çeteler, geçici mütareke sonrasında Osmaniye’de birçok eylemde bulunmuşlardır.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Suna Kili Türk Devrim Tarihi, İstanbul, 1995 s.18

¹⁰¹ Bülent Tanör, Türkiye’de Yerel Kongre İktidarları , İstanbul, 1999, s., 45

¹⁰² Ahmet Kılıç, Osmaniye Çete Harbi, Osmaniye 1976 s.29

¹⁰³ Mehmet Gök ile görüşme, Osmaniye, 14. Ağustos. 2005

¹⁰⁴ Köken a.g.e. s.36-37

4.2.Divlimoğlu Hacı Efendi

Yalçın Özener'in anlattığına göre Divlimoğlu Hacı Efendi Mustafa Kemal'in Yemen Cephesinden arkadaşıdır. Yemen'de gözünden vurulur ve bir gözü kör olur. Yemen teslim edilince memleketine döner. Divlimoğlu Hacı Efendi zaten Derviş Paşa'nın iskan politikası nedeniyle Cebel'den Erzin'in Başlamış köyüne göç etmiştir. Fakat bir süre sonra kendisi Osmaniye'ye göç edip Doktor Ahmet Alkan'dan çok büyük bir konak satın alır. Bu konak Alibekiroğlu mahallesinde imiş. Atatürk'ü burada konuk etmiştir. Ancak konak daha sonra yıkılmıştır.

Mustafa Kemal'in Osmaniye'ye gelişi üzerine tam bir belirsizlik hakimdir elde hiçbir yazılı vesika ve hatıra bulunmadığı için doğrulanamamaktadır. Ahmet Kılıç, Mustafa Kemal'in Osmaniye'ye üç kez geldiğinden bahsetmektedir. Birincisi İslahiye tarafından, 2 Ekim 1918'de ikincisi Toprakkale tarafından, 1924 de son gelişi ise Mayıs 1936 dadır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün Divlimoğlu Hacı Efendi'nin evinde kalması üzerine çok çeşitli şeyler söylenmektedir. Bu olaylardan en belirgin şekilde bahsedileni Necdet Arı aktarmıştır. “Tarih 16 Ocak 1925, harp bitmiştir. Atatürk Osmaniye'ye ikinci kez geliyor. Kurtuluş yıllarında Osmaniye'den gelen haberlerin doğruluğunu yerinde araştırmak için (Govvernourla muhabbeti olduğu iddia edilen kişi) malum şahsın evini ziyaret eder. Harpten henüz çıkmış bir ülkede her yeri halı ve kilimlerle bezenmiş bir ev, bu paşanın dikkatini çeker. Orada bir müddet kaldıktan sonra namını çokça duyduğu Divlimoğlu'nu ziyarete gider. Mustafa Kemal'in kendisini ziyaret edeceğinden haberdar olan Divlimoğlu dağa birkaç atlı gönderir. Bu kişiler dağdan kestikleri göknar dallarını getirirler. Divlimoğlu da evin muhtelif yerlerine bu dalları serer Atatürk zeki bir insandır. O malum şahsın düşmanla olan münasebetini, seyit ettirmek istercesine şöyle der “Yahu Hacı senden evvel bir eve vardık, yollarımıza bile halı kilim serdiler. Sende dağda yeşillik koymamış evine halı diye sermişsin!” Divlimoğlu ise “Ben Fransız hizmet etmedim ki halım kilimim olsun. Ben olanca malımı çeteyle beraber kurtuluş yolunda yedim” der.

Divlimoğlu Osmaniye’de yerel direnişi örgütleyen önemli bir isimdir. Yine Mehmet Kuş’un aktardığına göre Mamure Baskınında da bulunur. İstiklal Savaşı sonrası kendisine İstiklal Madalyası verilir. Divlimoğlu Fevzi Çakmak ve Kazım Karabekir ile de iyi arkadaşdır. Hatta Fevzi Çakmak ona bir silah armağan etmiştir. Mehmet Kuş, silahın şuan Divlimoğlu’nun Adana’da oturan büyük oğlu Hüseyin Ulaş’ta olduğunu söylemiştir. Ayrıca Mustafa Kemal, Dört Yol’a gideceği zaman Divlimoğlu’na haber verir. Divlimoğlu da Toprakkale İstasyonunda hazır bulunurmuş ve tren Toprakkale’ye geldiğinde Divlimoğlu da Atatürk’ün yanında Dört Yol’a birlikte gidermiş.

Divlimoğlu Hacı Efendi, Haziran 1938’de vefat eder. Mezarı Karacalar Mezarlığındadır.¹⁰⁵

4.3.Çete Onbaşı Rahime Hatun

Rahime Hatun, Osmaniye’ye bağlı Kayalı (Raziyeler) köyü Kanlı geçit mahallesinde 1890 yılında doğdu. Babası Köse Abdullah, annesi Hatice’dir. Rahime Hatun, önce Demir Ali oğlu İbrahim’le evlendi. Daha sonra İbrahim’den boşandı ve çalık oğullarından Süsülü onbaşı oğlu Vız Ali ile evlendi. Bu evlilikten de aradığı mutluluğu bulamayan Rahime Hatun, Vız Ali’den de ayrıldı. Rahime Hatun ,orta boylu, normal vücutluydu. Siyah saçlı, esmer tenli, ela gözlüydü. Arık yüzlüydü. Yüzü güleç, olmasına rağmen yerine göre sert tabiatlıydı. Başına agil ve ya sırmalı poşi sarılı olurdu. Saçlarını poşunun içine koyardı. Sırtında Maraş abası veya ceket olurdu. Siyah şalvar giyer, göğsüne fişek takardı. Omuzunda Alman filintası vardı. Ayağına ipli çarık ya da yemeni giyerdi. Kıyafeti erkek kıyafetinden farksızdı. Savaşta genellikle süvari olarak görev yapardı, bazanda piyadeydi. Çok hareketli ve atikti. Bu nedenle kendisine, TAYYAR (Uçan) RAHİME denirdi.

Osmaniye, 25 aralık 1918’de önce ingilizler, daha sonra da Fransızlar tarafından işgal edildi. işgallerden sonra, kasaba ve köylerde direnme hareketleri başlamış, kanlı geçitte, çete Reisi Hüseyin Ağa çete toplarken, Rahime Hatun çeteye yazıldı ve savaşta

¹⁰⁵ Köken a.g.e. s.38

aktif görevaldi. Bu sırada kendisine onbaşılık rütbesi verildi. ve Rahime Hatun, Rahime Onbaşı ismiyle anılır oldu. Rahime Hatun, Osmaniye Kurtuluş savaşında, çok büyük yararlıklar gösterdi. Düşmanla yapılan her çatışmada Rahime Onbaşı'da bulunuyordu. 5 Ağustos 1920 tarihinde, Alibeyli mahallesinde, düşman karargahı olan Hacı Ökkeş Ağanın evine bir baskın düzenlendi. Bu baskında, Rahime Onbaşı'da görevliydi. Çetin bir savaş olmuştu. Bir ara düşman ateşinden çeteler başını kaldıramaz olmuşlardı. Bu sırada Rahime Onbaşı, ayağa kalktı, saçlarını poşudan çözerek haykırdı: "Ben kadın olduğum halde düşmandan korkmuyorum; siz erkek olduğunuz halde düşmandan niçin çekiniyorsunuz." Bu söz üzerine düşmana saldırıldı. Bu sırada Rahime Hatun'un vurulduğu görüldü. Tayyar Rahime "Arkadaşlar, sakın cesedim düşman elinde koymayın" diyerek şahadet kelimesi getirdi, daha sonra ruhunu Allah'a teslim etti. Böylece savaş başında onbaşı olan Rahime, en yüce rütbe olan ŞEHİTLİK mertebesine ulaştı.

Osmaniye kurtuluş savaşında can vererek bu toprağı vatani aştıran 65 şehitle beraber, Rahime Hatun'da ebediyete intikal etmişti.

Rahime Hatun'un mezarı şehitliktedir. Mezar taşında-şu dörtlük yazılıdır:

"Yarınların sahibi ey gençlik, iyi tanı
Ebedi sükunetle bu mezarda yatan i
Hak için, bayrak için canını feda edip,
Sana armağan etti, bu mukaddes vatani" ¹⁰⁶

4.4.Gavur Ali

Gavur Ali hakkında bilgi toplamak için Mehmet Kuş ile görüştük. Yeğeni emekli öğretmen Yalçın Özener ile görüştük.

Gavur Ali Osmaniye'de yerel direnişi örgütleyen isimlerden biri olan Hacı Ağa'nın oğludur. Kardeşleri ise Hanifi ve Ahmet'tir.

Gavur Ali, Fransızlara jandarma yazılanlar arasında yer alır. Gündüz Fransız jandarmalığı, gece ise çetedir. Fransızların mühimmat deposu olan Hırlak Han'ın

¹⁰⁶ Neşet Dinçer, Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye, 1. Sempozyum, 17-Kasım-1993, s:13

baskınında yer alır. Onlardan alınan mühimmatla Fransızların hapishanesine baskın düzenlenir ve orada bulunan esir Türkler kurtarılır.

Türkler üs olarak Yedi Ocak İlkokulu binası kullanırken Yedi Ocak İlkokulu'ndan yukarıya düşmanlar çıkamaz.

Hacelağa, Hacin baskınında yüzbaşı olarak bulunur. Yüzbaşı rütbesini ise 1877-1878 Osmanlı-Rus harbinde almıştır. Hacelağa, Hacin baskınında ölen Ermenilerin kesik başlarını heybelerle getirir. Hacelağa'nın mavzeri, 60 ihtilalinde askeriyeğe teslim edilir.

Gavur Ali'nin kardeşi Ahmet Özener Fransızların büyük camiye yakmaları sonrasında camiye söndürmeye çalışırken ölür. Ahmet Kılıç ise Hacelağa Ahmet'in ölümünü şöyle aktarıyor; “Hacelağa Ahmet milis onbaşısı idi. Cami yangınında ıslak kilimleri taşıırken bağırsakları zedelenmiş, aynı gün çarşı suyu yukarıdan kesilmiş bulunduğundan terli terli yol içinde biriken bulanık ve pis suyu içmek zorunda kalmış, bu sebeple yakalandığı hastalıktan 15 gün sonra ölür.”

Mahmut Avdan Gavur Ali'nin ölümü hakkında şunları aktarıyor; “Gavur Ali firardayken Fransızların pususuna düşerek teslim mecbur kalmış. Osmaniye ve İskenderun'daki zindanlarda çektiği çileden çok zayıflamış, Fransızlarda subay olarak vazifeli eski Türk subayı Binbaşı Sıtkı Bey'in yardımıyla serbest bırakılmıştı.

Gavur Ali'nin ölümü üzerine Fatma Alibekiroğlu ise şunları söyledi “ Gavur Ali'yi Fransızlar yakalayıp, Payas Kalesi'nin zindanına atarlar. Fakat babası Hacı Ağa'nın ödediği altınlarla Gavur Ali teslim alınır. Ama zehirlendiği için sadece üç ay yaşar.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Köken a.g.e. s.41

4.5.Çalık Mustafa

Çalık Mustafa hakkında bilgi almak için eski din görevlisi 62 yaşındaki oğlu Ahmet Toprak ile görüştük.

Çalık Mustafa'ya bir gün birisi Bahçe'den bir adamın Fransızlara iâşe getirdiğini söyler. Çalık Mustafa, pusu kurup adam bekler. Adam yoldan geçerken Çalık Mustafa adamı yakalar, mallarını alır ve adamı dövüp eşeğine bindirir. Fransızlara iâşe verenlerin amacı maddi kazançtır.Ayrıca “delitop” u Yumurtalık'tan beygirlerle getirenlerin içinde Çalık Mustafa da var imiş.

Çeteler, Fransız kuvvetlerini taşıyan bir treni düşürmek için Kanlıgeçit civarında demiryollarını sökerler kurdukları tuzak sonucu trenin yarısı devrilir. Çalık Mustafa trene girer ve o vagondaki bir Fransız askeriyle dövüşür. Bir müddet sonra içeri giren bir çete, Fransız askerini öldürür. O trenden bol miktarda silah ve ekmek alınır.

Cetvel Ahmet ve Çalık Ahmet, Çalık Mustafa'nın akrabalarıdır. Bu iki yiğit de bir Fransız askerinin tek bir kurşunuyla vurularak ölürler. Çete kuvvetleri için Fransızlar görüldükleri yerde vurulmaları emrini verirler. Bundan haberdar olan bir Tunuslu Fransız askeri Çalık Mustafa'ya bir torba mermi verir ve kaçmasını söyler. Yine Fransızların Arap askerleri Çalık Mustafa'ya Ermenilerin bulundukları yerlri söylerler. Son olarak Ahmet Toprak'ın aktardığına göre, Kadir Çavuş'a çavuşluk rütbesi Kırıkhan'dan gelen soygunu çeteleri vurduğu için verilir.¹⁰⁸

¹⁰⁸ Köken a.g.e. s.43

4.6.Alibekiroğlu Dede Efendi

Alibekiroğlu Dede Efendi hakkında bilgi toplamak için ise torunu Hasan Sakin ile görüşme yaptık.

Dede Ali,bekiroğlu, o yıllarda Osmaniye'nin en saygın isimlerinden biridir ve Milli Mücadele döneminde çete reisliği yapmıştır. Gündüz Osmaniye'de Fransızların Ermeni ve Arap askerleri jandarma olarak geziyormuş. Dede Efendi de bu Arap askerlerinden birini kısıtırıp öldürmek ister. Fakat o Cezayir'li Müslüman Dede Efendi'ye durmasını işaret ederek; “Sen müslüm, ben müslüm, dam dam yok” der. Arkadaşları ve kendinin aç olduğunu ima eder ve çeteler onların karnını doyururlar.

Çete harbinin en şiddetli zamanında Gouvarnaur Andre, çeteleri yakalayıp, ortadan kaldırmak ister. Osmaniye'nin yerlisi bir Ermeni de, gece çetelerin yerini gösterebileceğini söyler. O gece Alibekiroğlu'nun avlusunda koca bir ateş yakılır, ateş etrafında çeteler oturur ve ne yapacaklarını düşünürler. Avlunun arka tarafında ise Alibekiroğlu Şükrü, buğdayın başında nöbettedir. Alibekiroğlu'nun avlusu uzun kavaklarla çevrilidir. Çetelerin, başında oturup yarın ne düşündükleri ateşin şavkı bu kavakların üst kısmını aydınlatmaktadır. Fransızların Mehmet Şeminlerdeki karargahında Ermeninin muhbirliği üzerine o kavakların aydınlanmasını göstermesiyle yayılım ateşi açılır. Ateşin başında oturan üç çete ile buğday başında nöbet tutan Alibekiroğlu şehit olurlar.

Fransızlar şehrin denetimini tam olarak ellerine almışlardı. Bu doğrultuda şehrin belli stratejik noktalarında bulunan çetelerin doyurulması ilk sorundu. Şehrin kuzey tarafında bulunan Alibekiroğlu'nun evinde çetelere yemek yapılırdı. Çevre köylerde halkın kendi gönül rızasıyla çete mensuplarına verdiği buğdayı, Fransızlar değirmenleri işgal ettikleri için, kadınlar el değirmeninde öğütürlerdi. Fakat bu işlem sonucu ekmekler seri bir şekilde yetiştirilememektedir.

Mutlaka bir fırın gerekmektedir. Bunun için çeteler, gece vakti Fransızların kullanım dışı bıraktıkları büyük caminin arkasındaki fırına, gizlice girip taşlarını çalarlar ve Alibekiroğlu'nun evine kadar sırtlarında götürürler. Bu taşlarla fırın yapılır. Bu sayede daha fazla ekmek üretilir ve ihtiyaçlar karşılanır. Hazırlanan yemekleri ve azıkları çocuklar (kendi deyimleri ile-genç iriler) çetelere ulaştırırdı.¹⁰⁹

4.7. Kara Fatma

Osmanlı Devleti'nin çöküşü ve Kurtuluş savaşı yıllarımızda Türkkadını askerine destek verdi. Cephelere koştı. Yeri geldi savaştı. Şehit ve gazi oldu. Tarihi olaylar içinde kahraman Türk kadınıni sembolize etmek üzere "Kara Fatma" efsanesi doğdu. Anadolu'nun muhtelif yerlerinde kendisini Kara Fatma olarak gören kadınlarımız çoğaldı. Çukurova bu arada Osmaniye ile ilgili olaylarını araştırırken Osmanlı arşiv belgelerinde Kara Fatma'ların "öncüsü" sayılabilecek Türk kadınının Osmaniye' li olduğunu tesbit ettik.

Kara Fatma'nın Osmaniye'nin yerli Türkmen aşiretlerinden Ceritler'e mensup olduğu asıl adının ise Asiye olduğu arşiv belgelerinde kayıtlı idi. Osmanlı arşivi irade-Dahiliye, nr.19638). Kara Fatma, yanında bulunan yüzlerce aşiret eri ile birlikte Maraş Valiliğini temsilen günlerce süren yolculuktan sonra İstanbul'a geldi. Onun şehre girişi Osmanlı ve Avrupa kamuoyunda geniş yankılar uyandırdı. Padişah Abdülmecit Adana taraflarından Osmaniye/den gelen Kara Fatma Hatunu görebilmek üzere Beşiktaş'taki sarayın penceresinden Üsküdar iskelesinden Boğaz'a açılan Kara Fatma adamlarının içinde bulunduğu gemiyi seyre başladı. Fatma Hatun heybetli bir şekilde karaya ayak bastı. Adamları ile birlikte şehir içinde yürüyüş yaparak Davut paşa kışlasına ulaştı. O'nun at üzerinde Afgan tüfeği ve yatağan tabanca olduğu halde heybetli geçişi Avrupalı gazetecilerin ilgisini çekti. Grevürleri çizildi. Dünyanın önde gelen gazetelerinde yayınlandı.

¹⁰⁹ Köken a.g.e. s.44

Kara Fatma, Tuna nehrinin Karadeniz'e döküldüğü yerde bulunan Baba dağı yakınlarında Rus ordusu ile savaşa tutuştu. Yaralandı. Cephe gerisine alındı. İstanbul'a geldi. Gösterdiği fedakarlıklar ve kamuoyunun ona olan yakın ilgisinin doğal bir sonucu olarak Padişahın yakın takdirlerini kazandı. Hükümete verdiği dilekçe ile kendisinde yardım yapılması talebinde bulundu Ve Hükümet ona aylık maaş bağladı, "İftihar madalyası" taktı. Kara Fatma Hatun Osmaniye'ye döndü. Aşiretinin içinde ve tekmi Çukurova'da yaşadığı olaylar dilden dile dolaştı, adı efsaneleşti. Edebiyat tarihçilerinin açıklamalarına göre Kara Fatma'nın hayatı ve yaşadığı olayları yakından gözlemleyen Namık Kemal, "vatan Yahut Silistre" piyesini yazarak "Vatanseverlik ve Milliyetçilik" Bilincinin ülke genelinde güçlenmesini sağlar¹¹⁰

4.8. Palalı Süleyman

Çardaklı Hacı Hasan'dan:

15 günlük Mütarekelerden sonra idi Orada burada tek tük silah sesi eksik olmuyordu. Domuzlu dağına kurduğumuz deli top düşmanı korkutuyordu Kuvvetimiz hayli artmıştı. Cephelerde yeniden ateş başlamıştı. Hırlağın hanı cephesi Palalı Süleyman ağanın kumandasındaydı. 100' e yakın çete eski ve iki katlı hanın pencere çatı kısmından eski cami olan şimdiki jandarma dairesindeki Fransız kuvvetlerine karşı ateş ediyorlardı Şimdiki Zafer Camii olan eski kiliseden üzerimize tüfek bombası atılıyordu Bende 36 çetemle Hırlağın hanı batısında yolun karşı kısmındaki yarı yanmış iki katlı dükkan çatısına çıktık.

Palalı Süleyman yerine Kerim Efenin Şevketi vekil edip 1,5 saat sonra gelirim diyerek ayrıldı. Hamısa göçürüldüğü evine çamaşır değişmeye gitti. Biz çatıya çıkmıştık böylece bomba tesirini atlatmış oluyorduk Çonadan Mulla Osman çeteleri cephe almış, pencerelere makineli yerleştirmişti. Yiğit kırk yaşar fırsat bir düşer her birimize birkaç düşman düşer ateş diyorduk Düşman ateşi oldukça kuvvetlenmişti. Palalı Süleyman ağa atını biciklerin oraya bağlayarak cepheye yetiştik. Çatıda olduğumuzu öğrenip çetelerine siz ne duruyorsunuz. Karşıya gecelim arkamdan siz de gelin diye yolu geçmek üzere iken atlaması ile vurulması bir oldu Çatıdan atlayarak yanık duvarları

¹¹⁰ Cezmi Yurtsever, Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye, I. Sempozyum, Osmaniye, 1995, s.62

siper etti sađ kolunu kaldırmış parmağı ile şahadet getirmeye uğraşıyordu. Sol yanına yıkıldı. Kurřunlar yanı başından toz kaldırıp durdu. Yanındakilere hep birden dűřman camisinin penceresine ateř edin 500 tarak kadar mermi bu Pencerede kimse kalırmı dűřman ateşi kısa zamanda kesildi. Cesedi kaldırmak uezere ardaklı mer atıldı. Ve kucakladı 17-18 yaşında genç ve kuvvetli olmasına rağmen cesedi kaldıramadı Sađ yanın yıkılmış başı doğuda idi ruhu teslim ettiği anlaşılıyordu. Duvardan iki uez çete daha atılarak kucaklayıp hanın duvarı uezinden aşırdılar mahalleye götürüldü. Birkaç dakika sonra gene şiddetli makineli ateşi başladı. Palalı Süleyman ağanının vurulduğu haberi cephelerde duymuş birer ikişer kiři takviye geldiler Bizi bulunduğumuz ateř çemberi içinden kurtarmağa çalışıyorlardı. Yol içine mahalleden incir ve nar dalları getirip attılar Bunların araksından gizlenerek karşıya geçecektik. Fakat Karşıdaki arkadaşlara birkaç dkkkan delerek köře başına kadar geleceğimizi g anlattık ve öyle yaptık o acı ile ateşe devam ettik sonra Palalı Süleyman ağanın evine geldik. Cenazesini arşı camii arkasında 200-300 kişilik bir kalabalığın gözyaşları arasında gömdük.¹¹¹

¹¹¹ Kılıç , a.g.e., s., 28

V. BÖLÜM

GEÇİCİ MÜTERAKE, KAÇ-KAÇ OLAYI VE ANKARA MÜTAREKESİ

5.1.Mütareke İsteği , Nedenleri ve Türk Fransız Görüşmeleri

Adana, Mersin, Tarsus, Kozan ve Cebelibereket dahilinde vatanı kurtarmak için uğraşan, bütün teşkilat, Ankara'da kurulan ve Mustafa Kemal paşa hazretlerinin riyasetinde bulunan Türkiye Büyük. Millet Meclisi hükümetinin emrinde çatışmaya başlamışlardı. Kuva-yı Milliye'nin önünde mukavemet göstermenin artık bir fayda temin etmeyeceğine, Türk Milleti'nin diğer sömürge milletler gibi esir edilemeyeceğine, bu cesur ve vatanperver milletin haksız yere ele geçirilen topraklarını, er geç geri alacaklarına, düşmanlarda kanaat getirmiş bulunuyorlardı. Esasen işgal ettikleri bölgelerde, ellerinde şehirlerden başka bir yer kalmamıştı.

Her kasabanın çevresinde nihayet 12 km. den gerisi, memleketin esas sahipleri olan Türklerin elinde idi. İşgal ettikleri herhangi bir gelir sağlayamıyorlardı. Bir kasabadan diğer bir kasabaya gidebilmek için, top, tayyare ve mitralyözlerle en az 1500 - 2000 kişilik "bir askeri kuvvetle hareket etmeye mecbur oluyorlardı. Tren yolları Kuva-yı Milliye tarafından tahrip edilmekte idi. Her ne kadar yollar, Zırhlı trenlerin himayesinde ediliyorsa da, tekrar Kuva-yı Milliye Mücahitleri tarafından bozulduğu için tren ulaşımını Adana'dan Osmaniye'ye ve Mersin'e ancak birkaç günde temin edebiliyordu. Bazen da trenler, Milli kuvvetler tarafından devriltilerek büyük zayıat verdiriliyordu.¹¹² Kasabaların Kuva-yı Milliye baskınından korunması için, tümenlerin şehirlerde bulundurulması zarureti karşısında, Fransız devleti büyük mali külfetlere katlanmağa mecbur oluyordu. Netice olarak, işgal ettikleri yerlerden, Fransızlar için kar yerine zarardan başka bir menfaat elde edilemediği ve edilemeyeceği anlaşılmıştı. Esasen Birinci Cihan Harbinde büyük zayıat veren Fransız milletin, harpten bıkmış ve usanmış olması, diğer taraftan işgalleri altında bulunan Suriyede, büyük kargaşalıkların baş göstermiş bulunması. büyük bir bölgenin elinde bulunmasına mani sebeplerin baş

¹¹² Çamurdan a.g.e. s.114

göstermesi gibi nedenlerle, öncelikle Türklerle bir mütarekenin akdinde zaruret hastı olduğunu kabul eden Fransa hükümeti, 1920 yılı Mayıs ayı içinde Ankara'da Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile temasa geçmiş bulunuyordu.¹¹³

Bunlardan başka birçok siyasi konularda ve özellikle Ren Havzası hududunda Fransızlarla İngilizler arasında anlaşmazlıklar baş göstermiş idi. Fransızlar; kendi çıkarlarına elverişli bir durum meydana getirmek amacıyla, İngilizlerin Türklerle politik bir münasebet kurmasını arzu etmekte idiler. Önce Ankara'ya İstanbul'dan bir binbaşı ile sivil bir memur geldi. Bunlara eski Van milletvekili Haydar Bey katılmıştı. Bu görüşmelerde esaslı bir sonuç elde edilemedi. Mayıs sonlarına doğru, Suriye. Kilikya yüksek komutanı General Gouraud «Guro" adına hareket eden Robert De Kaik Başkanlığında bir Fransız heyeti Ankaraya geldi. Bu ,heyetle 20 günlük bir mütareke yapılması kararlaştırıldı.

Bu mütareke ile Adana bölgesinde bulunan ve kısmen Ordu birlikleri ile takviye olunan Milli Kuvvetleri düzenlemek mümkün olabilecekti. Aynı zamanda Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, henüz diğer devletler tarafından tanınmamış olduğundan, ,Fransızları istanbul Hükümeti ile konuşmaktan alıkoyarak, Ankara'daki hükümetin varlığını her tarafa tanıtmak gibi. siyasi büyük bir kazancın temin edileceği de umulmakta idi. 25 mayıs 1920 de Genelkurmay Başkanı Miralay İsmet İnönü Fransızların bütün Adana bölgesinde. geçici olarak mütareke için bize başvurduğunu ve bu konuda Fransızlarla görüşüleceğini bildirerek 13 üncü kolordudan mutalaa istemiştir.

Bundan başka Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa tarafından Antep Mutasarrıflığına, Antep Kuvayı Milliye komutanlığına, Urfa Mutasarrıflığına ve Onüçüncü Kolordu Kumandanlığına birer şifre gönderildi. Bu şifrede Antep Askerlik Dairesi Başkanı Kurmay Yarbay İrfan'ın, Kilis'teki ikinci Fransız Tümeni Komutanı General Lamothe "Lamotnun yanına gönderilmesi, Antep ve Urfa Cephesindeki mütareke tatbikatının müzakere edilmesi bildiriliyordu. Kurmay Yarbay İrfan'ın vazifesi özet olarak şöyle tespit edilmişti:

¹¹³ Çamurdan a.g.e. s.102

Antep şehrindeki askeri duruma göre şehrin boşaltılmasını ve Fransız kıtalarının ordugahlarına çekilmesini düzenlemek. Maraş, Antep, Urfa ,sancaklarında esir veya tutuklu olarak bulundurulmuş asker ve sivillerin, Fransız esirleri karşılığında değiştirilmesini düşünmek.Bunun için önce ilgili makamlar, tutuklu olanların sayısını ve sebeplerini derhal bildirmelidir.Yarbay irfan, gerektiğinde ilgili makamlarla muhabere edecek ve Antep civarında Fransız Komutanı ile temas sonucunda Kilis'e hareket edeceği zaman Ankara'ya bildirilecektir.

13 üncü Kolordu Kumandanlığı Büyük Millet Meclisine çektiği telgrafta, Özet olarak "Bu mütareke, haksız yere işgal edilen topraklarımızın büsbütün boşaltılacağına bir delildir. Bu başarı milletin birliğinin, dayanmasının mükafatıdır. Bu başarıdan dolayı Ulu Tanrı'ya hamdeder, Millet Meclisinin ve özellikle zııalilerinin bu başarınızı içten kutlarım.. deniliyor. Ve Mustafa Kemal Paşayı tebrik ediyordu.¹¹⁴

Mustafa Kemal Paşa da, Büyük Millet Meclisi'nin bazı üyeleri tarafından eleştirilmesine rağmen, yirmi günlük Geçici Mütareke ile ulaşmak istediği hedeflerin neler olduğu şöyle belirtmiştir:

a) Öncelikle Adana Bölgesi'nin boşaltılmasına bir öncelik hazırlamak

b) Adana Bölgesi'nde ve cephelerinde bulunup da çok az askerle desteklerken Milli Kuvvetleri, rahatça düzene sokmak

c) Büyük Millet Meclisi ve Hükümeti, henüz İtilaf devletlerince tanınmamış olduğundan, önemli bir siyasi kazanç sağlamak. Vatan ve Milletin geleceğiyle ilgili konularda Fransızların, İstanbul Hükümeti'ni bir tarafta bırakıp, Ankara Hükümeti ile görüşmelerini sağlamak

¹¹⁴ Çamurdan., a.g.e., s., 102-103-104

Fransızları yirmi günlük Geçici Mütareke'ye sevkeden nedenleri ise şöyle sıralayabiliriz.

a) Kilikya'yı işgal eden Fransız Kuvvetlerine, Milli Kuvvetler tarafından büyük kayıplar verdirilerek, güç duruma düşürülmesi.

b) Fransa'da, Hükümetin başına geçen Briand'ın, Kilikya'da savaşı sona erdirmeyi ve Fransız kamuoyunu tatmin etmeyi programının başına koyması ve bu konuda elinden geleni yapmaktaki kararlılığı.

c) Fransa'da, birçok yazar, düşünür ve sanatçıyla birlikte, kamuoyunun, Kilikya meselesinin çözümü için yaptığı baskılar nedeniyle, Hükümet'in, Türklerle anlaşarak, Kilikya'yı boşaltmak düşüncesini benimsemesi.

d) Fransa'nın sömürgesi olan milyonlarca Müslüman'ın saygı duyduğu Halife'nin İstanbul'da oturuyor olması.

e) Maraş ve Urfa'da yenilen Fransız kuvvetlerinin, buralardan çekilmek zorunda kalması, Antep'te karşılaştıkları güçlü direniş karşısında yılmaları.

f) Suriye'deki hoşnutsuzluk ve kargaşalıkların, burada da Fransızlar'ı göç duruma düşürmesi.

h) I. Dünya Savaşı'nın ağır yükünü taşıyan Fransa'da, halkın savaştan bıkması ve savaşa karşı bir tutum içine girmesi.

ı) Bir çok siyasi konuda ve özellikle Ren Havzası sorununda, Fransızlar ile İngilizler arasındaki anlaşmazlıklar.

i) İngilizler'i, Fransa'nın çıkarlarına daha elverişli bir tutum takınmaya zorlamak".¹¹⁵

¹¹⁵ Çelik, a.g.e., s., 383-384

5.1.1. Yirmi Günlük Geçici Mütareke'nin İmzalanması ve Mütareke ve Şartları

5.1.1.1. Geçici Mütareke'nin imzalanması

Güney Cephesi'nde yerel direnişin kuvvetlendiği sırada 21 Mayıs 1920'de, General Gauraud'un gönderdiği Fransız kurulu, Mustafa Kemal'le görüşmüştür. Fransa'nın amacı esirlerini kurtarmak ve askeri açıdan toparlanmaktır. Heyet ile mütareke şartlarını görüşmek için 12. Kolordu Komutanı adına Kurmay Binbaşı Şemsettin Bey görevlendirilmiş, tercüman olarak da yanına Mühendis Ethem Bey verilmiştir. 23 Mayıs'ta Geçici Mütarekenin imzalanması kararı verilmiştir Geçici Mütareke şartları gereğince Fransızlar 28 Mayıs 1920'de Ermeni mahallelerine çekilmiştir. Kara Hasan Paşa kuvvetleri ise şehre girmiş, hapishane basılarak mahkumlar çıkarılmıştır.

Fransızların 18 Haziran 1920'de Zonguldak ve Ereğli'yi işgal etmeleri sonucu Ankara Hükümeti Geçici Mütarekenin bozulduğunu açıklamış, Fransız hükümeti ise işgalin mütarekeye aykırı olmadığını savunmuştur. Geçici Mütarekeyi kullanarak kuvvetlerini toparlayan Fransızlar, Osmaniye'yi yoğun bir top ateşine tutmuşlar ve çevresini tel örgülerle çevirmişlerdi.¹¹⁶

5.1.1.2. Yirmi Günlük Geçici Mütareke'nin Maddeleri

30 Mayıs 1920'de, milli kuvvetler Tarsus'a taarruz edecekleri sırada büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa, Adana cephesindeki bütün kuvay-i Milliye komutanlıkları, idari makamlar ve hatta, Fransız karakol komutanlarına duyurulması isteğiyle Tekelioğlu Sinan' a aşağıdaki geçici mütareke şartlarını bildirdi. Buna göre:

¹¹⁶ Köken a.g.e. s.47

a- 29 – 30 Mayıs 1920 gece yarısından itibaren, bütün Fransız cephesinde, 20 gün süreyle geçici mütareke yapılacaktır.

b- Pozantı ve Sis (Kozan) ‘deki Fransız birlikleri, bütün araç ve techizatları ile Adana – Mersin demir yolu hattına kadar çekilecektir. Mütareke’nin ilk gününde, Fransızlar , Pozantı, Kozan ve Antep’ in tahliye edeceklerdir.

c- Geçici mütareke’nin ilk on gününde, elimizde bulunan Fransız esirlerinin iadesine başlanacaktır.Fransızların, siyasi suçlu olarak tevkif ettiği Müslümanlar ve esir erlerimiz bize iade edilecektir.

d- Adana Valisi ile Osmanlı hükümeti memurları arasında serbestçe açık muhabere (Haberleşme) yapılacaktır.

e- Pozantı, Kozan ve Antep’in boşaltılması şartları ile esirlerin değiştirilmesi hakkında ayrıca bilgi verileceğinden, şimdilik yalnız 30 Mayıs sabahından itibaren, mütareke yapılması sağlanmalıdır.

f- Bu emir, 30 Mayıs 1920 sabahına kadar,en ileri hatlardaki kıtalara dahi tebliğ edilmiş bulunacaktır.Bu maddeler ciddiyet ile uygulanacaktır. ¹¹⁷

¹¹⁷ Çelik, a.g.e., s. 383-384

5.1.1.3 Mütarekeden Sonra

Mustafa Kemal Paşanın mütareke hakkındaki yukarda yazdığımız emirleri Cebeli Berekette Kuvayi Milliye kumandanı Yörük Selim beye, Kozan, ve -Kadirlide- Kilikya Şark Mıntıkası Kuvayi Milliye kumandanı Aydınlioğlu Tufan Beye, Mağara'da Haçın - Saimbeyli muharebeleriyle meşgul olan Kilikya Kuvayı Milliye kumandanı Kozanoğlu Binbaşı Doğan Kemal Beye tebliğ edilmişti. Haruniye'de bulunan Yörük Selim bey tarafından gönderilen bir rapora göre mütareke ahkamı, Fransızlara ve Ermenilere bildirildiği halde, Osmaniye'de çarpışma hala devam ediyordu. Raporda Fransız ve Ermenilerin getirdikleri zırhlı otomobillerle şehri yaktıkları, Fransız komutanının, kendi başkomutanlarından emir almadıkları için ateş kesmeyeceklerini bildirdiği açıklanıyordu.

Fransızlar mütareke için kararlaştırılan esaslara uymamışlardı. Mütarekeden gayeleri esirlerini kurtarmak ve Türklere yapacakları taarruz hazırlıklarını tamamlamaktı. Gerçekten mütareke Türkler için büyük fayda sağlamamış ve bundan dolayı Adana cephesinde bir hayli dedikodular olmuştu. Çünkü mütarekede Pozantı'nın tahliyesi şartı vardı. Halbuki pozantı, mütarekenin akdinden. evvel, Türkler tarafından alınmıştı. Antep'in ve Osmaniye'nin boşaltılması lazımdı, buralarda savaş devam ediyordu.

Kozan- 'Sis'in tahliyesi her ne kadar 2.6.1920 de, yapılmış ise de, esasen Kozan etrafı, Andırın, Kadirli ve Kozan Kuvayi Milliye kıtaları tarafından çember içine alınmış, kasaba sakinlerinin köylerle ve Adana ile tamamen irtibatı kesilmişti. Adana'dan Kozan'a gelebilmek için Fransızlar top, mitralyöz ve tayyare ile mücehhez en az 2 - 3 bin kişilik bir kuvvetle çıkabiliyor, yolda yapılan müsademelerde büyük zayıat vermek mecburiyetinde kalıyorlardı. Bu suretle Kozanı boşaltmak, Fransızlar için bir zaruret haline gelmişti. Çünkü hariçten erzak gelmesine imkan olmadığından, sayısı on ila on beş bini bulan Ermenilerle Fransızlar aç kalacaklardı. Mütareke hakkında çeşitli dedikodular ve itirazlar T.B.M.M. ne de aksetmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, mütarekenin sağladığı faydaları ve ilerde Adana'nın tahliyesinde kazanacağı önemi, Meclis kürsüsünde anlattı. Netice, tam bir hakikat olarak sonradan Franklen Buyyon ile Hariciye vekilimiz Yusuf Kemal Tengirşek tarafından imzalanan Ankara itilafnamesi ile ortaya çıktı. Bu itirafnameden ve mütarekenin akdinden itibaren bir sene yedi ay sonra Fransızlar, topraklarımızı terk ederek çekilip gittiler.¹¹⁸

5.2. Kaç - Kaç Olayı

Kaç-Kaç olayı, 10 Temmuz 1920'de, işlerini ve evlerini terketmek zorunda kalan binlerce ,Adanalı'nın canlarını kurtarmak gayesiyle yaz sıcığında ve toz toprak inde perişan ve sefil bir vaziyette şehri terkederek Adana dışına kaçmaları olayıdır.¹¹⁹

Osmaniye' deki Çete Harbinin en yoğun günlerinde halk canını kurtarmak için şehri terk etip daha güvenli yerlere geçici olarak göç etmek yanında kalmışlardır. Bütün Adana havalisi için geçerli olan bu harekete “Kaç-Kaç” denilmiştir.Kaç-Kaç olayının Osmaniye için tarihi kimi kaynaklarda 10 Temmuz 1920 ¹²⁰ kimi kaynaklarda 26 Mayıs – 4 Kasım 1920 arasındır. ¹²¹

Giderken yol üzerindeki iri ağaçları devirip yolları kapamaya çalışan halk Kaç-Kaç'ta Hatay, Dere Obası, Çardak, Gebeli, Humus ve Bahçe köylerine gittiler.¹²²

¹¹⁸ Çamurdan, a.g.e., s., 105

¹¹⁹ Çelik, a.g.e., s. 405

¹²⁰ Köken a.g.e. s.49,Yusuf Ayhan , M. Kemal'in Pozantı Kongresi ve Adana'nın Kurtuluşu, İpek Matbaası, Adana , 1963 ,s. 55

¹²¹ Kılıç, a.g.e. , s., 107

¹²² Kılıç, a.g.e. , s., 407

5.2.1. Kaç-Kaç Olayını Hazırlayan Nedenler

Kaç-Kaç Olayına yol açan gelişmeler arasında, Toroslardaki önemli Fransız karakollarının Milli Kuvvetler tarafından ele geçirilmesiyle Fransızlar'ın Pozantı ve Karboğazı yenilgilerinin Fransız ve Ermenileri çileden çıkarması yanında, Adana ve Havalisindeki Müslümanlar'ın, tepeden tırnağa silahlandırılmış olan Ermeniler'in tehdidi altında olması, Fransızlar'ın Adana ve havalisinde yenilerek başarısızlığa uğrayabileceğine hiç ihtimal vermeyen Ermeniler'in, Adana'da kurmak istedikleri Ermeni Devleti'ne bir engel olarak gördükleri Türk ve Müslüman halkı uzaklaştırmak, kaçırmak için, şehirde asayiş bozarak, kasıtlı şekilde katliama girişimleri ve bu kaçıyı sağlamak üzere, Bremond'dan destek almaları, Milli Kuvvetlerin, Mersin-Tarsus arasındaki ulaşımı kesmesi, Fransızlar'da can kaygısının artması, Geçici Mütareke sırasında ve sonrasında Milli Müfrezelerin, Adana'yı bir çeşit kuşatma altına almış olmaları ve şehre akın düzenlemeleri. Fransız İşgal Komutanlığı'nın şehirdeki Türkler'in çoğunlukta olmasından çekinmesi, çıkabilecek herhangi bir olayda, Türkler'in duruma hakim olarak başlarına iş açmasını önleyecek şekilde hazırladığı bir planla, Türkler'i şehirden dışarı atmak kararı. Bremond'un, 4 Temmuz 1920'de, Müslümanlarla Türkler'in İran Konsolosu İsmail Asaf Han önderliğinde geldikleri Hükümet Konağı'nda, Bağdadizade Abdurrahman ile Hafız Mahmut'a karşı hakaret ve protestolarından çekinmesi ve bu olayı takiben, Fransızlar'ın sıkı yönetim ilan ederek, Adana'ya giriş çıkışları kısıtlama ve kontrol altına alması, gece sokağa çıkışın sınırlandırılması, silah ve cephane bulunduranlardan bildirim istenmesi ve her türlü toplantının izne bağlanması, sıkıyönetim ilanından sonra, 9 Temmuz'da, Yarbaşı'ndan Yüreğir Ovası'na taarruz etmeyi planlamış olan General Dufieux'nun, şehirdeki kuvvetlerini iki ateş arasında bırakmamak gayesiyle, bilhassa Adana'nın güney kesiminde oturan Türkler'i şehirden kaçırmak istemesi. Türkler'in de, kaçıp can güvenliklerini sağlamak ve Toroslar'a sığınıp teşkilatlandıktan sonra, Adana'yı düşman istilasından kurtarmak isteği ve Fransızlarla Ermeniler'in şehirdeki işkance ve zulmü arttırarak, katliam yapıldığı söylentisi, Kaç-Kaç Olayı'nı hazırlayan başlıca gelişmelerdir.¹²³

¹²³ Çelik , a.g.e., s. 405-406

5.2.2.Kaç-Kaç Olayının Başlaması

Adanaya gelen 7500 civarında Ermeni göçmen çok kızgın idiler.Fransız İdaresi Ermeni göçmenlerin evlere yerleştirilmesinde zorlukla karşılaştı.Bu ortamda Adana da yerli Türklerin can ve mal güvenliğini tehlikeye atarak onları Adana içinden göçürerek yeni gelen Ermeni göçmenlere barınacakları evler bulunmak istendi.Ermeni silahlı müfrezelerinin haziran başlarında soykırım teşebbüsleri gerçekleşti.¹²⁴

Ermeni komitecileri ile hazırladıkları plan gereğince, Fransızlar, 9 Temmuz'da, Müslüman halkın şehri boşaltmasını kolaylaştırmak gayesiyle, bahçelerin bulunduğu güney kesiminde nöbetçi olarak Müslüman Cezayirli askerleri dikerek, kaçışla kolaylık gösterilmesini sağladılar. Katliam yapılacağı söylentileri nedeni ile tedirgin olan Türk aileleri, 10 Temmuz'da kuşluk vakti, şehrin her tarafında ani olarak başlayan ve Türk mahallelerini hedef alan sürekli tüfek, ve mitralyöz ateşiyle karşılaştılar. İki saat kadar devam eden bu sürekli ateş sırasında Türkler, neye uğradıklarını bilemediler. Bir müddet sonra biraz kendilerine gelebildiler. Bu arada, kadınlar, evdeki eşyalarıyla, giyecek ve yiyeceğin çoğunu almadan, çarşıdaki Türkler, dükkanlarını kapama fırsatı bulamadan, yanlarına alabildikleri, koltuklarına sıkıştırdıkları bohçalarla ana baba ocağını, evlerini yurtlarını terk ederek yola çıktılar. Kadınlar çocuklarını, kocalar kadınlarını arayıp bulamayacak bir korku ve telaş içindeydi. Bu topluluk, Adana'nın güney ve batı kesiminde Arapuşakları'nın yoğun olduğu Oba Senti ile bahçeler arasına kaçıştı. Paniğe kapılan ova köyleri halkı da, Kaç-Kaç yolculuğuna katılmaya başlamıştı. Fransızlar ise, uçaklardan açtıkları ateş ve bombardımanla, bu kaçışta bile halkı rahat bırakmıyorlardı. Tam olarak tespit edilememekle birlikte, çok sayıda kimsenin katledildiği, onbinlerce Müslüman'ın ba kaçışı dört gün sürdü. 13 Temmuz 1920 akşamı, şehirden çıkamayan pek az sayıda Müslüman ile Fransızlar'a uşaklık eden bir avuç soysuz dışında, büyük çoğunluğun katıldığı Kaç-Kaç Olayı sona erdi. Arapuşakları tarafından çok sıcak karşılanan bu göçmenler, yine Arapuşakları'ndan sağlanan araçlarla, Yolgeçen Grubu Karargahına gönderildiler. Beş gün süreyle ova köylerinde kalan bu Müslüman aileler, "işgal kuvvetlerinin, bulundukları yere gelerek, Türk çetelerini temizleyecekleri" söylentisi nedeniyle, Toros eteklerine, Milli Kuvvetlerin daha güçlü olduğu bölgelere gönderildiler.

¹²⁴ Cezmi Yurtseven, Çukurova Tarihi , Çukurovalı Yayınları, Adana 2006 s.218

Kaç-Kaç olayı sırasında, memurların ve halkın büyük bir kısmı, Adana'yı terketmişti. Vali vekili Bağdadizade, Abdurahman, halkın 10 Temmuz'a kadar geri dönmesini, dönmeyenlerin mal ve mülklerine el koyulacağını duyururken, halk ise günlerce, kendileri veya Milli Kuvvetler Komutanlığı tarafından temin olunan arabalarla, tehlikeli bölge dışına çıkarak, Toros eteklerine taşınmaya çalışmakta idi.¹²⁵

5.2.3. Kaç-Kaç Olayında Adana'nın Boşaltılması

Kaç-Kaç nedeniyle, Adana'yı terk eden halktan, varlıklı olanlar Konya, Niğde, Bor ve Ulukışla'ya göç etti. Bir kısmı da Beledik, Karapınar ve Pozantı'ya gelmişlerdi. Halkın, maddi güce sahip olmayan büyük kısmı ise, Çakıt Suyu kıyılarına yerleşmek zorunda kaldı. Çok rutubetli ve havası kötü ortamda, Çakıt Suyu'nun pis suyundan içtikleri için çeşitli parazitler kapıyorlar, sivrisinek de bol olduğundan sıtmaya yakalanıyorlardı. Doktor ve ilaç yokluğu nedeniyle ölüm oranı yükseldi. Nihayet, Milli Hükümet'in müdahalesiyle göçmenlerin hepsi, Toros eteklerine taşındı. Bu sıralarda, Fransız uçaklarının sabah saat 08.00'den öğle vakti saat 12.00'ye kadar havadan attığı, çocuk oyuncağı görünümünde bombalar ve uçuşu sivri çiviler, çocuk ve kadınlar dahil çok sayıda kimsenin ölmesine, yaralanmasına ve sakat kalmasına yol açıyordu.

Kaç-Kaç Olayı, evlerini, yurtlarını terk etmek zorunda bırakılan çok sayıda Adanalı Müslüman Türk'ün öldürüldüğü veya yaralandığı, üzücü etkileri günümüze kadar süren bu olağanüstü bir olaydır. Adanalılar arasında, o günlerde cereyan eden diğer olayların zamanını belirlemek açısından, "Kaç-Kaç'tan önce ve Kaç-Kaç'tan sonra" tabiri, yakın tarihe kadar kullanılmıştır.¹²⁶

Yüreğir Ovası köylüleri Ermenilerin toplu katliamından korkarak 2 Temmuz günü Adana şehir içine geldiler. Perişan bir halde çoluk çocuk hükümet konağı önünde toplandılar. 3 Temmuz 1920 tarihinde Adana'da Türklerin haklarını savunarak lider memur olarak "*müftü vekili*" Hüsnü (Eren) bey bulunmuştu. Hüsnü Bey, 43 kişilik Türk eşrafından ileri gelen şahsın imzasını da alarak İran Konsolosu Asaf Han aracılığı ile

¹²⁵ Çelik , a.g.e., s. 407

¹²⁶ Çelik , a.g.e., s. 407

Adana' da bulunan İspanya, İngiltere, ABD konsoloslarına, Adana'daki valilik yapan Abdurrahman'a ve Bremondia hitaben *"soykırımın önlenmesini"* isteyen protesto notası verildi. "İnsanların tüylerini ürperten Camii,Dede Pınarı, Kahyaoğlu Katliamlarının" önlenmesi medeni alemin temsilcilerinden istenmekteydi.

4 Temmuz 1920 - İran Konsolosu Asaf Han başkanlığındaki Türk eşrafından ileri gelenler Valiliğe geldiler. Vali Abdurrahman ve Hafız Mahmut' a hakaretler ederek kızgınlıklarını belli ettiler. Bremond, olaylardan rahatsız oldu. Süngü takmış askerlere yetki vererek Asaf Han ve beraberindekileri valilikten dışarı çıkardı. 5 Temmuz günü-Tahtalı camii Kılıhizade Mahmut, Ermeni çeteler taraflardan Yakalandı, Ermeni kilisesine götürüldü. ve burada öldürüldüğü anlaşıldı. Naılbant Halil aynı olayda başına çekiç vurularak öldürüldü. Adana'daki Abidin Paşa iç avlusunun o günlerde *'katliam mezbahası'* haline dönüştürüldüğü o günleri yaşayan Adanalılar tarafından açıklanıyor. Hatta Kilise, binası Cumhuriyetin ilk yıllarında Tan sineması ismiyle hizmet verirken bile *"insan kanı renginde"* duvarların durduğu ifade ediliyor.¹²⁷

5.3.Ankara Antlaşması

9 Haziran 1921 günü Fransa Dış İşleri Başkanı, eski bakanlardan Franklin Movillion, anlaşma yapmak üzere Ankara'ya gelmiştir. TBMM Başkanı Mustafa Kemal, Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak ve Dış İşleri Bakanı Yusuf Kemal Tengirşek ile görüşmüştür. Bu görüşmede Mustafa Kemal Fransa'nın Misak-ı Milli'yi tanımasını istemiştir. Franklin Bouillion ise Sevr Anlaşması'nın varlığını hatırlatmıştır. Bu nedenle görüşmeler kesilmiştir.

12 Eylül 1921 tarihinde TBMM hükümetinin Yunanistan'ı Sakarya Meydan Muharebesi'nde mağlup etmesi üzerine Fransa Hükümeti'nin Anadolu'daki milli hareket hakkında tereddütleri ortadan kalkmış ve 20 Ekim 1921 tarihinde Fransa ile Ankara hükümeti arasında Ankara Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Güney Cephesi kapanmış, kapitülasyonlar kaldırılmış, TBMM Hükümeti ilk kez batılı bir devlet tarafından siyasi olarak tanınmıştır.

¹²⁷ Yurtsever , a.g.e.s. 219

Ankara Anlaşması imzalandıktan sonra ancak 7 Ocak 1922 de Osmaniye teslim alınmıştır. Osmaniye on yedi ay barışta, yedi ay savaşta, on üç ay tekrar işgalde olmak üzere üç yıl müddetle mahrum kaldığı hürriyetine yeniden kavuşmuştur.

Ankara Anlaşması ile Kilikya’da Ermenistan Devleti kurmak isteyen Ermenilerin hayalleri yıkılmıştır. Kilikya’daki 30.000 Ermeni Kıbrıs’a, 130.000 den çoğu ise Suriye’ye göç etmiştir.¹²⁸

5.3.1. Ankara Antlaşmasının Metni

Franklin-Boullion ile Yusuf Kemal (Tengirşenk) Bey’in imzaladıkları Ankara Antlaşması’nın başlıca maddeleri şunlardır:

“a) Türkiye ile Fransa, antlaşmanın imzalanmasından itibaren, savaşa son verecek, ordular, mülki memurlar ve haklı durumdan haberdar edileceklerdir.

b) Antlaşmanın imzasını takiben, her iki tarafın savaş esirleri ile, esir veya tutuklu Türk ve Fransız herkes serbest bırakılacaktı.

c) Antlaşmanın imzasından itibaren, en çok iki ay içinde, Fransız kıtaları sekizince maddede yazılı hattın güneyine, Türk kıtaları da kuzeyine çekileceklerdi.

d) Üçüncü maddede belirtilen süre içerisinde seçilecek bir karma komisyon bu maddenin ne şekilde uygulanacağını tespit edecekti.

e) Her iki tarafın boşalttıkları bölgelerde, diğer taraf, buranın işgalini takiben genel af ilan edecekti.

f) T.B.M.M. Hükümeti, Misak-i Milli’de azınlıklara açıkça tanınan hakların, Avrupa Barış Antlaşmaları’nın azınlıklarla ilgili maddelerin esasları doğrultusunda, kendisi de tanıyacağını bildirir.

¹²⁸ Köken a.g.e. s.62, Ergün Aybars Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1, İzmir 2000 s.281

g) İskenderun Bölgesi (Hatay) için özel bir yönetim kurulacaktı. Bu mıntıkanın Türk ırkından olan halkının kültürlerinin gelişmesi için türlü teşkilattan faydalanacaktır. Türk dili orada resmi dil olacaktır.

h) Üçüncü maddede belirtilen hat: İskenderun Körfezi'nde Payas'tan başlayarak, Meydan-ı Ekbez ve Çobanbeyli İstasyonları Suriye'de kalacaktır. Antlaşmanın imzasından itibaren bir ay içinde, belirtilen hattı takip etmek üzere, iki tarafın delegelerinden oluşan bir komisyon seçilecek ve bu komisyon, hattın tespiti işlemine nezaret edecektir.

ı) Osmanlı Sülalesi'nin kurucusu Sultan Osman'ın dedesi Süleymanşah'ın, Caber Kalesi'nde bulunan 'Türk Mezarı' adı ile bilinen türbesi, Türkiye'nin malı olarak kalacak, Türkiye orada muhafız bulundurup, Türk bayrağı çekebilecektir.

i) T.B.M.M. Hükümeti, Pozantı ile Nusaybin arasındaki Bağdat demiryolu kısmının, Adana Vilayeti'nde inşa edilmiş bulunan şubelerin işletme hakları ile birlikte, bütün ticaret ve ulaştırma işlerinin Fransız Hükümeti'nin göstereceği bir Fransız grubuna devredilmesini kabul eder. Ankara Hükümeti, Meydan-ı Ekbez'den Çobanbeyli'ye kadar, Suriye arazisinde demiryolu ile askeri ulaşım hakkına sahip olacaktır.

j) Bu antlaşmanın onaylanmasından sonra, Türkiye ile Suriye arasında, bir gümrük antlaşması için karma bir komisyon kurulacaktır. Bu antlaşmanın şartları ve süresi, bu komisyon tarafından tayin olunacaktır. Antlaşmanın imzasına kadar, taraftar hareketlerinde serbest olacaktır.

k) Kırık Suyu, Halep ile kuzeyde Türk kalan bölge arasında iki tarafı tatmin edecek şekilde hakkaniyetle dağıtılacaktır. Halep (Suriye) bölgenin ihtiyacını karşılamak için, masrafını kendisi karşılayacak, Fırat Nehri'nin Türkiye'deki kısmından da su alabilecektir.

1) Göçebe veya yarı göçebe halktan, 8. maddede belirtilen sınırın iki tarafında oturan halk, mer'a, emlak ve arazisinde haklarını eskiden olduğu gibi kullanabilecekti. Bunlar, işletme ihtiyaçları için hiçbir gümrük veya otlak resmi vermeden serbestçe hayvanlarını, araçlarını, tohumlarını ve bitkilerini taşıyabileceklerdir. Bunlara ait vergileri oturdukları memlekette ödemeleri kararlaştırılmıştır.”¹²⁹

5.4.Osmaniye'nin Tahliyesi ve Kurtuluşu

Kasabalarının tahliye edileceğini duyan Osmaniye halkı, gecedan itibaren sokaklara döküldü. Yakınlarındaki bütün köyler ve nahiyeler halkı da kasabayı doldurmuş, Osmaniye, o zamana kadar böyle kalabalık bir gün geçirmemişti. Çarşı, evler ve caddeler, baştan başa renkli halılar, kumaşlar ve defne yapraklarıyla süslenmişti. Kasabayı tahliye edecek olan Fransız Askeri Kuvvetleri, memurlar ve halk tarafından, İstasyon'a kadar geçirildi. Burada, Fransız askeri heyetine bir ziyafet verildi ve bir cirit oyunu gösterisi yapıldı. Bu sırada, uzaktan Milli Kuvvetlerin geldiği görüldü. Halk ve memurlar, kahramanlarımızı karşılayıp büyük bir hasretle kucaklaştılar. Pek çok kimse sevinç gözyaşları döküyordu. Müftü İshak Ziya Efendi tarafından, Mustafa Kemal'in başarılarının devamını dileyen bir dua okundu ve kurbanlar kesildi. Halkın alkışları arasında, askerlerimiz Alay Merkezi'ne doğru ilerlediler.

Toprakkale ise, 29 Aralık 37 (1921)'de, 59/1 Alay, 3. Tabur ve 32/2 Alay tarafından olaysız şekilde işgal edildi. Bu kuvvet, aynı gün akşamı, Erzin'i işgal etmek üzere harekete geçti. 31 Aralık 1920'de, Fransızlar'ın tahliyesini takiben, 1 Ocak 1922'de Dört Yol Kasabası, Hükümet ve Jandarma tarafından işgal edildi. Hemen hemen tamamen boş durumdaki bu kasabaya giren Cebel-i Bereket Mıntıka Kumandanlığı birlikleri, daha sonra Osmaniye'ye geri döndü.¹³⁰

¹²⁹ Çelik , a.g.e., s. , 473-479

¹³⁰ Çelik , a.g.e., s. , 497

KAYNAKÇA

Araştırma–İnceleme Eserler:

AFET İNAN, Ayşe, Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi, TTK, Ankara, 1991 Ahmet Cevdet Paşa, Tezakir, c.3, TTK Yayınları, Ankara, 1991

AKBIYIK, Yaşar, Milli Mücadelede Güney Cephesi (Maraş), Ankara 1999

AKICI, Nihat Bütün Yönleriyle Osmaniye, Hasret Matbaası, Osmaniye 1995

AKŞİN, Sina, Ana Çizgileriyle Türkiye’nin Yakın Tarihi, İmaj Yayınları, Ankara, 1996

ARI, Necdet, “Atatürk’ün Osmaniye’yi Ziyareti”, Zaman (Kurtuluş Eki), 7 Ocak 2002

ASLAN, Kadir, Milli Mücadelede Dört Yol, Kültür Ofset Basımevi, İstanbul, 1991

AVDAN, Mahmut, Osmaniye’de Fransızlar’a Karşı Çete Harbi Nasıl Başladı? Doğu Matbaası, Osmaniye, 1975

AYBARS, Ergün, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, Ercan Kitabevi, İzmir, 2000

AYHAN, Yusuf, Mustafa Kemal’in Pozantı Kongresi ve Adana’nın Kurtuluşu, İpek Matbaası, Adana, 1963

COSKUN, Tevfik, Kadirli Milli Mücadelesi Hatıraları, Adana, 1967

ÇAMURDAN, Ahmet Cevdet, Kurtuluş Savaşında Doğu Kilikya Olayları, Adana, 1969

ÇELİK, Kemal, Milli Mücadelede Adana ve Havalisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1999

EMİROĞLU, İbrahim, Geçmişten Günümüze Erzin, Tilayan Yayınları, İzmir, 2001

ENER, Kasım, Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi, San Matbaası, Ankara, 1970

ERDAHA, Kamil, Milli Mücadele ve Valiler, Remzi Kitapevi İSTANBUL 1993

ERGİL, Doğu, Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi, Turhan Kitabevi, Ankara, 1981

Evliya Çelebi, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Anadolu-Suriye-Hicaz (1671,1672), CX, Devlet Matbaası, İstanbul, 1935

GOTTHARD Jaschke, Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri, TTK., Basımevi, Ankara, 1991

GÖKALP, Hamdi, İşgalde Cebel-i Bereket, Halk Matbaası, Gaziantep, 1932

GÜLMEZ, Nurettin, Kurtuluş Savaşında Anadolu'da Yenigün, KDTYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999

İPEK, İsmet, Osmaniye Diye Diye. Kınık Yayınları, Yimtaş Matbaacılık, Osmaniye, 2002

KAHRAMAN, Kemal , Milli Mücadele, Ağaç Yay., İstanbul, 1992

KILIÇ, Ahmet, Osmaniye Çete Harbi, Özdoğuş Matbaası, Osmaniye, 1976

KILIÇ, Ahmet, Osmaniye Tarihi, Hançer Matbaası, Osmaniye, 1976

KİLİ, Suna, Türk Devrim Tarihi, Tekin Yayınları, İstanbul, 1995

KINAL, Firuzan, Eski Anadolu Tarihi, 3. Baskı, Ankara 1991

KURT, Yılmaz, Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye, Ç.Ü. Basımevi, Adana, 1995

MELEK, Kemal, Doğu Sorunu ve Milli Mücadelenin Dış Politikası, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1978

OSMAN TUFAN, Kilikya Doğu Bölgesinde Milli Hareketler ve Kozan Sancağı ile Mülhakatının Kurtuluş Hatıraları, Bahar Matbaası, Ankara, 1964

OSMAN Tufan Paşa ,Kurtuluş Savaşı Hatıraları, Arma Yay., İstanbul , 1998

RİZE MEBUSU ESAT, Adana'nın Kurtuluş Mücadelesi Anıları, Ülkü Matbaası, İstanbul, 1934

SARIHAN, Zeki, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, C.I,II, III, TTK Basımevi, Ankara, 1995

SELEK, Sabahattin, Anadolu İhtilali I-II, Kastaş Yayınları, 8. Baskı, İstanbul, 1987

SONYEL, Selahi, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, TTK, Ankara, 1973

TANÖR, Bülent, Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları, Afa Yayınları, İstanbul, 1999

TANSEL, Selahattin, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991

TURAN, Osman, Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, İstanbul 1969

ULUĞ, Bekir, Tarih Boyunca Çukurova, Toros Matbaası, Mersin, 1946

YILDIRIM, Recep, Eskiçağda Anadolu, Meram Yayınları, İzmir, 1996

YURTSEVEN, Cezmi, Savrun, Çukurovalı Yayınları, Adana, 2004

YURTSEVEN, Cezmi, Çukurova Tarihi, Ekrem Matbaası, Adana, 2006

YURTSEVEN, Cezmi, Kadirli Tarihi, Ekrem Matbaası, Adana, 1999

YURTSEVEN, Cezmi, Tokat, Ekrem Matbaası, Adana, 2006

YURTSEVEN, Cezmi, Sis, Ekrem Matbaası, Adana, 2004

Makaleler:

ASLAN, Kadir, “Cumhuriyet’in 75. Yılında Dört Yol”, Dört Yol Belediyesi Kültür Yayınları, Dört Yol, 1999

DİNÇER, Neşet, “İşgal ve Kurtuluş” Yedi Ocak (Kültür, Sanat ve Kahramanlık Dergisi) Yıl:2,s.2, Akdeniz Ofset Matbaacılık, Osmaniye, 1992

ERCAN, Yavuz, “Osmanlı Devletinde Müslüman Olmayan Topluluklar”, Osmanlı’dan Günümüze Ermeni Sorunu, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2000

FALAY, Nihat, “19 yy da Osmaniye’nin Sosyo-Ekonomik Yapısı”, Tarih İçinde Bütün Yönleri ile Osmaniye I. Sempozyum, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana, 1995

HATİPOĞLU, Süleyman, “Milli Mücadele’de Osmaniye” Tarih İçinde Bütün Yönleri ile Osmaniye I. Sempozyum, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana, 1995

KURT, Yılmaz, “Eski Osmaniye (Kınık Kasabası)”, Tarih İçinde Bütün Yönleri ile Osmaniye I. Sempozyum, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana, 1995

TÜLÜCÜ, Kazım, Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye, I. Sempozyum Ç.Ü. Basımevi., Adana, 1995

YORULMAZ, Şerife, “Kurtuluş Savaşında Güney Cephesi, Kozan ve Kadirli Çevresinde Kuva-yı Milliye’nin Örgütlenmesi ve Faaliyetleri (1919–1920)”

YORULMAZ, Şerife, “Atatürk’ün Ulusal Kurtuluş Savaşı Düşüncesi ve Nutuk’ta Çukurova”, Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi, 75. Yıl Özel Sayısı, Dokuz Eylül Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1999

EKLER

Ek A Çetelerin Listesi

Ek B Döneme Ait Resimler

Ek: A ÇETELER

Ek: A-1 ÇETE BAŞLARI VE ÇETE SAYILARI

Kara Hasan Paşa 160	Mullanınoğlu Ökkeş	20
Hayta Hüseyin Ağa 160	Rahime Hatun	20
Haruniyeli Hacı Bey 160	Bıyıklı Hacı	20
Palalı Süleyman Ağa 160	AliBekiroğlu Dede	20
Gökdereleri Seydi 160	Çaloğlu Hacı Ahmet Efendi	20
Çenet Ağa ve Kadir Ağa 130	Nufuşçu Tevfik Bey	20
Kötüoğlu Mustafa 130	Sandıkemini Ali efendi	20
Yeşilinoğlu Mehmet Ağa 100	Karayığitoğlu Mehmet Ağa	20
Divlinoğlu Hacı Efendi 100	Kadir Çavuş	20
Maraştan Türkoğlu Çetesi 30	Hasköse Yusuf	20
Hacı Kâhya 80	Fettah Ökkeş ve Emin Efendi	20
Azman Bekir 50	Avcı Mehmet Ağa	20
Beycioğlu Ali 50	Farsak Ali efendi	20
Babaoğlu Mahmut Ağa 50	Muhacir Mehmet Ağa	20
Caf Ali Ağa 40	Çardaklı Hacı Hasan	10
Kaypaklı Nuri Ağa 40	Karataşlı Hasan Efendi	10
Patoğlu Mehmet Ağa 40	Kuvvei Milliyeden	50
Cebelli Mehmet Ağa 40	Muhacir köy Çeteleri	200
İmirze 40	Kadirli Çetesi	150
Gâvur Ali 30	Kozan Çeteleri	100
		2600

Ek: A-2

OSMANİYE İÇİ ÇETELERİ

Mullamustafaların Haceli
Dede ef. oğ. Mehmet Ağa
Bebek Hasanın Nuri
Bostan Çamsarı
Erzurumlu Bekir
Hacı Behçet Haceli
Kütükçü Ökkeş
Apan Dede
Mahmut Avdan
Güccoonbaşı Bekir
Pulcu Mehmet Efendi
Abdi
Karapostaldan Ali
Bala Şaban
Erzinli Mehmet Kasım
Köşker İbrahim
Kekeç Kara
Kayserili Ahmet Usta
Zor Ali
Pancar Osman
Mamık Hanifi
Kadı Yusuf
Asye Mehmet
Kekeç Kara
Köse Yusuf
Nasır Çavuş
Ömeroğlu Ökkeş
Pulcu Mehmet Efendi

Âşık Mehmet
Nacar Âşık Mehmet
Cebelli Mehmet
Seydioğlu Mehmet
Deli Solak
Düzışılı Solak
Bekir Sakallı
Köşkerin İbrahim
İstanbul Memduh
Hacı Esef Osman
Abdurrahman Hoca
Müftü Yazar
Polis Hayri
Nacar Süleyman
Çenet Osman
Muhtar Rıza
Cebelli İbrahim
Tokluoğlu Mustafa
Sarı Hasan Mustafa
Kazan Mustafa
Arap Kızı Mustafa
Demirci Kürt Mustafa
Hasan Köylüoğlu
Kahraman Mustafa
Kahraman Kahraman
Basri Demir
Çömrek Ömer
Kel İbrahim

Ek: A-3

DİĞER ÇETELER

Uzun Hacı	Hafız Karayığit
Ahmet Kahyaoğlu Halil	Ferit Aslankurt
Çakıroğlu Halil	Divlim Ali
Mulla Mustafa Ali	Topal H. Ahmetoğlu Cevdet
Mulla Mustafa Mehmet	Alibekiroğlu Ahmet ve Mahmut
Mulla Mustafa Ökkeş	Bensek Avni
Mulla Mustafa Hüseyin	Palalı Mustafa
Koca Kahye	palalı Ahmet
Kel Kahye	Çintik hasan
Muharrem Usta	Kul Mehmet Ali
Eğrioğlu Mehmet	Gıraç Mustafa
Uzun Aziz	Güçconbaşı Ökkeş
Issızcalı Mulla Mehmet	Hacı Ökkeş
Hasan Köylüoğlu	Bensek Mehmet Efendi
Halil Eroğlu	Murtaza
Kokucu Mustafa	Kocaman Hacı
Kalender	Kışnazlı Yusuf
Gücük Musa İbrahim	Çardaklı Hacı Mustuk Ömer
Kuşku Mustafa	Börkü Deli Mahmut
Arap Ahmet	Hacı Veli Gurasoğlu
Davut	Hüseyin Can
Dede Efendi Mustafa	Garazınoğlu Mustafa
Dede Efendi Oğlu Ali	Culfahın oğlu Hüseyin Çavuş
Dede Ef. Oğ. Mehmet Ağa	Mansur oğlu Ali Efendi
Fettah Emin	Arnavut çerçi Selim
Fettah Ökkeş	Darendeli Süleyman
Aslankurt Ferit Efendi	Apandede
Azelerin Yahya	Camuzoğlu Hüseyin
Nacar Hüseyin	Memo Hasan

Maraşlı Muharrem Çavuş	Memo Köse
Nasır Çavuş	Kunduracı Ahmet
Akarcalı Bostan	Darendeli Hacı Osman

EK-B-1: Palalı Süleyman

EK-B-2: Hacı Hüseyin Efe Ve Oğlu Arif

EK-B-3: Mullanın Oğlu Ökkeş

EK-B-4: Gâvur Ali

EK-B-5: Hayta Hüseyin Ağa

EK-B-6: Yeşilinoğlu Mehmet Ağa

EK-B-7: Divlimoğlu Hacı Efendi

EK-B-8: Gazi Kadir Çavuş

EK-B-9: Gouverneur Andre'nin kalmış olduğu Mehmet Eminlerin köşkü

EK-B-10: Haculağa Ahmet Özener

EK-B-11: Kadir Çavuş gravürü (Atatürk caddesi Osmaniye)

EK-B-12: Hacı Çalıkoglu Ahmet

EK-B-13: Osmaniye Şehitliği (Zafer camii yanı-Osmaniye)

EK-B-14: Milli mücadele yıllarında Osmaniye Heyet-i İdare üyesi Alibekiroğlu Dede Efendi ve Ahmet Dinçer (Beyrut 1920)

EK-B-15: Osmaniye'nin Milli Mücadele'deki kadın kahramanı Rahime Hatun'un, Osmaniye Valiliği bahçesindeki anıtı

EK-B-16: Tufan Paşa veya Osman Tufan Bey'in Resmi

EK-B-17-A: Osmaniye Tarih Akış Şeması(Kazım Tölücü)

EK-B-17-B: Osmaniye Tarih Akış Şeması(Kazım Tölücü)

EK-B-1: PALALI SÜLEYMAN

Hırlağın hanı cephesinde şehit oldu.(Şimdiki 1. Ortaokul yerindeki binanın batısında yol içinde kalbinden kurşun değmişti.)tacirli kolunun çetebaşı idi. Geriye iki yaşındaki kızı Hatun (Cahide Orhon)'u, öksüz bırakılmıştı.

EK-B-2: HACI HÜSEYİN EFE VE OĞLU ARİF

Çete Heyeti idare başkanlığı yaptı. Elazığ tarafından, orayı bilen Abdullah Niyazi ve Bekir Sakallıyı göndererek silah getirtti.

EK-B-3: MULLANIN OĞLU ÖKKEŞ

En çok öğülen çetedir. Çete başılığıda yapmıştır. Çanakkale harbinde beraber olan ve ikisi de nacar olan Mehmet Kılıç'la 1958 yılında, aynı hafta içerisinde kanserden ölmüştür.

EK-B-4: GÂVUR ALİ

Gâvur Ali (1925'te öldü) çete harbini çıkaran koca yiğit Osmaniye'de milli ruhu şahlandırdı. Kendi devamlı içer, atına da içirirdi. Sinekli kır atı ile sık sık Maraş'a gider orada ve Osmaniye'de atı ile mermer merdivenleri çıkardı.

EK-B-5: HAYTA HÜSEYİN AĞA

En çok çetesi olan çetebaşıydı. Çok öğülen, çok çalışan çetebaşıdır. Rahime Hayta Hüseyin ağanın çetesi idi.

EK-B-6: YEŞİLİNOĞLU MEHMET AĞA

Fotoğrafta Haruniyeli Çetebası Yeşilinoğlu Mehmet ağa görünüyor.

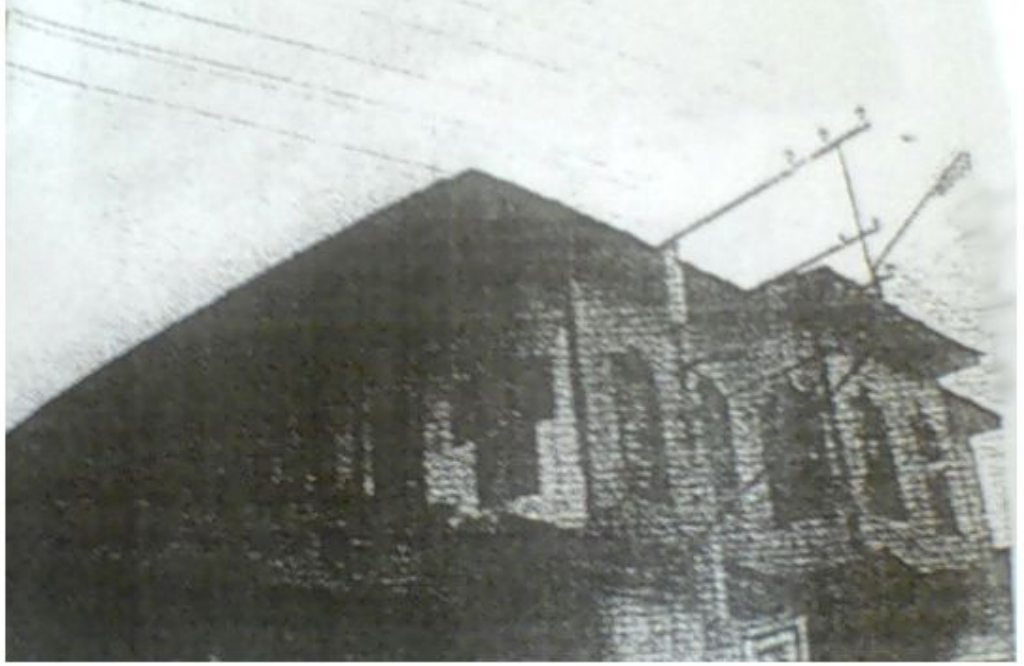
EK-B-7: DİVLİMOĞLU HACI EFENDİ

Çok öğülen çete başıdır.

EK-B-8: GAZİ KADİR ÇAVUŞ

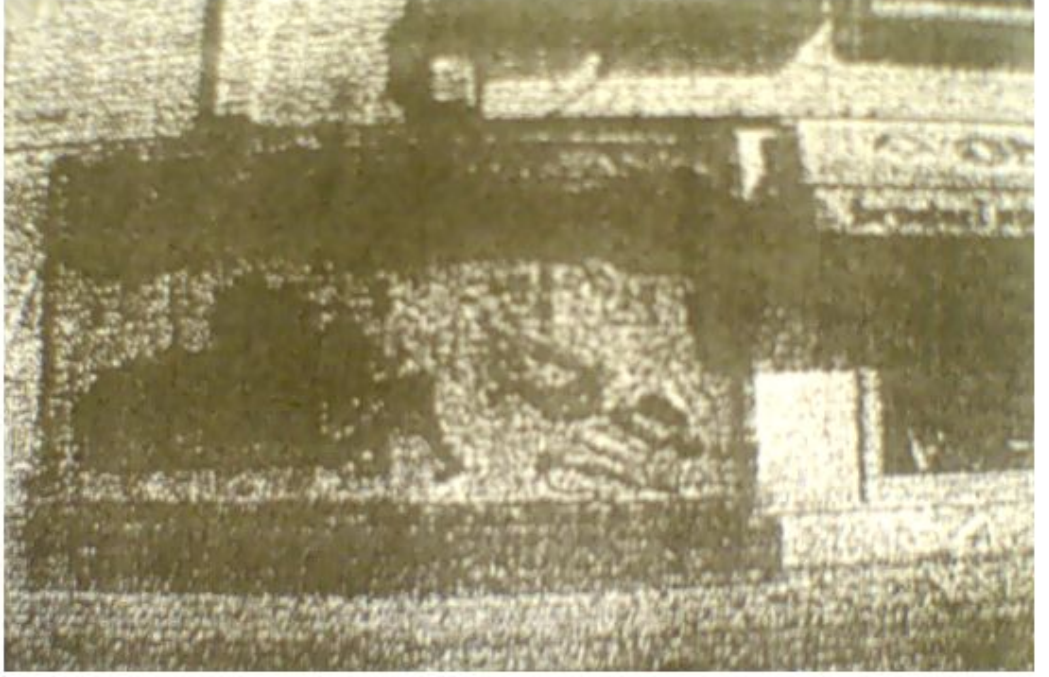
Fransız milis jandarma piyade çavuşu idi. Düşen bombayı, patlamadan geri düşmana atardı. Babası Arap Mehmet Ali Tanka saplı bomba attı.

EK-B-9: Gouverneur Andre'nin kalmış olduğu Mehmet Eminlerin köşkü.

EK-B-10: Hacelağa Ahmet Özener

EK-B-11: Kadir Çavuş gravürü (Atatürk caddesi Osmaniye)

EK-B-12: Hacı Çalikoğlu Ahmet

EK-B-13: Osmaniye Şehitliği (Zafer camii yanı-Osmaniye)

EK-B-14: Milli mücadele yıllarında Osmaniye Heyet-i İdare üyesi Alibekiroğlu Dede Efendi ve Ahmet Dinçer (Beyrut, 1920)

EK-B-15: Osmaniye'nin Milli Mücadele'deki kadın kahramanı Rahime Hatun'un, Osmaniye Valiliği bahçesindeki anıtı

ÖZGEÇMİŞ

01.08.1975 Osmaniye Düziçi (Haruniye) doğumluyum. İlköğrenimimi Cumhuriyet İlkokulu, orta öğrenimimi Düziçi Öğretmen Lisesi’nde tamamladım.

1996–2000 yılları arasında yükseköğrenimimi Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Bölümü’nde tamamladım.

Halen Niğde Üniversitesi Ortaköy Meslek Yüksekokulu’nda öğretim görevlisi olarak Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi derslerini okutmaktayım.